

บทที่ ๑ บทนำ

๑. หลักการและความเป็นมา

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้ริเริ่มดำเนินโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน มาตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๔๗ ภายใต้ชื่อ “ศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน” ซึ่งกระทรวงวัฒนธรรมได้มอบหมายให้กรมส่งเสริมวัฒนธรรมเป็นผู้รับผิดชอบหลัก โครงการดังกล่าวได้รับการประกาศให้เป็นโครงการสำคัญตามระเบียบวาระแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ โดยมีเป้าหมายหลักในการดำเนินงาน คือ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ที่ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุกท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ คุณค่าของวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น

โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๖ ด้าน ได้แก่ ด้านคลังสมองภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมอาชีพทางศิลปะและวัฒนธรรม ด้านการส่งเสริมคุณธรรม-จริยธรรม ด้านลานวัฒนธรรม ด้านพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน และด้านสารสนเทศและห้องสมุดชุมชน ในปัจจุบัน มีชุมชนท้องถิ่นเข้าร่วมโครงการฯ เพิ่มขึ้น ทั้งในภาคเหนือ อีสาน กลาง และใต้ กลุ่มที่มีความก้าวหน้าสามารถจัดเก็บรวบรวมองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ แต่ยังขาดทักษะในการจัดทำ “แผนที่วัฒนธรรม” (Cultural Map) ในระดับท้องถิ่นของตน จึงจำเป็นต้องสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมของตนเองได้ การทำแผนที่วัฒนธรรมมิใช่เป็นเพียงเรื่องของเทคนิคแต่เพียงอย่างเดียว แต่ที่สำคัญทัดเทียมกันคือความเข้าใจที่มาของความคิดในการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมและประโยชน์ของแผนที่วัฒนธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการวางแผนทรัพยากรวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้แทนของชุมชนท้องถิ่น โดยความร่วมมือของโรงเรียนในท้องถิ่น ให้สามารถจัดทำแผนที่วัฒนธรรมของท้องถิ่นของตนได้

๒.๒ เพื่อค้นหาวิธีการพัฒนากลไกในการจัดทำแผนที่และปรับปรุงแผนที่วัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีลักษณะยั่งยืน

๒.๓ เพื่อสรุปข้อค้นพบจากการวิจัยและจัดทำข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและแนวทางสนับสนุนให้ท้องถิ่นจัดทำแผนที่วัฒนธรรมของตนเอง

๓. คำถามหลักในการวิจัย

๓.๑ มีแหล่งผู้รู้/ผู้ทรงภูมิปัญญาในด้านใดบ้าง และอยู่ที่ใดบ้าง ได้แก่ ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พิธีกรรม-ความเชื่อทางศาสนา การแสดงออกทางศิลปะ-วรรณกรรม-สถาปัตยกรรม การละเล่น งานช่างฝีมือ การดูแลสุขภาพพื้นบ้าน การทำมาหากินตามประเพณี ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ดาราศาสตร์และโหราศาสตร์ และอาหารพื้นบ้าน

๓.๒ มีสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมหรือไม่ ในด้านใด อยู่ที่ใดบ้าง และมีความเป็นมาอย่างไร

๓.๓ มีแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีอยู่ในพื้นที่หรือไม่ อยู่ที่ใด และมีเรื่องราวที่สืบทอดกันมาอย่างไร

๓.๔ มีบริเวณที่เป็นสมบัติสาธารณะของท้องถิ่นหรือไม่ คืออะไรบ้าง และอยู่ที่ใด เช่น ลานกิจกรรมตามประเพณี สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และป่าช้า เป็นต้น

๓.๕ มีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น หรือมีความสำคัญทางวัฒนธรรมอยู่ในพื้นที่หรือไม่ ในด้านใด และอยู่ที่ใดบ้าง เช่น เป็นแหล่งพันธุ์พืช-สัตว์หายาก หรือเป็นแหล่งยาสมุนไพร เป็นต้น

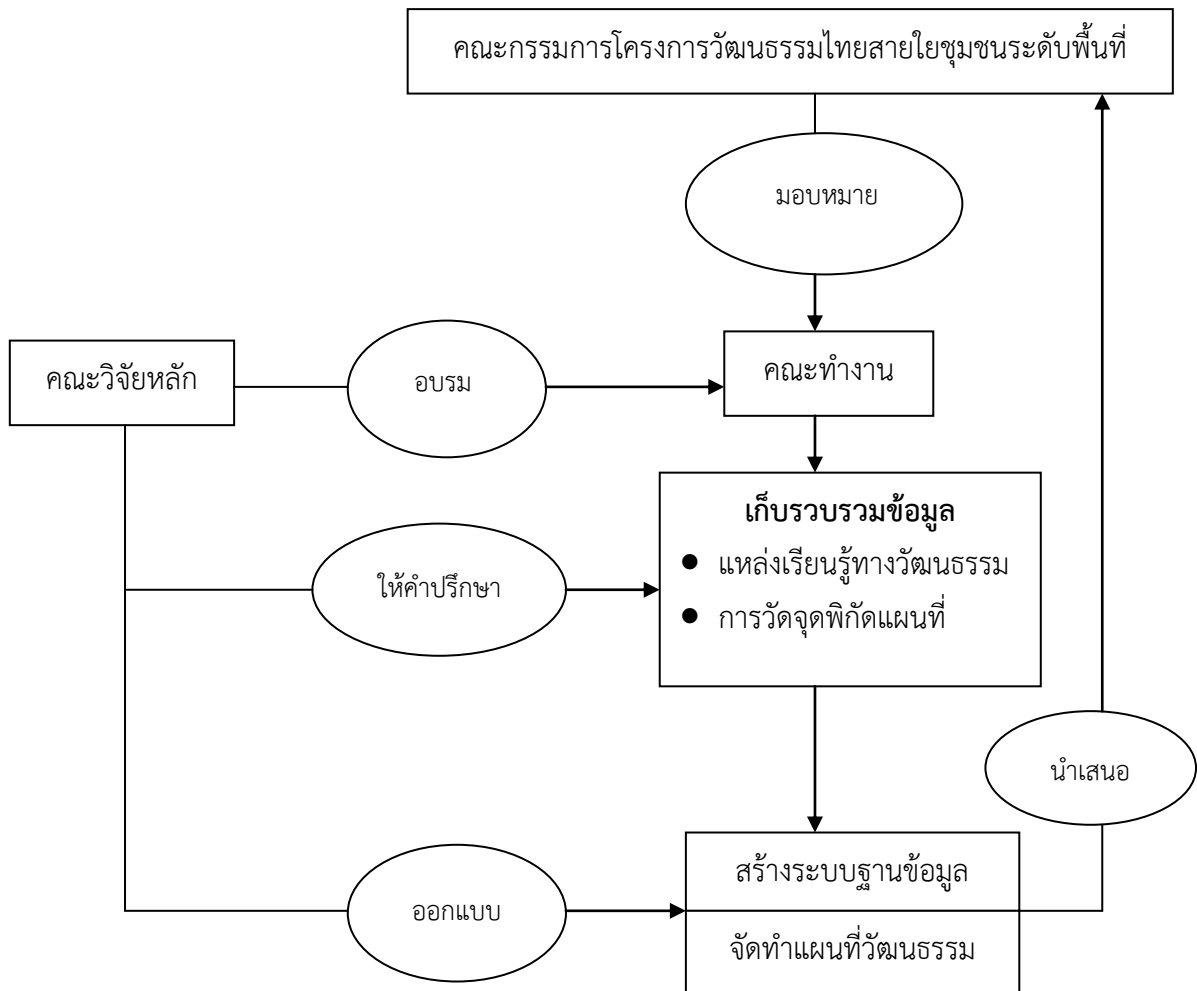
๓.๖ กระบวนการที่เหมาะสมในการสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้จัดทำแผนที่วัฒนธรรมชุมชน ควรจะเป็นอย่างไร

๔. กรอบแนวคิด

โครงการวิจัยนี้วางอยู่บนความเชื่อพื้นฐานว่า การจัดทำแผนที่วัฒนธรรมมิได้อยู่นอกเหนือความสามารถของชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากต้องการความรู้และทักษะในด้านการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดระบบข้อมูล การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์เชิงกระบวนการ รวมทั้งเทคนิคการทำแผนที่โดยใช้เทคโนโลยีระบบการกำหนดตำแหน่งโลก (Global Positioning System) หรือที่เรียกชื่อย่อว่า GPS อันเป็นเทคโนโลยีที่สามารถเรียนรู้ได้ไม่ยาก ยิ่งกว่านั้น แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในพื้นที่ย่อมเป็นของชุมชนท้องถิ่นเองโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยผู้รู้จากภายนอกมาดำเนินการแทนให้ ดังนั้น

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้ส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ภายใต้โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลาหลายปีนับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นต้นมา มีชุมชนท้องถิ่นจำนวนมากที่เข้าร่วมโครงการและเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกปี จนกล่าวได้ว่าการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนกระจายอยู่ทั่วประเทศ และต่อมา มีการจัดอันดับตามความก้าวหน้าของการบริหารจัดการศูนย์ฯ ในแต่ละพื้นที่ จากระดับ ๑ - ๕ คือระดับแรกเริ่มไปจนถึงระดับที่ก้าวหน้าที่สุด ในครั้งนี้ ศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนระดับ ๕ จำนวน ๓ แห่งที่อยู่ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง ได้ถูกเลือกเป็นกรณีศึกษาของการเสริมศักยภาพให้แก่องค์กรชุมชนหรือผู้แทนของชุมชนโดยผ่านกระบวนการฝึกอบรมและการติดตามให้คำปรึกษาแนะนำเพื่อให้สามารถจัดทำแผนที่วัฒนธรรมได้เอง

แผนภูมิกรอบความคิดของโครงการ

๕. นิยามศัพท์

๕.๑ โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน เป็นโครงการหนึ่งที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้ให้การส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๗ ซึ่งมีการริเริ่มขึ้นทั่วทุกภูมิภาคในประเทศไทยในปัจจุบัน โดยที่แต่ละพื้นที่โครงการจะครอบคลุมหมู่บ้านหลายแห่ง มักจะเป็นระดับตำบล และมีคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบบริหารจัดการโครงการร่วมกันในลักษณะของการร่วมกันเป็นเครือข่ายภาคประชาสังคม โครงการที่มีความก้าวหน้าจะได้รับการเลื่อนระดับขึ้นเป็นลำดับไป ปัจจุบัน ระดับ ๕ ถือเป็นระดับสูงสุดในขณะนี้ อันแสดงถึงการมีศักยภาพโดดเด่นในหลาย ๆ ด้านพร้อมกันไป การวิจัยนี้ จึงคัดเลือก พื้นที่โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ระดับ ๕ ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง เป็นพื้นที่ศึกษา

๕.๒ การจัดทำแผนที่วัฒนธรรม ‘เกี่ยวข้องกับการที่ชุมชนระบุและจัดทำเอกสารแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยผ่านการวิจัยนี้ องค์ประกอบทางวัฒนธรรมจะถูกบันทึกลง – ทั้งที่สัมผัสได้ เช่น หอศิลป์ อนุสาวรีย์งานช่างฝีมือ ตำแหน่งแห่งที่สำคัญ เหตุการณ์และอนุสาวรีย์ท้องถิ่น กับส่วนที่สัมผัสไม่ได้ เช่น ความทรงจำ ประเพณี ทัศนคติ และคุณค่าส่วนบุคคล หลังจากงานวิจัยองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ทำให้ชุมชนมี

เอกลักษณ์ การจัดทำแผนที่วัฒนธรรมยังริเริ่มกิจกรรมหรือโครงการหลายอย่าง เพื่อบันทึก อนุรักษ์ และใช้ประโยชน์องค์ประกอบเหล่านี้...เป้าประสงค์ขั้นพื้นฐานที่สุดของการจัดทำแผนที่วัฒนธรรม คือเพื่อช่วยให้ชุมชนรับรู้ เติบโต และสนับสนุนความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และภูมิภาค¹

๖. ขอบเขตการวิจัย

๖.๑ ขอบเขตเชิงปริมาณ

๑) ภาคเหนือ โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนครชุม (วัดพระบรมธาตุ) อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ระดับ ๕

๒) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนาหว้า (วัดธาตุประสิทธิ์) อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม ระดับ ๕

๓) ภาคกลาง โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลจันทน์เสน (วัดจันทน์เสน) อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ระดับ ๕

๖.๒ ขอบเขตเชิงเนื้อหา

- ๑) แหล่งผู้รู้/ผู้ทรงภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ
- ๒) สิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม
- ๓) แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีของท้องถิ่น
- ๔) บริเวณที่เป็นสาธารณสมบัติของชุมชนหรือท้องถิ่นที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม
- ๕) แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นหรือมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางวัฒนธรรม
- ๖) กระบวนการที่เหมาะสมในการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม

๗. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๗.๑ ชุมชนในพื้นที่โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนสามารถจัดทำแผนที่วัฒนธรรมของตนเอง โดยมีโรงเรียนเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้อย่างต่อเนื่อง

๗.๒ โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนที่ร่วมโครงการ มีแผนที่วัฒนธรรมไว้ใช้ประโยชน์ ได้แก่ (๑) เพื่อการวางแผนอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่ จากแหล่งความรู้ในด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ (๒) เพื่อใช้ประกอบการวางแผนการจัดภูมิทัศน์วัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น และ (๓) เพื่อใช้เป็นแหล่งข้อมูลหรือคู่มือในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่

๗.๓ เอกสารรายงานผลการวิจัย ที่ครอบคลุมแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ที่พึงอนุรักษ์ของท้องถิ่น และแผนที่วัฒนธรรมฉบับต้นแบบของท้องถิ่นนั้น

๗.๔ ผลการวิเคราะห์เชิงกระบวนการของการพัฒนาศักยภาพท้องถิ่นในการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมด้วยตนเอง พร้อมทั้งข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปปรับใช้ต่อไป

¹ Clark, Sutherland and Young, Keynote Speech, in Cultural Mapping and Workshop, Australia, 1995.

บทที่ ๒

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แผนที่วัฒนธรรม

การทำแผนที่วัฒนธรรม (Cultural Mapping) หรือรู้จักกันในชื่อ “การทำแผนที่ทรัพยากรวัฒนธรรม” (Cultural Resource Mapping) หรือ “การทำแผนที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” (Cultural Landscape Mapping) เป็นเรื่องที่หน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้ง UNESCO และภาคประชาชนมีความห่วงใยที่จะพิทักษ์รักษา “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” ให้ดำรงอยู่ได้ โดยเห็นว่า เป็นเครื่องมือและวิธีการสำคัญในการอนุรักษ์มรดกทางภูมิปัญญาอันเป็นทรัพย์สินอันมีค่าทางวัฒนธรรม ที่สามารถจัดทำได้หลายลักษณะ เริ่มจากการใช้ฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน ไปจนถึงการใช้เครื่องมือที่ซับซ้อน ดังเช่น ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS)¹ เพื่อจัดทำแผนที่แสดงสมบัติทางวัฒนธรรมทั้งที่สัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้ของกลุ่มชนภายในภูมิทัศน์ของท้องถิ่นหนึ่ง ๆ

Peter Poole อธิบายขยายความว่าการทำแผนที่วัฒนธรรม ไม่เพียงอาศัยความรู้และทักษะในการจัดทำแผนที่เท่านั้น แต่ยังต้องใช้ความรู้ในด้าน มานุษยวิทยา สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์และโบราณคดี วงศาวิทยา ภาษาศาสตร์ ภูมิฐานวิทยา ดूरियाग्विद्या และพฤษศาสตร์ อีกด้วย ข้อมูลเหล่านี้ต้องการเครื่องมือและวิธีการที่นอกเหนือไปจากการทำแผนที่ทั่วไป²

เอกสารชื่อ “เครื่องมือทำแผนที่วัฒนธรรม” (Cultural Mapping Toolkit) อธิบายอย่างง่าย ๆ ว่า การทำแผนที่วัฒนธรรมเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจ และแผนที่ของท่านสามารถใช้บอกเล่าเรื่องราวให้แก่กลุ่มสนใจประเภทต่าง ๆ ได้ด้วยวิธีการใหม่ ๆ และยังได้กล่าวถึงประโยชน์หลายประการของการทำแผนที่วัฒนธรรม ดังนี้³

เพิ่มพูนความรู้และความพึงพอใจ	ช่วยนิยามวัฒนธรรมท้องถิ่น แสดงให้เห็นความกว้างขวางและความหลากหลายของกิจกรรมทางวัฒนธรรมในเขตปกครองหนึ่ง
ช่วยระบุแหล่งทรัพยากรและกิจกรรมที่ไม่รู้มาก่อน	ให้ข้อเสนอแนะที่กระชับแก่เจ้าหน้าที่ที่ผ่านการเลือกตั้ง คณะนักท้องถิ่น สาขาหน่วยงานปกครองของรัฐ สาธารณชนทั่วไป และผู้มีส่วนได้เสียอื่น ๆ สนับสนุน – ดึงดูดความสนใจมาสู่พื้นที่วัฒนธรรม
ทำให้เกิดมุมมองใหม่ ๆ	พิจารณาข้อมูลจากมุมมองต่าง ๆ: ช้ามวัฒนธรรม ช่องทางสาธารณะ การแข่งขัน เครือข่าย
เกิดภววิสัยและได้ภาพรวม	ก้าวจากข้อเสนอแนะแบบฉาบฉวยหรือเกร็ดประวัติ จากทัศนะแบบตื้นเขินตื้นตันไปสู่ทัศนะที่กว้างและเป็นรูปธรรม

¹ www.unescobkk.org/fr/culture/cultural-diversity/cultural-mapping/

² Poole, Peter “Cultural Mapping and Indigenous Peoples”, a report for UNESCO, March 2003, p.12

³ www.creativecity.ca **Cultural Mapping Toolkit**, a Partnership between 2010 Legacies Now & Creative City Network of Canada, ND.

	กว่า
ระบุเครือข่ายและศูนย์กลาง	กลุ่มได้ทรัพยากรมาจากไหน พวกเขาสื่อสารระหว่างกันอย่างไร และใครเป็นผู้ประสานงาน
ค้นหาช่องว่าง ความต้องการและความซ้ำซ้อน	มีความซ้ำซ้อนหรือความขาดแคลนในบางส่วนหรือบางพื้นที่ในเมืองเพียงใด
การกระจายทรัพยากรมีประสิทธิภาพหรือไม่	กลุ่มประชากรจะต้องเดินทางไกลเพียงใดเพื่อไปยืมหนังสือหรือเข้าร่วมประชุม กลุ่มนาฏศิลป์จีนจะหาผู้สอนที่มีความสามารถได้ที่ไหน
ประเมินผลโครงการ	ประชากรที่รับบริการมีจำนวนเท่าใด ชุมชนมองความคิดริเริ่มว่าเป็นอย่างไร แนวทางแก้ไขตอบสนองต่อปัญหาอย่างไรเพียงพอหรือไม่
มองเห็นปัจจุบัน มุ่งสู่อนาคต	มีศูนย์รวมชุมชนที่แห่งที่จะถูกรบกวนโดยทางด่วนสายใหม่ ผลกระทบไหลบ่าของการอพยพเข้าเมืองของชาวเอเชียอาคเนย์จะเป็นอย่างไรต่อชุมชนและทรัพยากรที่มีอยู่
การวางแผนวัฒนธรรม	การทำแผนที่มักจะเป็นขั้นแรก ๆ ของการเตรียมการวางแผนวัฒนธรรม

จากอีกมุมมองหนึ่ง “Cultural Resource Mapping”⁴ ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการทำแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ดังนี้:

- ให้แนวทางที่มีการจัดระเบียบและมียุทธศาสตร์ในการรวบรวมและนำเสนอข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรม
- แสดงให้เห็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมในสภาพปัจจุบันในชุมชนและช่วยให้เจ้าหน้าที่หน่วยปกครองท้องถิ่นและผู้กำหนดนโยบายได้รับวิสัยทัศน์ใหม่ ๆ เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์เชิงยุทธศาสตร์โดยกว้างของเขตปกครองท้องถิ่น
- จัดตั้งกลุ่มของหุ้นส่วนทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคมที่มีส่วนในการวางแผนสู่วัฒนธรรมที่มีชีวิต
- สนับสนุนฝ่ายงานวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยจัดช่องทางเข้าถึงข้อมูลให้แกชาวบ้านและแขกที่มาเยือนเกี่ยวกับกิจกรรมทางศิลปะและมรดก
- นำเสนอข้อมูลที่ง่ายต่อความเข้าใจได้ชัดเจนและมีผลกระทบมาก
- สร้างฐานข้อมูลที่เข้มแข็งเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมที่สนับสนุนการตัดสินใจอย่างมีหลักฐานและสามารถบูรณาการเข้าสู่แผนของเขตปกครองท้องถิ่นได้ (เช่น การใช้ที่ดิน การท่องเที่ยว การพัฒนาเศรษฐกิจ)
- ช่วยในเรื่องการลงทุนในด้านทรัพยากรวัฒนธรรมของท้องถิ่น

⁴ www.ontariomcp.ca Cultural Resource Mapping: A Guide for Municipalities, Municipal Cultural Planning, 2010, p. 4

อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์ในหลายประเทศ การทำแผนที่วัฒนธรรมได้ถูกใช้ประโยชน์สำหรับชนเผ่าพื้นเมืองที่ตกอยู่ในภาวะคนขายของของสังคม ถึงแม้การทำแผนที่วัฒนธรรมในทวีปแอฟริกาจะไม่แพร่หลายเท่ากับในทวีปอเมริกา หรือเอเชีย หรือเอเชียอาคเนย์ ชาวชนในประเทศแอฟริกาได้ประสบความสำเร็จในการทำแผนที่เพื่อฟื้นฟูบางส่วนของเขตแดนตามประเพณีของพวกเขา ในที่แห่งอื่น เช่น ชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศนามิเบีย เคนยา และคาเมรูนได้จัดทำแผนที่วัฒนธรรมขึ้นเพื่อแบ่งเขตแดนตามจารีตประเพณีของตน อันเนื่องมาจากพวกเขามักจะถูกเขตอุทยานประกาศซ้อนทับเขตแดนบรรพบุรุษของตน⁵ รวมทั้งอุทยานแห่งชาติหลายแห่งที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกแล้ว ชนเผ่าพื้นเมืองยังคงถูกรัฐบาลขับไล่ออกจากพื้นที่เหล่านี้ เช่น ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยคองโกและยูกันดา เป็นต้น

อันที่จริง นับตั้งแต่ช่วงต้นปี ค.ศ. ๑๙๗๐ เป็นต้นมา ได้มีการจัดทำ “แผนที่ถือครอง” (Tenure Map) ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งสำหรับชนเผ่าพื้นเมืองทั้งในการรณรงค์ทางกฎหมายและการเมือง เพื่อให้ได้รับการรับรองทางกฎหมายสำหรับเขตแดนบรรพบุรุษหรือการเข้าถึงทรัพยากรตามประเพณีที่มีอยู่ก่อนหน้านี้แล้ว แผนที่ถือครองดังกล่าวนำเสนอข้อเท็จจริง ทรัพยากรตามประเพณี การเคลื่อนย้ายและกิจกรรมตามฤดูกาล ด้วยเหตุนี้ แผนที่ถือครองจึงต้องการความแม่นยำสูงในทางภูมิศาสตร์ ดังนั้น แผนที่วัฒนธรรมและแผนที่ถือครองจึงไม่แตกต่างกันในเนื้อหาสาระ แต่ต่างกันตรงที่วิธีการนำเสนอที่ไปใช้หรือเจตน์จำนงในการใช้ โดยสรุป แผนที่ถือครองต้องการความแม่นยำสูงเพื่อให้ได้รับการยอมรับทางกฎหมายอันนำไปสู่ความมั่นคงของการถือครอง ส่วนแผนที่วัฒนธรรมมุ่งสู่ปลายทางที่การเสริมสร้างวัฒนธรรม⁶

ในอีกด้านหนึ่ง การทำแผนที่วัฒนธรรมถูกพิจารณาว่าเป็นขั้นตอนแรกของ “การวางแผนวัฒนธรรม” ด้วยเหตุผลที่ว่าความเข้าใจวัฒนธรรมและกิจกรรมทางวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นทรัพยากรเพื่อการพัฒนาคนและชุมชน ไม่ใช่เป็นเพียงผลผลิตทางวัฒนธรรมที่ต้องช่วยประคับประคองเพราะมันเป็นสิ่งดีสำหรับเรา แต่เป็นการปลดปล่อยความเป็นไปได้ของคุณค่าที่ไม่อาจคำนวณได้ เมื่อเราเข้าใจวัฒนธรรมได้อย่างครอบคลุมและกว้างขวางมากขึ้นแล้ว เราจึงสามารถเพิ่มคุณค่าของสมบัติทางวัฒนธรรมและสามารถนำไปกำหนดเป้าประสงค์ได้⁷

การทำแผนที่โดยชุมชนเป็นฐาน

ในระยะหลังมานี้ การทำแผนที่วัฒนธรรมได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวมากขึ้น ดังตัวอย่างของอุทยานแห่งชาติกษัตริย์ลีโอโพลด์ (King Leopold) ในฝั่งตะวันตกของประเทศออสเตรียที่อุทยานแห่งชาติได้ร่วมมือกับชุมชนชนเผ่าพื้นเมืองจัดทำโครงการแผนที่วัฒนธรรมเพื่อเพิ่มเติมในเอกสารข้อเสนอแนะสำหรับแขกผู้มาเยือนยังอุทยานดังกล่าว โดยให้ผู้อาวุโสชนเผ่าพื้นเมืองเป็นผู้แนะนำแหล่งที่เป็นทรัพย์สินทางวัฒนธรรมภายในเขตอุทยานแห่งชาติดังกล่าว เพื่อนำลงในเอกสารข้อเสนอแนะของอุทยาน นักท่องเที่ยวสามารถใช้เอกสารนั้นเป็นเครื่องมือในลักษณะของการล่าสมบัติวัฒนธรรมเป็นความบันเทิงอีกแบบหนึ่ง⁸

ประสบการณ์จากประเทศคาเมรูน ที่ชุมชนชาวบาบาได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมบนฐานชุมชน ร่วมกับศูนย์เพื่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ในเมืองยาอุนเด โครงการนี้ได้ผลิตแผนที่ออกมาหลาย

⁵ Poole, *ibid.*, p.12

⁶ *Ibid.*, p.13

⁷ www.kultura.org.ua Cultural Planning in the City of L'viv: Cultural Mapping, Centre for Cultural Management, 2008, p. 4

⁸ <http://www.jandamarra.com.au/>

ชุดที่เต็มไปด้วยข้อสนเทศของชุมชนเอง ซึ่งศูนย์ฯดังกล่าวได้จัดฝึกอบรมชาวบ้านให้สามารถใช้เครื่องกำหนดจุดพิกัด (GPS) ได้ด้วยตนเอง⁹

Peter Pool พบว่า การประเมินผลชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal – PRA) มักจะแสดงให้เห็นผลเชิงบวกของการทำแผนที่ ในฐานะที่เป็นตัวแปรหนึ่งที่ช่วยสะท้อนมุมมองของชุมชนเองได้ การทำแผนที่วัฒนธรรมสามารถจัดทำได้หลายวิธี เริ่มตั้งแต่การเขียนแผนที่ฉบับร่างด้วยปากกาหรือดินสอ ไปจนถึงการจัดทำแผนที่โดยใช้ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ และใช้เครื่องมือกำหนดจุดพิกัดที่เป็นเทคโนโลยีขั้นสูง วิธีหลังนี้ ถึงแม้จะมีวิธีการที่เป็นขั้นตอนมากขึ้น แต่จะช่วยให้ง่ายต่อการปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยได้อย่างต่อเนื่อง กล่าวได้ว่าในเอเชียอาคเนย์ หลายประเทศประสบความสำเร็จในการจัดทำแผนที่วัฒนธรรม เช่น ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และมาเลเซีย เป็นต้น โดยเฉพาะในประเทศมาเลเซีย ประเด็นมิใช่อยู่ที่การได้ถือครอง แต่เป็นการปกป้องที่ดินของชุมชนที่ได้รับการรับรองแล้ว แต่มีได้จัดทำแผนที่อย่างแม่นยำ จนในปีหนึ่ง จากคดีที่ชุมชนประสบความสำเร็จในการต่อสู้กับบริษัททำไม้ ทำให้รัฐบาลมาเลเซียต้องประกาศให้การทำแผนที่วัฒนธรรมไม่ถูกต้องตามกฎหมาย¹⁰

Jenifer Joi Field ได้ศึกษาการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมระดับชุมชนของชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศออสเตรเลียและสรุปว่าสิ่งที่มักขาดหายไปในการบวนการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมชุมชนคือ “โอกาส” อาทิเช่น โอกาสในทางธุรกิจ และเสนอว่าหากการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมชุมชนจะได้คำนึงถึงข้อต่อเชื่อมที่ขาดหายไปนี้ กระบวนการจัดทำแผนที่ที่จะมีศักยภาพสูงที่จะให้ประโยชน์อย่างยิ่งต่อทั้งกับชุมชนและผู้มีส่วนได้เสีย¹¹ นี่จึงเป็นข้อเตือนใจว่าการทำแผนที่วัฒนธรรมที่บรรจุข้อมูลทางวัฒนธรรมไว้มากมายเพียงใด ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าชุมชนได้ประโยชน์อะไร จนกว่าชุมชนจะนำแผนที่นั้นไปสร้างโอกาสให้เกิดประโยชน์ขึ้นจริง เช่น นำไปใช้ประกอบการวางแผนถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาหรือสร้างการเรียนรู้จากแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ของชุมชน หรือใช้เพื่อสร้างโอกาสเปิดช่องทางธุรกิจบนฐานวัฒนธรรม หรือนำไปใช้ในการวางแผนวัฒนธรรมของชุมชน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม คำว่า “แผนที่ทางวัฒนธรรม” ดูจะเป็นมโนภาพค่อนข้างใหม่ในสังคมไทย ดังที่สุจิตต์ วงษ์เทศ ได้ให้ข้อสังเกตว่า “แผนที่ทางวัฒนธรรม เป็นชื่อใหม่และยังมีความหมายไม่ตรงกัน ต่างใช้คนละความหมาย...”¹² ด้วยเหตุนี้ งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแผนที่ทางวัฒนธรรมในประเทศไทยจึงมีจำนวนน้อยอย่างยิ่ง

สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย (ศ.ว.ท.) ได้มีประสบการณ์การฝึกอบรมผู้แทนชุมชนในการจัดทำแผนที่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยองค์กรชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้เทคโนโลยีระบบการกำหนดตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ จึงมีความเหมาะสมที่จะนำประสบการณ์จากการฝึกอบรมผู้แทนชุมชนมาประยุกต์ใช้ในโครงการนี้ โดยมุ่งหวังให้เกิดการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น โดยเน้นการมีส่วนร่วมของโรงเรียนในโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนในพื้นที่ ๓ ภูมิภาคที่กล่าวมาแล้ว

⁹ Poole, *ibid.*, p.12

¹⁰ *ibid.*, pp.13-14

¹¹ Jennifer Joi Field, “Community Mapping: A Study into Australian Indigenous People’s Participation in Cultural Mapping”, a Master Degree Thesis of Professional Geographic Information Science, Curtin University of Technology, Australia, 2010.

¹² สุจิตต์ วงษ์เทศ “สยามประเทศ” มติชนรายวัน ๒ กันยายน ๒๕๕๑ ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๑๑๑๓๓ น. ๒๑

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ขั้นตอนเตรียมการ

๑.๑ คัดเลือกพื้นที่วิจัย

จากการปรึกษาหารือร่วมกับคณะเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง ได้ตกลงร่วมกันในการคัดเลือกพื้นที่วิจัยที่ตั้งอยู่ใน ๓ ภาคของประเทศไทย ได้แก่: ๑) **ภาคเหนือ** โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนครชุม (วัดพระบรมธาตุ) อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ระดับ ๕; ๒) **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนาหว้า (วัดธาตุประสิทธิ์) อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม ระดับ ๕; และ ๓) **ภาคกลาง** โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลจันเสน (วัดจันเสน) อำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ระดับ ๕ รวมเป็น ๓ พื้นที่เป้าหมายที่ได้รับการจัดอันดับไว้ในระดับ ๕ ทั้ง ๓ แห่ง

๑.๒ พัฒนาเครื่องมือเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรม

จากข้อเท็จจริงที่ว่าหลายพื้นที่ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ทรงภูมิปัญญาไว้แล้วในรูปคำบรรยาย คณะวิจัยจึงได้ออกแบบ “แบบสำรวจข้อมูลแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม” เพื่อให้ง่ายทั้งผู้เก็บข้อมูลและสะดวกในการนำเข้าสู่ระบบอิเล็กทรอนิกส์

๑.๓ ปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรมการจัดทำแผนที่

เพื่อเป็นการใช้งบประมาณโดยประหยัด จำเป็นต้องหลีกเลี่ยงโปรแกรมปฏิบัติการสำเร็จรูปที่มีลิขสิทธิ์ ซึ่งมีราคาแพง คณะวิจัยจึงได้ค้นหาโปรแกรมปฏิบัติการที่ไม่ต้องเสียค่าลิขสิทธิ์และตัดสินใจเลือกใช้โปรแกรมชื่อ Quantum GIS ในการฝึกอบรม จากนั้นคณะนักวิจัยจะทำหน้าที่วิทยากรฝึกอบรมโปรแกรม Quantum GIS ได้เข้ารับการฝึกฝนเพื่อพัฒนาทักษะเพิ่มเติมจากภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พร้อมกับจัดเตรียมคู่มือฉบับภาษาไทยในรูปของแฟ้มดิจิทัลสำหรับมอบให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมนำติดตัวกลับหลังการฝึกอบรมแล้ว

๑.๔ พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเก็บข้อมูลแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม

คณะวิจัยร่วมกับที่ปรึกษาพัฒนาหลักสูตรการเก็บข้อมูลแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งกำหนดให้ใช้เวลา ๘ วัน ซึ่งภายหลังได้ปรับลดเหลือ ๖ วัน

๑.๕ จัดประชุมในแต่ละพื้นที่เพื่อเตรียมการ

เนื่องจากปัญหาวิกฤติน้ำท่วมใหญ่ในปีที่ผ่านมา ทำให้คณะวิจัยจำเป็นต้องเลื่อนเวลาในการลงพื้นที่เพื่อพบปะและปรึกษาหารือกับกลุ่มเป้าหมายทั้งสามแห่ง จนเมื่อเหตุการณ์น้ำท่วมผ่านพ้นไป คณะวิจัยจึงสามารถประสานงานกับพื้นที่ต่าง ๆ และใช้เวลาระหว่างวันที่ ๙ – ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ เดินทางเข้าสู่พื้นที่ทั้งสามแห่งและได้พบปะและประชุมร่วมกับผู้แทนคณะกรรมการโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนแต่ละแห่ง ผลการปรึกษาหารือได้ข้อสรุปร่วมกันดังนี้:

- พื้นที่แต่ละแห่งจะจัดส่งผู้เข้ารับการอบรมประมาณแต่ละ ๕ คน
- ทุกพื้นที่ขอให้ปรับลดวันในการฝึกอบรมเหลือเพียง ๖ วัน เนื่องจากผู้ที่เข้ารับการอบรมหลายคนมีภารกิจผูกพันหลายด้าน

- ขอให้คณะวิจัย ใช้จังหวัดเชียงใหม่เป็นสถานที่ฝึกอบรมทั้งในภาควิชาการและภาคปฏิบัติ
- ผู้เข้ารับการอบรมจากแต่ละพื้นที่จะนำเครื่องคอมพิวเตอร์ขนาดพกพาและเครื่องวัดพิกัด GIS ติดตัวไปเท่าที่จะพอหาได้
- หลังจากการฝึกอบรม แต่ละพื้นที่ที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณให้ในงวดแรก เป็นเงิน ๒๕,๐๐๐ บาท เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการเก็บข้อมูลและจัดทำแผนที่ ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนแต่ละแห่งที่เข้าร่วมโครงการ

๑.๖ การจัดเตรียมสถานที่และกำหนดการการฝึกอบรม

โดยความอนุเคราะห์ของพระโพธิ์รังสี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยสะเก็ด และด้วยการประสานงานของพระมหาสงวน ภัทฺตจิตฺโต รองเจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยสะเก็ด คณะวิจัยจึงได้ใช้วัดพระธาตุดอยสะเก็ดเป็นสถานที่ฝึกอบรมและใช้ชุมชนและพื้นที่สาธารณะภายใต้โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนวัดพระธาตุดอยสะเก็ดเป็นที่ฝึกภาคปฏิบัติ พร้อมทั้งได้มีการปรับลดช่วงเวลาการฝึกอบรมซึ่งเดิมกำหนดไว้ ๘ วัน ลดลงเหลือเพียง ๖ วันตามคำร้องขอ

๒. ขั้นตอนการ

๒.๑ จัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ

คณะวิจัยได้จัดฝึกอบรมเรื่อง “กระบวนการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมและการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรม” ณ วัดพระธาตุดอยสะเก็ด โดยเริ่มปฐมฤกษ์ตั้งแต่คืนวันที่ ๑๗ - ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ผู้เข้ารับการอบรมจากโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลจันเสน จำนวน ๕ คน ผู้เข้ารับการอบรมจากโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนครชุม จำนวน ๔ คน และผู้เข้ารับการอบรมจากโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนาหว้า จำนวน ๔ คน รวมทั้งสามเณรจากวัดพระธาตุดอยสะเก็ด จำนวน ๒ รูป รวมเป็น ๑๕ คน ทั้งนี้ โดยมีคณะเจ้าหน้าที่จากกรมส่งเสริมวัฒนธรรมและสำนักงานวัฒนธรรมอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ร่วมสังเกตการณ์ เมื่อเสร็จสิ้นการฝึกอบรม ผู้เข้ารับการอบรมทุกคนจะได้รับเอกสารคู่มือการจัดทำแผนที่ด้วยโปรแกรม Quantum GIS เป็นแผ่นซีดีที่บรรจุข้อมูลการฝึกอบรมทั้งหมด

ซึ่งเนื้อหาการฝึกอบรม มีดังนี้

ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

- แหล่งผู้รู้/ผู้ทรงภูมิปัญญา ด้าน: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พิธีกรรมความเชื่อ การแสดงออกทางศิลปะ-วรรณกรรม-สถาปัตยกรรม การละเล่น งานช่างฝีมือ การดูแลรักษาสุขภาพพื้นบ้าน การทำมาหากินตามประเพณี ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ดาราศาสตร์และโหราศาสตร์ และอาหารพื้นบ้าน
- สิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม
- แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี
- บริเวณสาธารณสมบัติที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม
- แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น

แบบสำรวจข้อมูลแหล่งวัฒนธรรม

- การออกแบบสำรวจข้อมูลแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม

ความรู้เกี่ยวกับระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS)

- ความรู้เบื้องต้นระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์
- หลักการทำงานและประโยชน์ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์

แนะนำโปรแกรม GIS และคู่มือการใช้

- แนะนำโปรแกรม GIS และการติดตั้งโปรแกรม

แนะนำการทดลองใช้โปรแกรม GIS

- แนะนำหน้าจอโปรแกรม
- รายการแถบเมนูเครื่องมือ
- การสร้าง บันทึกลง และเปิดโครงการ
- การเพิ่มชั้นข้อมูล ประกอบด้วย เชิงเส้น จุด พื้นที่ และภาพ
- การแสดงรายละเอียดข้อมูล
- การเลือกข้อมูล
- การดูตารางข้อมูล
- การปรับแต่งคุณสมบัติของชั้นข้อมูล
- การสร้างชั้นข้อมูล จุด เส้น รูปพื้นที่ และตารางเก็บข้อมูล
- การเพิ่ม/แก้ไข/ลบตำแหน่งข้อมูล

การออกแบบ และนำออกภาพแผนที่

- การตกแต่งแผนที่
- การนำออกแผนที่

การสร้างการเชื่อมโยงข้อมูล

- การสร้างการเชื่อมโยงข้อมูล
- ทบทวนในส่วนการใช้โปรแกรมที่ผู้เข้าอบรมยังติดค้าง หรือสงสัย

การถ่ายข้อมูลจากเครื่องกำหนดตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลก (GPS) สู่ฐานข้อมูล GIS

- ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเครื่องกำหนดตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลก
- การนำเข้าข้อมูลจากเครื่องกำหนดตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลก (GPS) สู่เครื่องคอมพิวเตอร์โดยโปรแกรม GIS
- สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้

ความรู้เรื่องแผนที่และความสัมพันธ์ระหว่างแผนที่กับวัฒนธรรมของชุมชน

- ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับแผนที่
- การอ่านลักษณะภูมิประเทศและค่าพิกัด
- ความสัมพันธ์ระหว่างแผนที่กับวัฒนธรรมของชุมชน
- ทดสอบความเข้าใจเรื่องแผนที่
- แผนที่ร่างมือแสดงพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน

ความรู้เรื่องการใช้เครื่องกำหนดตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลก กับการสำรวจ(GPS)

- อธิบายวิธีการใช้เครื่องกำหนดพิกัดตำแหน่งบนพื้นโลก (GPS) และแบบบันทึกข้อมูล

- ทดสอบการใช้เครื่องกำหนดพิกัดตำแหน่งบนพื้นโลก (GPS)
- วิธีการเก็บข้อมูล

ปฏิบัติการภาคสนาม การสำรวจข้อมูลโดยใช้เครื่องกำหนดตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลก (GPS)

- การฝึกปฏิบัติจริงในพื้นที่
- ทดสอบการนำเข้าสู่ข้อมูลจากเครื่องกำหนดตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลก (GPS) จากการสำรวจจริง ลงสู่เครื่องคอมพิวเตอร์โดยโปรแกรม GIS

๒.๒ การจัดส่งงบประมาณดำเนินการให้แก่แต่ละพื้นที่

หลังจากเสร็จสิ้นการฝึกอบรมและผู้เข้ารับการอบรมเดินทางกลับยังถิ่นฐานของตนแล้ว คณะวิจัยได้จัดส่งงบประมาณดำเนินการให้แก่แต่ละพื้นที่ เป็นเงิน ๒๕,๐๐๐ บาท รวมทั้งสิ้น เป็นเงิน ๗๕,๐๐๐ บาท เพื่อให้คณะทำงานแต่ละพื้นที่สามารถดำเนินการด้วยตนเองอย่างเต็มที่

๒.๓ การจัดทำแผนที่วัฒนธรรมและการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรม

คณะวิจัยที่ผ่านการอบรมเรื่องการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมและการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรม ได้ดำเนินการอบรมแผนที่ของตนเอง ซึ่งประกอบด้วย ๓ พื้นที่หลัก ดังนี้

๑) โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลจันเสน ได้จัดอบรมระหว่างวันที่ ๑๙-๒๐ และ ๒๖-๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๕ ณ วันจันเสน ตำบลจันเสน อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยมีผู้เข้าร่วมทั้งหมด ๓๔ คน ประกอบด้วย นักเรียนจากโรงเรียนวัดจันเสน จำนวน ๑๑ คน นักเรียนจากโรงเรียนจันเสนเอ็งสุวรรณ จำนวน ๑๓ คน นักเรียนจากโรงเรียนบ้านหมีวิทยา จำนวน ๑ คน ครู ๔ คน พระจากวัดจันเสน จำนวน ๓ รูป และวิทยากรที่ผ่านการอบรมมาแล้ว ๔ คน

๒) โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนครชุม ได้จัดอบรมเผยแพร่ความรู้ด้านแผนที่และการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการแสดงพื้นที่ทางวัฒนธรรมโดยชุมชน ระหว่างวันที่ ๑-๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ ผู้เข้าร่วมจำนวน ๒๐ คน

๓) โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนาหว้า ไม่ได้จัดอบรมต่อ ด้วยเหตุผลไม่สามารถประสานกับโรงเรียนได้ อีกทั้งผู้ที่เข้าร่วมฝึกอบรมกับโครงการมีเพียงท่านเดียวที่สามารถถ่ายทอดความรู้ต่อได้ แต่ได้มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนในชุมชน เพื่อร่วมดำเนินการเก็บข้อมูลกับนักวิจัยชุมชนต่อไป

๒.๔ คณะวิจัยและทีมงานดำเนินการเก็บข้อมูลแต่ละพื้นที่

โดยแต่ละพื้นที่ได้เก็บข้อมูล ๒ ส่วน คือ ข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ทั้งที่เป็นแบบบุคคลและสถานที่ อีกส่วนหนึ่งได้ดำเนินการเก็บข้อมูลพิกัดแผนที่ของมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนประเภทต่างๆ

๒.๕ การติดตามผลการดำเนินงานและให้คำปรึกษาในระดับพื้นที่

คณะวิจัยได้ร่วมออกติดตามผลการดำเนินงานและให้คำปรึกษาแต่ละพื้นที่ ดังนี้

- ๑) ระหว่างวันที่ ๑๔-๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๕ ได้ติดตามพื้นที่โครงการวัฒนธรรมชุมชนตำบลจันเสน
- ๒) ระหว่างวันที่ ๑๖-๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๕ ได้ติดตามพื้นที่โครงการวัฒนธรรมชุมชนตำบลนครชุม
- ๓) ระหว่างวันที่ ๑๑-๑๒ มกราคม ๒๕๕๖ ได้ติดตามพื้นที่โครงการวัฒนธรรมชุมชนตำบลนาหว้า

ผลจากการดำเนินงาน ได้รายงานผลการดำเนินงานของโครงการโดยภาพรวมพร้อมทั้งแลกเปลี่ยนประเด็นการดำเนินงานของแต่ละพื้นที่ จึงทำให้ได้ทราบถึงความก้าวหน้าการดำเนินงานของแต่ละพื้นที่และปัญหาอุปสรรคของแต่ละพื้นที่ได้ประสบอยู่

๒.๖ การรายงานความก้าวหน้าให้แก่คณะกรรมการโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนในระดับพื้นที่

หลังจากโครงการได้ดำเนินงานได้ระยะหนึ่ง ในช่วงที่คณะวิจัยและที่ปรึกษาโครงการได้ออกติดตามผลการดำเนินงานใน ๓ พื้นที่ที่ร่วมโครงการวิจัย ดังรายละเอียดข้อ ๒.๕ ข้างต้น ทางคณะวิจัยและที่ปรึกษาโครงการได้นำเสนอความก้าวหน้าโครงการวิจัยนี้ในช่วงการประชุมร่วมกับคณะกรรมการโครงการสายใยวัฒนธรรมชุมชน ทั้ง ๓ แห่ง ไปในคราวเดียวกันด้วย

๓. ขั้นสรุปผลและจัดทำรายงานวิจัย

๓.๑ วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล

โครงการได้แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูล ออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) การวิเคราะห์ข้อมูลกระบวนการ และ ๒) การวิเคราะห์ข้อมูลแผนที่ ซึ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลอย่างมีส่วนร่วมและใช้ทั้งรูปแบบทางการโดยการจัดเวทีวิเคราะห์ จำนวน ๓ ครั้ง และจากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการในช่วงการจัดประชุมร่วมกันระหว่างนักวิจัยโครงการและคณะที่ร่วมจัดทำแผนที่วัฒนธรรมจาก ๓ แห่ง

๓.๒ การจัดรายงานวิจัยฉบับร่าง

การจัดทำรายงานวิจัยโครงการฉบับร่าง ได้เริ่มจากการร่วมกันออกแบบร่างเนื้อหาารายงานวิจัยระหว่างทีมนักวิจัยและที่ปรึกษาโครงการในเวทีประชุมโครงการ เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๖ หลังจากนั้นจึงมอบหมายให้ผู้ที่เกี่ยวข้องดำเนินการเขียนเนื้อหาในหัวข้อที่รับผิดชอบ

๓.๓ การปรึกษาหารือารายงานวิจัยกับแต่ละพื้นที่เพื่อช่วยพิจารณาและเสนอแนะ

เมื่อได้เนื้อหาารายงานวิจัยฉบับร่าง ทางโครงการได้จัดประชุมเพื่อปรึกษาหารือกับผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวน ๔ ครั้ง โดยเฉพาะการปรึกษาหารือกับผู้ที่เกี่ยวข้องจากพื้นที่ดำเนินงานโครงการ ๓ แห่ง เพื่อร่วมกันพิจารณาและเสนอแนะปรับปรุงรายงานดังกล่าว

๓.๔ การปรับปรุงรายงานวิจัยและแผนที่วัฒนธรรมฉบับสมบูรณ์

การปรับปรุงรายงานวิจัยและแผนที่วัฒนธรรม ได้ดำเนินการภายในหลายรอบ เพราะพื้นที่ดำเนินงานวิจัยแต่ละแห่งมีความพร้อมในการจัดทำข้อมูลและแผนที่ไม่เท่ากัน ทำให้ขั้นตอนนี้ใช้เวลาค่อนข้างยาวนาน นอกจากนี้โครงการยังรอผลการพิจารณาของคณะกรรมการตรวจสอบรายงานวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม เพื่อปรับปรุงให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นด้วย

๓.๕ การจัดพิมพ์รายงานวิจัย ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมฉบับสมบูรณ์และจัดส่งกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

โครงการได้ดำเนินการจัดพิมพ์รายงานวิจัยและผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมขึ้นมา ๑ ครั้ง เพื่อใช้ในการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและข้อมูลทางแผนที่เป็นการภายใน และจะจัดพิมพ์รายงานวิจัยและผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมฉบับสมบูรณ์ หลังจากโครงการได้ปรับปรุงแก้ไขตามความเห็นของคณะกรรมการตรวจสอบของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม อีกครั้ง

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๑. คู่มือการจัดทำฐานข้อมูลวัฒนธรรมโดยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์

๑.๑ ความหมายของแผนที่

แผนที่ หมายถึง การจำลองลักษณะที่สำคัญที่ปรากฏบนพื้นโลก จำลองไว้บนกระดาษที่แบบราบในปัจจุบัน แผนที่สามารถจัดทำและผลิตได้ ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ แผนที่กระดาษ (paper map) คือ แผนที่ที่จัดพิมพ์บนแผ่นกระดาษ และแผนที่เชิงตัวเลข (digital map) คือ แผนที่ที่เก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ เป็นลักษณะตัวเลข โดยข้อมูลดังกล่าวจะถูกบันทึกไว้บนแผ่นดิสเกตต์ หรือเทปแม่เหล็ก แผ่น CD-Rom เช่น ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งสามารถจัดเป็นไว้ได้นาน การย่อขยายหรือการปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยสามารถทำได้ง่าย

ประเภทของแผนที่ (Type of Map)

แผนที่สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภทใหญ่ คือ

- ๑) แผนที่ภูมิประเทศ (Topographic Map) หมายถึง แผนที่ที่แสดงลักษณะภูมิประเทศ เช่น แผนที่ภูมิประเทศ มาตราส่วน ๑: ๕๐,๐๐๐ ที่จัดทำโดยกรมแผนที่ทหาร ที่แสดงความสูง-ต่ำ ภูเขา ลำห้วย ถนน เป็นต้น
- ๒) แผนที่โคลโรเพลท (Choropleth Map) แผนที่แสดงลำดับความแตกต่างของปริมาณ หรือคุณภาพของเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จากมากไปหาน้อย หรือเหมาะสม ไม่เหมาะสม โดยการใช้สีหรือสัญลักษณ์ เช่น แผนที่ปริมาณน้ำฝน (Isohyte Map) แผนที่แสดงระดับความสูง (Contour Map) เป็นต้น
- ๓) แผนที่เฉพาะเรื่อง (Thematic Map) หมายถึง แผนที่ที่แสดงเนื้อหาใดเนื้อหาหนึ่งเพียงอย่างเดียวบนแผ่นกระดาษ หรือที่จัดเก็บไว้ในเทปแม่เหล็ก เช่น แผนที่ดิน แผนที่ธรณี เป็นต้น ซึ่งเป็นแผนที่หรือชุดข้อมูล ที่นำเข้าหรือแยกจัดเก็บในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์

การออกแบบแผนที่ (Designing Thematic Map)

การออกแบบแผนที่หรือการจัดทำ Layout เป็นสิ่งจำเป็นอันดับแรกก่อนการผลิตแผนที่สำหรับนักแผนที่ (cartographer) บางครั้งต้องใช้เวลาในการออกแบบ หรืออาจจะออกแบบหลายอย่างแล้วมาวิเคราะห์ว่า แบบไหนจึงดีหรือสวยงามมากที่สุด แผนที่ที่สวยงามควรพิจารณาดังนี้

- ๑) ความกลมกลืน (harmony) แผนที่ที่สวยงามต้องแสดงถึงความกลมกลืนของข้อมูลที่จะนำเสนอในแผนที่ เช่น ถ้าต้องการทำแผนที่เกี่ยวกับการปกครอง การนำข้อมูลที่ตั้งของดิน มาแสดงบนแผนที่อาจจะไม่เหมาะสม เพราะไม่ตรงกับหัวข้อเรื่องแผนที่ และสัมพันธ์กับข้อมูลอื่นๆ ที่ตั้งของดินควรจะนำไปรวมกับชนิดป่า หรืออุทยานแห่งชาติ เพราะเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องหรือเสนอไปในทางเดียวกัน เป็นต้น
- ๒) องค์ประกอบของแผนที่ (composition) แผนที่ที่ดีและสวยงาม ควรประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

๒.๑) หัวข้อเรื่อง (Title and sub-title) หัวข้อเรื่องเป็นส่วนประกอบที่สำคัญรองจากข้อมูลพื้นที่ (จุด เส้น พื้นที่) ที่ปรากฏบนแผนที่ หัวข้อเรื่องอาจประกอบด้วยหัวข้อใหญ่ และหัวข้อย่อยมีขนาดใหญ่เป็นอันดับสอง หัวข้อเรื่องทั้งหมดรวมกันแล้วไม่เกิน ๓ บรรทัด ถ้าหากจำเป็นจะต้องอธิบายเพิ่ม ให้ไว้ไว้เป็นคำอธิบายที่มีขนาดตัวอักษรเล็กกว่า

๒.๒) สัญลักษณ์ (Map legend) สัญลักษณ์ เป็นการบ่งบอกว่าภาพที่เกิดขึ้นบนแผนที่ในแต่ละรูปลักษณะนั้นหมายถึงอะไร การแสดงสัญลักษณ์บนแผนที่ ควรแบ่งกลุ่มให้เหมาะสม เช่น จุด เส้น และพื้นที่ โดยทั่วไปจะนำเสนอก่อนเส้น แล้วตามด้วยแผนที่ และข้อมูลในแต่ละกลุ่มควรจัดหมวดหมู่ด้วย เช่น ประเภทป่าไม้ ประเภทการใช้ที่ดิน เป็นต้น โดยให้จัดลำดับความเข้มของสี ขนาดของสัญลักษณ์จากน้อยไปหามากตามลำดับ

๒.๓) มาตราส่วน (Map scale) มาตราส่วนเป็นการบอกว่าขนาดที่ปรากฏบนแผนที่ จะมีขนาดเท่าไรบนพื้นที่จริง เช่น มาตราส่วน ๑ : ๕๐,๐๐๐ แสดงว่าขนาด ๑ หน่วยจะเท่ากับ ๕๐,๐๐๐ หน่วย ในพื้นที่จริง สมมติว่าวัดระยะทางบนแผนที่ได้เท่ากับ ๒ เซนติเมตร ในพื้นที่จริงจะมีขนาดเท่ากับ ๒๕๐,๐๐๐ เซนติเมตร หรือ ๑ กิโลเมตร เป็นต้น มาตราส่วนขนาดใหญ่หมายถึง ขนาดความแตกต่างระหว่างอัตราส่วนของแผนที่กับพื้นที่จริงน้อย (๑ : ๕๐,๐๐๐) และมาตราส่วนขนาดเล็กหมายถึงขนาดความแตกต่างระหว่างอัตราส่วนของแผนที่กับพื้นที่จริงมาก (๑ : ๒๕๐,๐๐๐)

๒.๔) แหล่งข้อมูล วันที่ และความถูกต้อง เป็นการบ่งบอกแหล่งที่มาของข้อมูล และได้ข้อมูลมาเมื่อไร มีความถูกต้องแค่ไหน โดยมากจะปรากฏที่มุมใดมุมหนึ่งของแผนที่ และจะเป็นตัวอักษรที่มีขนาดเล็กที่สุดที่ปรากฏบนแผนที่ แต่สามารถอ่านได้ การบ่งบอกข้อมูลดังกล่าวมีประโยชน์มากเนื่องจากข้อมูลบนแผนที่เป็นข้อมูลที่ได้มาช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ในส่วนของความถูกต้องอาจจะระบุว่าได้จากการสำรวจหรือวิเคราะห์โดยวิธีการใด เช่น สุ่มตัวอย่าง ๑๐% หรือเก็บตัวอย่างจากขนาดกริด ๑๐ x ๑๐ กิโลเมตร เป็นต้น

๒.๕) พื้นที่ที่มีรายละเอียดและไม่มีรายละเอียด (Mapped and unmapped) แผนที่ที่สวยงามควรจะเน้นจุดที่สนใจ (focus of attention) โดยการให้รายละเอียดในพื้นที่นั้นๆ มากกว่าส่วนอื่นๆ

๒.๖) ข้อมูลพื้นที่ (graticule) และค่าพิกัด (geo-referenced coordinates) แผนที่ที่ดีควรแสดงรายละเอียดของข้อมูลไม่น้อย หรือมากจนเกินไป และข้อมูลต้องมีความกลมกลืน หรือสัมพันธ์กันใช้แรงเงา (shade) ไม่ใช่สีพื้นที่ทึบ เพราะจะบังข้อมูลอื่น การเรียงลำดับข้อมูลควรเป็นจุด เส้น และพื้นที่อยู่ตรงบริเวณใดของผิวโลก โดยอาจจะอยู่ที่กรอบรูป หรือทำเป็นตารางกริดบนพื้นที่ แล้วแต่ความเหมาะสมและรายละเอียดที่ปรากฏบนแผนที่

๒.๗) กรอบรูป (Border and neat lines) การใส่กรอบแผนที่หลัก (major map) และกรอบแผนที่รอง (minor or referenced map) หรือการจัดแบ่งส่วนแผนที่ เป็นการจัดระเบียบและให้ความสวยงามในแผนที่ โดยปกติขนาดของกรอบรูปจะมีขนาดเส้นหนากว่าหลายเส้นของข้อมูลต่างๆ ที่ปรากฏบนแผนที่

๒.๘) เครื่องหมายบนแผนที่ (Map symbol) เครื่องหมายที่ปรากฏบนแผนที่ควรมีความเหมาะสม ทั้งขนาด สี หรือสัญลักษณ์ และสามารถสื่อความหมายได้ถูกต้อง และควรใช้เครื่องหมายเป็นมาตรฐาน เช่น แม่น้ำสายหลัก ใช้เส้นทึบ หนา สีน้ำเงิน ลำห้วย ใช้เส้นประสีน้ำเงิน ป่าไม้ สีเขียว ทึบทุกสีใช้สีส้มซ้อนกัน ๒ ชั้น สีแดงและดำ เป็นต้น สีที่ใช้ไม่ควรเข้มเกินไป

๒.๙) ความชัดเจน (Clarity) และความแตกต่าง (contrast) แผนที่ที่ดีควรมีความชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่สนใจ ควรมีขนาดไม่ใหญ่หรือเล็กเกินไป และจุดที่สนใจควรมีความเด่น และแตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ การเน้นความแตกต่างของแต่ละ features อาจทำได้โดยใช้ลายเส้น (ชนิดและขนาด) ตัวอักษร (ขนาดและรูปแบบ) ความหยابและละเอียด หรือความละเอียดของข้อมูล ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น

๑.๒ ความสำคัญของระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS)

GIS ย่อมาจากคำว่า Geographic Information System หรือเรียกเป็นภาษาไทยว่า ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ หมายถึง เครื่องมือที่ใช้ระบบคอมพิวเตอร์เพื่อใช้ในการจัดเก็บ จัดเตรียม นำเข้า ดัดแปลง แก้ไข จัดการและวิเคราะห์ พร้อมทั้งแสดงผลเชิงพื้นที่ มีลักษณะเป็นข้อมูลเชิงซ้อน คือมีการซ้อนกันของข้อมูลหลายชั้น เช่น ถนน หมู่บ้าน ทางน้ำ เป็นต้น

องค์ประกอบของ GIS ประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๕ อย่าง คือ

๑) ข้อมูล (data) แบ่งเป็น ๒ ประเภทใหญ่

๑.๑) ข้อมูลเชิงพื้นที่ (Spatial data) เช่น ข้อมูลเชิงภาพ จุด เส้น เป็นต้น

๑.๒) ข้อมูลเชิงบรรยาย (Attribute data) เป็นข้อมูลบอกรายละเอียดของข้อมูลเชิงพื้นที่ต่างๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับข้อมูลเหล่านั้น เช่น ชื่อถนน ความกว้างของถนน จำนวนคร้วเรือน เป็นต้น

๒) เครื่องคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ (hardware) เครื่องคอมพิวเตอร์รวมกันเรียกว่าระบบฮาร์ดแวร์ โดยจะประกอบด้วย อุปกรณ์นำเข้า

๓) โปรแกรมหรือซอฟต์แวร์ (software) หมายถึงโปรแกรมที่ใช้ในการจัดระบบและสั่งงานต่างๆ เพื่อให้ระบบฮาร์ดแวร์ทำงาน โดยมีความสามารถในการนำเข้าข้อมูล จัดเก็บข้อมูลผลแสดงผลและแปลงข้อมูลได้

๔) ผู้ใช้ (user) ผู้ใช้ข้อมูล hardware, software ซึ่งถือได้ว่าผู้ที่มีความสำคัญในระบบงาน GIS ซึ่งประกอบด้วยผู้ใช้ระบบและผู้ใช้สารสนเทศ ผู้ใช้ระบบจะต้องมีความชำนาญในหน้าที่และได้รับการฝึกฝนมาอย่างดี

๕) ขั้นตอนการทำงาน (methods)

๑.๓ ขั้นตอนการทำงานระบบ GIS

(๑) การกำหนดวัตถุประสงค์

(๒) การเตรียมฐานข้อมูล ข้อมูลพื้นที่ เช่น แผนที่ต่าง ๆ และข้อมูลอธิบายพื้นที่ ซึ่งได้มาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือจากภาคสนาม

(๓) การนำเข้าข้อมูล การนำเข้าข้อมูลเชิงพื้นที่และข้อมูลทั่วไป

(๔) การวิเคราะห์ข้อมูล

(๕) การแสดงผล

๑.๔ ประโยชน์ของระบบ GIS

(๑) เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับตำแหน่ง

(๒) ภาพเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่จริงกับพื้นที่ที่แสดงโดยระบบ GIS

(๓) การวิเคราะห์การพังทลายของดิน

(๔) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเพื่อหาแนวโน้มในพื้นที่

๑.๕ ขอบจำกัดของระบบ GIS

- (๑) GIS ไม่สามารถปรับปรุงคุณภาพของข้อมูลดิบ (Raw data) ให้มีความถูกต้องหรือแม่นยำขึ้นได้
- (๒) GIS ไม่สามารถระบุความผิดพลาดของข้อมูลได้
- (๓) GIS ไม่สามารถเปรียบเทียบคุณภาพข้อมูลแต่ละชั้นข้อมูล
- (๔) GIS ไม่สามารถระบุได้ว่าแบบจำลองในการวิเคราะห์ หรือเงื่อนไขต่าง ๆ ที่นักวิเคราะห์ GIS หรือผู้มีอำนาจตัดสินใจได้เลือกไปนั้นถูกต้องหรือไม่
- (๕) GIS ไม่ทราบมาตรฐานหรือรูปแบบแผนที่ที่เป็นสากล
- (๖) GIS ไม่สามารถทดแทนความรู้ ความสามารถของผู้เชี่ยวชาญได้

๒. กระบวนการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมชุมชนและวิธีการใช้

กระบวนการจัดทำแผนที่วัฒนธรรม สำหรับชุมชนที่สามารถอ่านได้และนำไปใช้ประโยชน์ได้จะต้องดำเนินการด้วยตัวชุมชนเองทุกขั้นตอนตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงจบกระบวนการ เพื่อให้ชุมชนสามารถมีความเข้าใจในเนื้อหาแผนที่และสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง ซึ่งกระบวนการดังกล่าว จะอธิบายรายละเอียดตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๒.๑ ประชุมทำความเข้าใจเรื่องการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมชุมชน ทั้ง ๓ ชุมชน ประกอบด้วย โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลจันเสน โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนาหว้า และโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนครชุม เพื่อให้ชุมชนได้เข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาและกระบวนการในการจัดทำแผนที่วัฒนธรรม และวิธีการนำไปใช้ประโยชน์ในชุมชน

๒.๒ ฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดเก็บข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย ๒ ส่วน คือ ข้อมูลด้านวัฒนธรรมชุมชน และข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ ขั้นตอนนี้ ได้มีการจัดอบรมร่วมกันทั้ง ๓ แห่ง โดยจัดขึ้นที่วัดพระธาตุดอยสะเก็ด อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ หลังจากเสร็จการอบรมแล้ว ให้ทั้ง ๓ พื้นที่ได้วางแผนกิจกรรมในแต่ละพื้นที่มีอะไรบ้าง และระยะเวลาเมื่อไหร่ โดยกำหนดกิจกรรมในระดับพื้นที่

๒.๓ การฝึกอบรมให้ความรู้เรื่องการจัดการเก็บข้อมูลในระดับชุมชน หลังจากที่ได้แนะนำแต่ละพื้นที่ได้รับการอบรมไปแล้ว จึงได้นำความรู้ที่ได้ไปอบรมต่อให้กับแกนนำแต่ละชุมชนต่อ ซึ่งขั้นตอนนี้ ทางโครงการได้กำหนดให้ผู้ที่ผ่านการอบรมจากโครงการฯ กลับไปจัดอบรมให้กับนักเรียนโรงเรียนที่ใกล้กับชุมชนและแกนนำในชุมชน แต่ในทางปฏิบัติแต่ละชุมชนได้ปฏิบัติไม่เหมือนกัน คือ โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลจันเสน ได้จัดอบรมให้กับนักเรียนและแกนนำชุมชนเพื่อจัดเก็บข้อมูลต่อไป โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนครชุม ร่วมมือกับอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ได้จัดอบรมและเผยแพร่ข้อมูลให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ คณะกรรมการโครงการฯ อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร และแกนนำชุมชน และโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนาหว้า ไม่ได้จัดอบรมต่อด้วยเหตุผลว่าไม่สามารถประสานกับโรงเรียนได้ อีกทั้งผู้ที่เข้าร่วมฝึกอบรมกับโครงการฯ มีเพียงคนเดียวที่สามารถถ่ายทอดความรู้ต่อได้ แต่นักวิจัยชุมชนได้มีการถ่ายทอดให้กับเยาวชนในชุมชนเพื่อร่วมกันจัดเก็บข้อมูลชุมชนกับนักวิจัยชุมชน และยังได้ประสานความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลนาหว้า เพื่อขอความอนุเคราะห์ขอใช้เครื่องมือ GPS ในการดำเนินงานอีกด้วย

๒.๔ เก็บข้อมูลในระดับชุมชน หลังจากที่ได้แต่ละพื้นที่ได้ผ่านการอบรมแล้ว ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลชุมชน ซึ่งประกอบด้วยข้อมูล ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ ฐานข้อมูลด้านวัฒนธรรม ประกอบด้วย สถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชุมชน ผู้รู้หรือบุคคลสำคัญในชุมชนที่มีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน และ

วัฒนธรรมชุมชนในด้านต่างๆ ส่วนที่ ๒ เก็บข้อมูลด้านแผนที่ คือ ได้ใช้เครื่องมือ GPS ในการจัดเก็บบันทึกข้อมูลเชิงแผนที่

๒.๕ รวบรวมข้อมูล เมื่อดำเนินการเก็บข้อมูลแต่ละพื้นที่เสร็จแล้ว ได้รวบรวมเก็บข้อมูลทั้ง ๒ ส่วนเพื่อนำไปวิเคราะห์ ประมวลและสรุปข้อมูล ส่วนข้อมูลด้านแผนที่ ได้มีการออกแบบและกำหนดสัญลักษณ์แผนที่ร่วมกัน เพื่อนำไปพัฒนาและจัดเป็นระบบฐานข้อมูลทางด้านสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ด้านวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป

๒.๖ นำเสนอข้อมูลให้กับคณะกรรมการโครงการในระดับพื้นที่ เมื่อจัดการข้อมูลเสร็จแล้ว ได้มีการนำเสนอข้อมูลให้กับคณะกรรมการโครงการแต่ละพื้นที่ เพื่อให้กรรมการได้ตรวจสอบและเสนอแนะให้ข้อมูลมีความสมบูรณ์ต่อไป

๒.๗ ผลิตแผนที่วัฒนธรรมของชุมชน เมื่อได้ดำเนินการเสร็จทุกขั้นตอนเรียบร้อยแล้ว ได้ผลิตเป็นแผนที่วัฒนธรรมชุมชนที่ชุมชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชุมชนต่อไป

๓. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานและแหล่งมรดกวัฒนธรรม

๓.๑ ชุมชนนาหว้า

๑) ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

ทำเลที่ตั้ง

ตำบลนาหว้าตั้งอยู่ในเขตอำเภอนาหว้า ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของจังหวัดนครพนม โดยมีเขตอำเภอติดต่อดังนี้:

- **ทิศเหนือ:** ติดต่อกับอำเภออากาศอำนวย (จังหวัดสกลนคร) และอำเภอศรีสงคราม
- **ทิศตะวันออก:** ติดต่อกับอำเภอศรีสงครามและอำเภอโพนสวรรค์
- **ทิศใต้:** ติดต่อกับอำเภอกุสุมาลย์และอำเภอเมืองสกลนคร (จังหวัดสกลนคร)
- **ทิศตะวันตก:** ติดต่อกับอำเภอพรรณานิคมและอำเภออากาศอำนวย (จังหวัดสกลนคร)

ประวัติความเป็นมา

คนกลุ่มแรกที่เดินทางมาลงตั้งหมู่บ้านแห่งนี้เป็นคนลาว (ไท) ลื้อ ที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ทางตอนเหนือของเมืองหลวงพระบาง แต่ได้อพยพหนีภัยสงครามจากการที่กองทัพพม่าบุกเข้าโจมตีเชียงใหม่และนครเวียงจันทน์ ในสมัยที่พระชัยเชษฐาเป็นผู้ครองนครเวียงจันทน์ ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้หลบหนีลงใต้มาตามลำน้ำโขง บรรพบุรุษของชาวนาหว้าได้มาถึงบริเวณพื้นที่ปัจจุบันนี้ ซึ่งในขณะนั้นเป็นป่าอุดมสมบูรณ์บนพื้นที่ราบอันกว้างใหญ่ และมีต้นหว้าขึ้นอยู่ทั่วไปพร้อมกับพรรณไม้หลากหลายชนิด และจากการเดินสำรวจบริเวณ ยังพบว่ามีซากวัดเก่าแก่ที่ปกคลุมด้วยเถาวัลย์เต็มไปหมด ภายในเจดีย์ยังพบพระพุทธรูปทั้งที่เป็นทองคำและทองสัมฤทธิ์ นอกจากต้นโพธิ์ ยังมีต้นตาล มะพร้าว มะม่วง ซึ่งถือกันว่าเป็นไม้บ้าน เห็นได้ชัดว่าเคยเป็นชุมชนเก่าแก่ในอดีตที่ไม่อาจบอกได้ว่าเก่าแก่เพียงใดและผู้คนอพยพไปไหนกันหมดด้วยเหตุใด บรรพบุรุษชาวญ้อกลุ่มนี้ จึงตัดสินใจลงตั้งถิ่นฐานที่นี่และตั้งชื่อชุมชนว่า “บ้านนาหว้า”

การปกครอง

ตำบลนาหว้าเป็น ๑ ในจำนวน ๖ ตำบลภายใต้การปกครองของอำเภอนาหว้าซึ่งเดิมเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอศรีสงคราม ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ นาหว้าได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอแยกออกมาจากอำเภอศรี

สงคราม มาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๒ นาหว้าจึงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอมาจนถึงปัจจุบัน สำหรับตำบลนาหว้า มีหมู่บ้านอยู่ในการปกครองระดับตำบลแยกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ หมู่บ้านภายใต้การบริหารของเทศบาลตำบลนาหว้า จำนวน ๕ หมู่ และหมู่บ้านนอกเขตเทศบาลที่อยู่ภายใต้การบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลนาหว้า จำนวน ๑๐ หมู่ ทั้งนี้ นาหว้าได้รับการยกกระดบัขึ้นเป็นตำบลตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๗ เป็นต้นมา หรือนับเป็นเวลา ๙๙ ปีมาแล้วถึงปัจจุบัน โดยมีขุนภักดีราชกิจ (กัณหา) เป็นกำนันคนแรก อย่างไรก็ตาม นาหว้าได้มีผู้นำมาก่อนหน้าแล้วหลายรุ่นคน แต่ไม่อาจสืบค้นข้อมูลไปได้ถึงรุ่นแรก ๆ

ประชากร

ข้อมูลจากการสำรวจความจำเป็นขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๖ ระบุว่า ตำบลนาหว้ามีประชากรรวม ๑,๒๐๒ครัวเรือน ประกอบด้วยเพศชาย จำนวน ๒,๓๐๓ คน และเพศหญิง จำนวน ๒,๓๗๖ คน รวมทั้งสิ้นจำนวน ๔,๖๗๙ คน อันประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์อู้อู ผู้ไท ไทยอีสาน (หรือไทยลาว) และชาวไทยเชื้อสายจีน

แหล่งมรดกวัฒนธรรมชุมชน

๑. ผู้ทรงภูมิปัญญา

๑.๑ การดูแลสุขภาพ

- ๑) นายเฉลียว สิทธิ หมอยาสมุนไพร
- ๒) หมदनวดแผนไทย

๑.๒ ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม

- ๑) นายสุตา อินอุเทน
- ๒) นายสุภาพ ะชุม
- ๓) พิธีอัญเชิญพรอุปคุต

๑.๓ งานเทศกาล

- ๑) ชุ้มวิถีชีวิต
- ๒) สวดสรภัญญะ
- ๓) รำบูชาพระธาตุประสิทธิ์

๑.๔ ดาราศาสตร์และโหราศาสตร์

- ๑) นายสมมิตร ไชยมงค์ หมอดู

๑.๕ ทรัพยากรธรรมชาติ

๑) นายโชค นาโควงศ์	การทำไ้ตะ แก้อั้ไม้
๒) นายไสว ะเศษสร้อย	การสานกระเป๋จากกลองนม
๓) นายประยงค์ ะเศษสร้อย	การสานข้อง
๔) นายพรศักดิ์ พึ่งพรหม	สานส้อมไก่
๕) นายทอน อินอุเทน	การสานแห
๖) นางปราณี นาโควงศ์	ไส้เดือนตากแห้ง
๗) นางกลุ่ม ไชยมงค์	สานกระเชง
๘) นางคล้าย สิทธิ	การย้อมผ้าคราม

๑.๖ ศิลปกรรม

๑.๖.๑ จิตรกรรม

- ๑) นายภาณุวัฒน์ ยงยันต์
- ๒) นายสิงห์ ะชุม
- ๓) นายวันชัย ะชุม

๑.๖.๒ ช่างฝีมือ

๑) นายลำโพง ะเศษสร้อย	ช่างทำกับดักหนู
๒) นางไพรมณีย์ ะลับ	การคันหูก
๓) นายสมพร ะเศษสร้อย	การทอผ้าขาวม้า
๔) นายปัทมาวดี ะชุม	การทอผ้ายกมุก
๕) นางสาวนภาพน นาอะมิน	การทอตุ่ง
๖) นางวงเดือน อุดมเดชาเวชย์	การทอผ้ามุก
๗) นางอัมพร ะชุม	การทอผ้าขาวม้า

๑.๗ อาหารพื้นบ้าน

๑) นางดินทัย ะชุม	ขนมเทียน
๒) นางรัตนา ลานาผาย	ขนมจีน
๓) นายสุนทร ศรีสุวอ	ขนมชั้น
๔) นางชุติมา ะลับ	ขนมครกขาววัง
๕) นางสาววรรณ ะชุม	ขนมครองแครงกรอบ
๖) นางวรารัตน์ ศรีสุวอ	ลอดช่องโบราณ
๗) นายธรรมฐิติ ะสาร	ปลาร้า
๘) นางอุทัย ะสาร	แกงขี้เหล็ก
๙) นางวิไลวรรณ ะเศษสร้อย	การถนอมอาหารประเภทผัก
๑๐) นางเพียงใจ ลิภา	ขนมครกโบราณ
๑๑) นางสาววรรณ ะชุม	ขนมดอกจอก
๑๒) นางลำทวน สิทธิ	ข้าวแต๋น
๑๓) นางยุศรี นาอะมิน	ไส้กรอก

๒. สิ่งก่อสร้างและสถานที่สำคัญ**๒.๑ พิพิธภัณฑ์****๑) อาคารพิพิธภัณฑ์ไทยอู๋**

- วัสดุที่ใช้ อาคารก่ออิฐ ถือปูน โครงหลังคาเหล็ก
- ขนาดและรูปทรง เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง ๖ เมตร ยาว ๑๕ เมตร
- ได้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๕ แผนงานการลงทุนทางสังคม (Social Investment Programme)
- ประวัติการสร้าง เพื่ออาชีพกลุ่มทอผ้าของกลุ่มแม่บ้าน บ้านนาหว้า ต่อมาเมื่อปี ๒๕๔๗ อาคารนี้ ได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นอาคารพิพิธภัณฑ์ไทยอู๋ ในโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนาหว้า จนถึงปัจจุบัน
- ประวัติการใช้ประโยชน์ เคยใช้เป็นสถานที่ทอผ้าของกลุ่มทอผ้าในโครงการศูนย์ศิลปาชีพในมูลนิธิ

- สภาพปัจจุบัน ใช้เป็นอาคารพิพิธภัณฑ์ที่ใหญ่อีกแห่งที่เก็บรักษาสิ่งของที่เป็นวัตถุโบราณต่างๆ ที่ได้รับการบริจาคจากชุมชน
- ภาพประกอบ

๒.๒ ลาน/ช่วงวัฒนธรรม

๑) สวนสาธารณะห้วยกอก สถานที่ตั้ง หมู่ที่ ๕ ตำบลนาหว้า อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

- ขนาดและรูปทรง สีเหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง ๑๐๐ เมตร ยาว ๒๐๐ เมตร เป็นลานธรรมชาติ และสิ่งปลูกสร้างที่เป็นอาคาร ๑ หลัง ที่พักตากอากาศ ๑ หลัง ริมตลิ่งห้วยกอก ทำเป็นชั้นบันไดปูนซีเมนต์สำหรับใช้เป็นสถานที่ลอยกระทง ในงานเทศกาลลอยกระทงประจำปี

- ประวัติการสร้าง สมัยก่อนที่แห่งนี้ได้ถูกใช้ให้เป็นสถานที่ในการเข้าค่ายลูกเสือ ของสถานศึกษาในอำเภอนาหว้าและถูกเลิกใช้โดยไม่ทราบสาเหตุ จึงทำให้เป็นไม่มีประโยชน์ เมื่อเทศบาลตำบลนาหว้าได้ก่อตั้งขึ้นมา จึงได้ปรับปรุงพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นสวนสาธารณะประโยชน์เพื่อประโยชน์ในการพักผ่อนหย่อนใจ

- ประวัติการใช้ประโยชน์ ห้วยกอกเป็นสถานที่ที่มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่เกิดจากลำน้ำอุ่นอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ ๕ ตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม สมัยก่อนสถานที่แห่งนี้เคยเป็นสถานที่ฝึกค่ายลูกเสือของอำเภอนาหว้าใช้ในการฝึกและเข้าค่ายของลูกเสือจากโรงเรียนต่างๆในอำเภอนาหว้า

- เรื่องเล่าลือที่เกี่ยวข้อง ห้วยกอกเป็นบริเวณที่ติดกับลำน้ำอุ่นมีลักษณะเป็นดินเค็ม ดังนั้น เมื่อหลายสิบปีที่ผ่านมาบริเวณแห่งนี้เคยเป็นบ่อเกลือสินเธาว์ที่ชาวบ้านใช้ในการต้มเกลือเพื่อการอุปโภคบริโภค

- สภาพปัจจุบัน ปัจจุบันสถานที่แห่งนี้ได้รับการปรับปรุงให้เป็นสวนสาธารณะประโยชน์เพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและใช้ในการจัดกิจกรรมในวันลอยกระทงของอำเภอนาหว้า โดยเทศบาลตำบลนาหว้าและมีการปรับปรุงภูมิทัศน์รอบๆบริเวณให้สวยงามมากยิ่งขึ้น หน่วยงานที่ดูแลคือ เทศบาลตำบลนาหว้า

ภาพประกอบ

๒.๓ ศาสนาพุทธ

๑) วัดธาตุประสิทธิ์

วัสดุที่ใช้ในการสร้าง คือ อิฐ หิน ปูน ทรายและมีขนาดรูปทรงเป็นฐานสี่เหลี่ยมสูง ๓๐ เมตร วันที่สร้างขึ้น องค์เก่าไม่ปรากฏหลักฐาน ส่วนองค์ใหม่สร้างเมื่อปี ๒๕๔๔

ประวัติการสร้าง วัดธาตุประสิทธิ์แต่เดิมชื่อ “วัดธาตุ” ตั้งขึ้นพร้อมกับการสร้างบ้านนาหว้าเมื่อครั้งไทญ้อจากเมืองปึงลิ่งอพยพมาหาทำเลสร้างเมือง จนมาพบทำเลบริเวณบ้านนาหว้าปัจจุบัน มีเจดีย์เก่าแก่ที่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างมาแต่สมัยใด ลักษณะเป็นรูปเจดีย์รูปสามเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ฐานเจดีย์กว้างด้านละประมาณ ๗ เมตร เท่ากันทั้ง ๔ ด้าน สูงประมาณ ๓๐ เมตร ฐานซ้อนกันเป็นชั้นๆ อิฐที่ใช้ทำการก่อสร้าง

เป็นอิฐขนาดใหญ่มีซุ้มจตุรมุข เชื่อว่าแต่เดิมคงมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ พระเจดีย์องค์นี้มีลักษณะคล้ายกับเจดีย์วัดศรีบุญเรือง บ้านเวียงคุก หรือเจดีย์วัดนาค ชานนครเวียงจันทร์ สันนิษฐานว่าอาจสร้างรุ่นราวคราวเดียวกัน แต่เจดีย์ในอีสานสมัยโบราณส่วนใหญ่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์จากกษัตริย์ล้านช้าง ได้แก่ พระเจ้าโพธิสาร พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (เจ้าเชษฐาวังโส) พระเจ้าบัณฑิตโพธิสาร หรือพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒ (ตำนานธาตุพนม เรียก พระยาแสนหลาวนคร ตำนานธาตุพนม เรียก พระเจ้านครหลวงพิชิตทศทิศราชธานีศรีโคตรบูรหลวง หรือพระเจ้าขัติยวงศราชบุตร มหาฤาไชยไตรทศฤาเดชเชษฐบุรีศรีโคตรบูรณหลวงก็เรียก (นามเดิมคือเจ้าองค์หล่อ) พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช เป็นต้น

พระเจดีย์เก่าบ้านนาหว้า จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่รุ่นปู่ย่าตาทวด ได้ไปค้าขายทางพม่าตอนใต้ มีผู้ถามถึงเจดีย์บ้านนาหว้า และบอกว่าสมัยรุ่นปู่ย่าตาทวด ของพวกเขาเคยมาอยู่บ้านนาหว้าและเคยบูรณะปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ แต่ได้ถูกพม่ากวาดต้อนเป็นเชลยไปอยู่เมืองพม่า

พ.ศ.๒๔๓๖ (ก่อนเกิดเรื่องผีบุญ พ.ศ.๒๔๔๓/๗ ปี) ในฤดูหนาว พระเจดีย์องค์นี้ได้หักพังลง โดยหักพังไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ (จากคำบอกเล่าของอาจารย์ดอน รักษาเคน ซึ่งได้รับการบอกเล่าต่อมาจากปู่ คือ ทิดโคก โดยเล่าว่าขณะที่พระธาตุหักพังลงมานั้น ทิดโคกกำลังนั่งฝังไฟอยู่ใต้ต้นมะขาม) โดยหักพังลงเป็นระยะความสูงจากระดับดินประมาณ ๕ เมตร ครูสนธิ วงศ์พัฒน์ ซึ่งเคยเขียนประวัติบ้านนาหว้าและวัดธาตุประสิทธิ์ ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูประสิทธิ์ศึกษากร (สิงห์ ฒมวโร) กล่าวไว้ว่าตนบรรพชาเป็นสามเณรเมื่อ พ.ศ.๒๔๔๔ เคยขึ้นไปทำความสะอาดบนฐานเจดีย์ที่หัก มีต้นไม้เล็กๆ และหญ้าปกคลุมอยู่ พบบาตรขนาดใหญ่หลายใบตั้งอยู่ ภายในบาตรแต่ละใบพบพระพุทธรูปทองคำ พระพุทธรูปด้วยแผ่นเงิน พระพุทธรูปเงินโบราณ พระพุทธรูปทำด้วยวานเกสรดอกไม้หุ้มเงินหุ้มทอง พระพุทธรูปทรงเครื่อง และพระพุทธรูปดินเผามีขนาดแตกต่างกันจำนวนหลายองค์

พ.ศ.๒๔๔๔ พระครูประสิทธิ์ศึกษากร (สิงห์ ฒมวโร) เจ้าอาวาสวัดธาตุประสิทธิ์ ได้ดำเนินการก่อสร้างพระเจดีย์องค์ใหม่ ได้ย้ายเศษอิฐและอิฐฐานเจดีย์องค์เก่าออกให้ไต่ระดับเดียวกันกับพื้นดิน จึงได้รวบรวมพระพุทธรูปทองคำ พระพุทธรูปด้วยเงิน พระพุทธรูปเงินโบราณ พระพุทธรูปทำด้วยวานเกสรดอกไม้ หุ้มเงินหุ้มทอง พระพุทธรูปทรงเครื่อง และพระพุทธรูปดินเผาจากฐานเจดีย์องค์เดิม เมื่อพิจารณาจากลักษณะพระพุทธรูปแต่ละองค์แล้วพบว่า เป็นพระพุทธรูปที่สร้างต่างยุคต่างสมัยกันแต่มีพระพุทธรูปหลายองค์ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปที่พบในวัดพระธาตุพนม สันนิษฐานว่าอาจมาจากบริเวณเดียวกัน และนอกจากนี้ยังพบเครื่องใช้ เครื่องประดับและของมีค่าจำนวนมาก ซึ่งเจ้าบ้านที่มาอยู่ก่อนและร่วมกันสร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้นคงได้นำมาบรรจุลงไว้ในฐานพระธาตุ เพื่อเป็นสักการบูชาของชุมชนนั่นเอง โดยสร้างเลียนแบบพระธาตุพนม ลักษณะรูปทรง สี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละ ๗.๒๐ เมตร วัดโดยรอบฐาน ๒๘.๘๐ เมตร สูง ๒๘.๕๒ เมตร มีประตูเปิด-ปิด ๒ ด้าน และได้ัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ รวม ๑๔ พระองค์ และดินจากสังเวชนียสถาน ๔ แห่งคือ ที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงพระธรรมปฐมเทศนาและปรินิพพาน และพระพุทธรูปที่พบในเจดีย์องค์เก่ามาบรรจุไว้ในองค์พระธาตุด้วย การก่อสร้างพระธาตุเจดีย์องค์ใหม่นี้แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๖ พร้อมทั้งตั้งชื่อองค์พระธาตุใหม่ว่า “พระธาตุประสิทธิ์” ตามราชทินนามของพระครูประสิทธิ์ศึกษากรเจ้าอาวาสผู้ก่อสร้างนั่นเอง และต่อมาจึงได้จัดงานสมโภชองค์พระธาตุอย่างมโหฬารในปีเดียวกันนั่นเอง

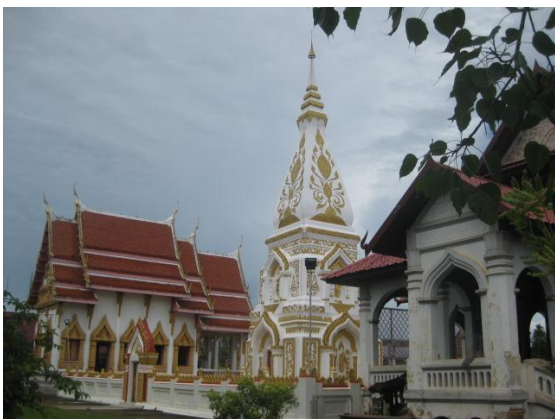
ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคยบวชเรียนเขียนอ่านอยู่ในวัดธาตุประสิทธิ์เล่าว่า ในอดีตตามโคนต้นโพธิ์ โคนต้นมะม่วง โคนต้นขนุน หรือข้างเจดีย์ จะมีชิ้นส่วนพระพุทธรูปที่ชำรุดสลักจากหินทรายวางระเกะระกะอยู่เป็นจำนวนมาก (ศิลปะแกะสลักพระพุทธรูปในหินทรายเป็นศิลปะลพบุรี) แต่ปัจจุบันไม่พบ คาด

ว่าคงถูกดินทับถมไปหมดแล้ว พบกะต๊ับหลังหนึ่งลักษณะเหมือนอุโบสถ มีหน้าต่างเล็กๆ ภายในมีดสนิท (ภาษาถิ่น เรียกว่า “มิดต๊ิบ”) มองอะไรไม่เห็น สันนิษฐานว่า สร้างไว้เพื่อเป็นที่ปลูกเสกของคลังตามลัทธิความเชื่อทางไสยศาสตร์ตั้งแต่สมัยไทญ้อได้เข้ามาตั้งบ้าน ปัจจุบันได้ออกแล้ว อุโบสถหลังเดิมหันหน้าไปทางทิศตะวันตก มีบันไดขึ้นด้านหน้าสองข้าง ด้านหลังเขียนตัวนูนด้วยอักษรพม่า ปั้นลม ปั้นชาย ประดับด้วยไม้ฉลุสวยงาม ปัจจุบันได้อุสรสร้างใหม่

ประวัติการใช้ประโยชน์ ใช้เป็นที่ทำพิธีทางพระพุทธศาสนา และใช้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจแก่พุทธศาสนิกชน

เรื่องเล่าลือที่เกี่ยวข้อง พระธาตุประสิทธิ์เป็นพระธาตุประจำวันพฤหัสบดีประดิษฐานที่วัดธาตุประสิทธิ์ อำเภอนาหว้า ภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตสารีริกธาตุ รวม ๗ องค์ มีพระพุทธรูปเก่าแก่ดินจากสังเวชนียสถานในประเทศอินเดีย ๔ แห่ง และพระพุทธรูปจำลองที่อัญเชิญมาจากกรุงเทพมหานคร ผู้ที่ไปนมัสการพระธาตุแห่งนี้จะได้รับอานิสงส์ส่งผลให้สัมฤทธิ์ผลในการปฏิบัติงาน

สภาพปัจจุบัน สภาพกายภาพปัจจุบันได้บูรณะทาสีองค์พระธาตุใหม่เพื่อใช้ในการงานพิธีต่างๆ โดยได้รับการดูแลจากเจ้าอาวาสวัดธาตุประสิทธิ์และพุทธศาสนิกชนบ้านนาหว้า

- วัสดุที่ใช้ หินศิลาแลง เหล็ก อิฐ หิน ทราบ ปูน
- ขนาดและรูปทรง เป็นกำแพงล้อมรอบบริเวณวัดธาตุประสิทธิ์
- สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๓
- ประวัติการสร้าง เพื่อใช้เป็นแนวเขตกันพื้นที่ของวัดธาตุประสิทธิ์ออกจากพื้นที่ของชุมชน
- ประวัติการใช้ประโยชน์ ต้ายหินโบราณ(กำแพงหิน) ต้ายหินหรือกำแพงหินเป็นสิ่งปลูกสร้างที่ทำจากหินศิลาแลงที่สกัดเป็นก้อนสี่เหลี่ยมผืนผ้า นำมาวางซ้อนกันขึ้นให้เป็นแผ่นฝาผนัง โดยใช้เสาปูนและซีเมนต์เป็นตัวยึด ต้ายหินโบราณวัดธาตุประสิทธิ์ ในสมัยก่อนเป็นต้ายหินที่สร้างเป็นกำแพงรอบบริเวณวัด แต่ปัจจุบันได้ถูกทำลายจากภัยพิบัติธรรมชาติต่างๆ แต่ยังคงเหลือร่องรอยให้เห็นอยู่เป็นบางส่วน ในปัจจุบันวัดได้สร้างกำแพงหรือต้ายหินขึ้นมาใหม่ทดแทนของเดิมทำให้คงทนและแข็งแรงมากขึ้น

- เรื่องเล่าลือที่เกี่ยวข้อง กำแพงหินนี้สร้างขึ้นในปี พ.ศ.๒๔๘๓ สมัยพระครูประสิทธิ์ศึกษากร เจ้าอาวาสวัดธาตุประสิทธิ์ในสมัยนั้น

- สภาพปัจจุบัน ปัจจุบันอยู่ในสภาพที่แข็งแรง มั่นคง วัดยังใช้ประโยชน์จากกำแพงหินโบราณนี้ในการบอกเขตบริเวณของวัดธาตุประสิทธิ์ และเมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๕ เทศบาลตำบลนาหว้า ได้ก่ออิฐกันกำแพงอีกชั้นหนึ่งเพื่อป้องกันดินทรุดตัวลงมา โดยการนำของ นายอรรคพล โกษาแสง นายกเทศมนตรีตำบลนาหว้า และพนักงานเทศบาลตำบลนาหว้า

- ภาพประกอบ

๓) เมรุเผาศพวัดธาตุประสิทธิ์

- วัสดุที่ใช้ คอนกรีตเสริมเหล็ก

- ขนาดและรูปทรง ขนาดกว้าง ๖ เมตร ยาว ๑๐ เมตร มีบันไดขึ้นลง ๒ ข้าง มีห้องเผาและปล่องควันไฟ

- เริ่มสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๐ แล้วเสร็จปี พ.ศ.๒๕๓๒

- ประวัติการสร้าง สร้างในสมัยที่พระครูศรีวิชรากร เป็นเจ้าอาวาสวัดธาตุประสิทธิ์

- ประวัติการซ่อมแซม ๑.๕ ล้านบาท

- ประวัติการใช้ประโยชน์ ใช้เป็นที่เผาศพของผู้ที่เสียชีวิตในหมู่บ้าน เริ่มใช้ปี ๒๕๓๒ เป็นต้นมา

- เรื่องเล่าลือที่เกี่ยวข้อง บ้านนาหว้า ตั้งแต่สมัยก่อนใช้ป่าช้าสาธารณะประโยชน์ในการจัดพิธีเผาศพญาติพี่น้องที่ถึงแก่กรรมด้วยโรคต่างๆ ทำให้เกิดความลำบากในช่วงฤดูฝน เพื่อความสะดวกในการทำศพของชาวบ้านนาหว้า พระครูศรีวิชรากร จึงได้รวบรวมงบประมาณจากแหล่งต่างในการสร้างเมรุเผาศพและใช้ประโยชน์ถึงปัจจุบันนี้

- สภาพปัจจุบัน เป็นสถานที่ประกอบพิธีเผาศพ ของชุมชนบ้านนาหว้า ที่ถึงแก่กรรม ตั้งอยู่ที่วัดธาตุประสิทธิ์ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม ทางวัดได้จัดสร้างเมรุเผาศพไว้ที่วัด เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ญาติพี่น้องผู้ตายแทนการนำศพไปฝังหรือเผาที่ป่าช้าหรือการเผาบนเชิงตะกอนเหมือนสมัยโบราณซึ่งไม่สะดวกนักในการจัดงานเผาศพผู้ถึงแก่กรรม

- ภาพประกอบ

๔) วิหารพระพุทธรูปโบราณ

- วัสดุที่ใช้ ก่ออิฐถือปูน
- ขนาดและรูปทรง ศาลาขนาด ๔ เมตร ยาว ๖ เมตร
- เริ่มสร้างขึ้นเมื่อ สมัยที่พระครูศรีวิชารกรเป็นเจ้าอาวาสวัดธาตุประสิทธิ์
- ประวัติการสร้าง สร้างในสมัยที่พระครูศรีวิชารกรเป็นเจ้าอาวาสวัดธาตุประสิทธิ์งบประมาณ ๓๐,๐๐๐ บาท (สามหมื่นบาท)

- ประวัติการซ่อมแซม วัดได้บูรณปฏิสังขรณ์วิหารหลังนี้ โดยการปูพื้นด้วยกระเบื้อง ทางขึ้นวิหารใหม่ ในปี พ.ศ.๒๕๕๑ สมัยพระมหาสุครีพบุญโน เจ้าอาวาสวัดธาตุประสิทธิ์ในปัจจุบันเพื่อเป็นที่ประดิษฐานองค์พระพุทธรูปโบราณที่เคยใช้เป็นพระประธานในอุโบสถหลังเก่า

- เรื่องเล่าลือที่เกี่ยวข้อง แต่ก่อนพระพุทธรูปโบราณองค์นี้ เป็นพระประธานในอุโบสถวัดธาตุประสิทธิ์หลังเดิม เมื่อสร้างอุโบสถ (จปร.) เสร็จแล้วและมีพระประธานองค์ใหม่ วัดจึงได้สร้างวิหารและได้อัญเชิญมาประดิษฐานที่วิหารใหม่แห่งนี้แทน

เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๒ นายอำนวย จันเงิน ผู้ตรวจราชการกระทรวงวัฒนธรรม ได้มาตรวจเยี่ยมโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนาหว้าและได้เข้าเยี่ยมชมพระพุทธรูปโบราณพร้อมคำแนะนำให้สร้างแผงกันสัตว์ เช่น สุนัข ที่ขึ้นไปบนวิหารสร้างความสกปรกให้กับพื้นที่และวัดธาตุประสิทธิ์ก็ได้ทำตามข้อแนะนำดังกล่าวทำให้เพิ่มความสวยงามและน่านับถือมากยิ่งขึ้น

- สภาพปัจจุบัน ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของวัดธาตุประสิทธิ์ เปิดให้พุทธศาสนิกโดยทั่วไปได้สักการบูชาตลอดเวลา
- ภาพประกอบ

๕) อุโบสถวัดศรีมงคล (อุโบสถมหาอุด แบบเวียดนาม)

- วัสดุที่ใช้ สร้างด้วย ปูนขาวผสมน้ำยางบง ทราย น้ำอ้อยและเครื่องนํ้ามวก) และอิฐโดยการบรรจุทุกใส่ หลังช้างนำมาจากกรุงเทพมหานคร เป็นในการก่อเป็นฐานอุโบสถ
- ขนาดและรูปทรง แบบเวียดนาม สมัยก่อนมีประตู๒บาน คือด้านหน้าและด้านหลัง มุงด้วยหญ้า
- ระยะเวลาที่สร้างขึ้นไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัด
- ประวัติการสร้าง สร้างโดยชาวเวียดนามมี องค์ อ่องว่น ที่มาอาศัยอยู่ที่อำเภอนาหว้า เมื่อประมาณ ปี พ.ศ.๒๔๓๐ เป็นหัวหน้าในการก่อสร้างกับชาวบ้านในสมัยนั้น
- ประวัติการซ่อมแซม อุโบสถนี้ ได้รับการบูรณะซ่อมแซมจากองค์เดิม โดยมีพ่ออ้อยมาก อุปชิตวาน เป็นหัวหน้าในการบูรณะปฏิสังขรณ์ แล้วเสร็จเมื่อ ปี พ.ศ.๒๔๙๑ มีประตูเข้า๑บาน หน้าต่าง ๖ บาน โดยอาศัยงบประมาณ การบริจาค เพิ่มเติมจากชาวบ้านตาล และพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป ภายในบรรจุ พระพุทธรูปสมัยโบราณหลายองค์ ภายนอกได้รับการบูรณะซ่อมแซมและประดับลวดลายแบบชาวเวียดนาม
- ประวัติการใช้ประโยชน์ ใช้เป็นที่ประกอบสังฆกรรมของสงฆ์ เช่น การบวช การลงอุโบสถ
- เรื่องเล่าลือที่เกี่ยวข้อง เมื่อหลายปีที่ผ่านมา มีเด็กชุกชนขว้างก้อน(ไม้) เข้าประตูถูกพระพุทธรูปองค์หนึ่งได้รับความเสียหายพระศอกหัก ปรากฏว่าไม่นานเด็กคนนั้นได้เกิดซีกลากขึ้นเต็มตัว และเมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา มีคนเข้าไปขโมยพระพุทธรูปคู่ หนึ่งองค์เหลือไว้หนึ่งองค์คือองค์ดำ ปรากฏว่าไม่นานผู้ที่ขโมยได้ยอมรับและได้เสียชีวิตในเวลาต่อมาไม่นาน
- สภาพปัจจุบัน อุโบสถแบบเวียดนาม ตั้งอยู่วัดศรีมงคล หมู่ที่ ๙ บ้านตาล ตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม ปัจจุบันอุโบสถหลังนี้ยังมีสภาพที่สมบูรณ์ สามารถใช้เป็นที่ประกอบสังฆกรรมของสงฆ์ มีพระครูประโชติศาสนการ ตำแหน่งเจ้าคณะตำบลท่าเรือเป็นเจ้าอาวาสวัด
- ภาพประกอบ

๖) อุโบสถวัดราชตุประสิทธิ์

สถานที่ตั้ง ๑๘๗ หมู่ที่ ๔ ตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม

- วัสดุที่ใช้ ก่ออิฐถือปูน เหล็ก หิน ปูน ทราย
- ขนาดและรูปทรง กว้าง ๘.๐๙ เมตร ยาว ๑๘.๒๐ เมตร
- สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๕

- ประวัติการสร้าง ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างโดยช่างหลวง เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๕ เป็นศิลปะภาคอีสาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการก่อสร้าง ในคราวที่เสด็จราชดำเนินมาพระราชทานทอดพระกฐินต้น เมื่อ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ พระอุโบสถนี้มีความกว้าง ๘.๐๙ เมตร ยาว ๑๘.๒๐ เมตร หน้าบันอุโบสถมีพระปรมาภิไธย ภปร. และโปรดเกล้าฯ ให้จารึกข้อความหน้าอุโบสถว่า “ทวยชาติยา สามัคคี สติสญชานเนน รกขนติ แปลว่า คนชาติไทยจะรักความเป็นไทย อยู่ได้ด้วยสติ สำนึกอยู่ในความสามัคคี” ภายในฝาผนังอุโบสถมีภาพประวัติของการก่อตั้งบ้านนาหว้าและการบูรณะปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุประสิทธิ์ ทั้งสี่ด้านวาดโดยนายภานุวัฒน์ ยงยันต์ ชาวบ้านนาหว้า ใช้เวลาวาด ๓ ปีจึงแล้วเสร็จ

- ประวัติการใช้ประโยชน์ ใช้เป็นที่ทำสังฆกรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอนาหว้า
- เรื่องเล่าลือที่เกี่ยวข้อง ผู้ก่อกำเนิดให้นามว่าบ้านนาหว้า เป็นชนเผ่าญ้อ ถิ่นเดิมอยู่ทางเหนือของหลวงพระบาง ประเทศลาวเป็นชนชาติที่มีน้ำใจกว้างขวาง เข้มแข็ง มุ่งความเจริญเป็นที่ตั้ง อาศัยเหตุนี้ชนเผ่าญ้อจึงเจริญมากในสมัยนั้น ซึ่งตรงกับสมัยที่เชียงใหม่ เชียงแสน เชียงราย ศรีโคตรบูรณ (นครพนม) ก็เป็นเมืองหลวงเช่นกัน มีกษัตริย์ทรงปกครองประจำอยู่แต่ละเมือง

- สภาพปัจจุบัน อุโบสถนี้อยู่ในการดูแลรักษาของวัดธาตุประสิทธิ์ ซึ่งมีพระมหาสมัคร วรปณฺโณ เป็นเจ้าอาวาสและเป็นเจ้าคณะอำเภอนาหว้า

- ภาพประกอบ

๒.๔ ศาลปู่ตาบ้านนาหว้า

- วัสดุที่ใช้ ศาลปู่ตาสร้างด้วยเสาปูน โครงไม้หลังคาด้วยสังกะสี

- ขนาดและรูปทรง ขนาดประมาณ ๖ เมตร ฐานสี่เหลี่ยมสูง ๓ เมตร

- วัน/เดือน/ปี ที่เริ่มสร้าง ศาลปู่ตาใหม่สร้างเมื่อปี ๒๕๔๙ ถูกสร้างขึ้นเพื่อทดแทนหลังเดิมที่ชำรุดทรุดโทรม

- ประวัติการสร้าง

สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๕๔๙ งบประมาณ ๗๐๐,๐๐๐ บาท โดยสำนักงานเทศบาลตำบลนาหว้า

- ประวัติการซ่อมแซม เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๙ เทศบาลตำบลนาหว้าสร้างอาคารหลังใหม่โดยมีงบประมาณ ๗๐๐,๐๐๐ บาท โดยมีเนื้อที่ประมาณ ๑ ไร่เศษ

- ประวัติการใช้ประโยชน์ ใช้ทำพิธีกรรมทางไสยศาสตร์

- เรื่องเล่าลือที่เกี่ยวข้อง -พ่ออัยจรรยา หรือนายสุตา อินอุเทน เป็นพ่อเจ้าประจำหมู่บ้าน เป็น ๑ ในทั้งหมด ๓ คน ของพ่อเจ้าบ้านที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการสื่อสารเชื่อมระหว่างผีเจ้าปู่ กับชาวบ้านที่มาสะเดาะเคราะห์ บนบานศาลกล่าวให้ชีวิตความเป็นอยู่เป็นไปอย่างราบรื่นปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวง ด้วยการบอกกล่าว(บะ บน) ด้วยขันธห้า และต้องมาแก้บนตามที่แต่ละคนได้กล่าวไว้กับปู่ตา โดยอาศัยผู้ที่เป็นพ่อเจ้าทำหน้าที่ในการสื่อสาร ผู้ที่จะมาเป็นพ่อใหญ่เจ้าได้จะต้องได้รับการยอมรับและคัดเลือกจากชาวบ้านว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม มีศีลธรรม มีหลักธรรมะประจำใจ เป็นผู้สูงอายุที่ชาวบ้านเคารพ ศรัทธา และที่สำคัญคือคนที่มาเป็นพ่อเจ้าบ้านแทนคนเดิม ต้องรองานกว่าคนที่เป้นพ่อเจ้าเดิมเสียชีวิตก่อน จึงจะมีการคัดเลือกใหม่แทนได้ สืบเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยก่อน จนถึงปัจจุบัน

พ่ออัยจารตา กล่าวว่า ตนได้รับเลือกจากชาวบ้านให้เป็นพ่อจ๋ามาเมื่อประมาณ ๑๓ ปีก่อนแทนพ่อ
 บานที่เสียชีวิต ตอนนั้นตนเป็นผู้ช่วยในพิธี จึงได้จดจำวิธีการและคำกล่าวในพิธีการสะเดาะเคราะห์และได้นำมา
 เป็นแนวทางในการปฏิบัติพิธีการต่างๆในปัจจุบัน

ในการเลี้ยงปู่ตาของชาวบ้านนาหว้า ชาวอีสานนิยมเลี้ยงปู่ตาในช่วงก่อนลงนาและข้าวขึ้นบ้าน (ก่อน
 ทำนาและตอนเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จ) การเลี้ยงจะมี อาหาร คาวหวาน คือเต้า ๔ ตัว (ลาบดิบ) เปรียบเหมือน
 ควายไถนาของเจ้าปู่ และไก่ ๔ ตัว (ต้มสุก) จากนั้นพ่อจ๋าก็จะทำพิธีกรรมตามขั้นตอนในสมัยโบราณเป็นอัน
 เสร็จพิธี

- ภาพประกอบ

๒.๕ ศาลาการเปรียญ

๑) ศาลาการเปรียญวัดโพธิ์ชัยบ้านอุนยางคำ

- วัสดุที่ใช้ สร้างด้วยปูนขาวผสมน้ำยางบง ทราย น้ำอ้อยและเครือน้ำมวก)
- ขนาดและรูปทรง เป็นรูปทรงเวียตนาม
- วัน/เดือน/ปี ที่เริ่มสร้าง ปี พ.ศ.๒๔๘๘
- ประวัติการสร้าง ประมาณต้นปี ๒๔๘๘ วางเสาเข็มด้วยท่อนไม้ทั้งลำ จำนวน ๒๐ ต้น โดยมีพระตัน

พระนาค สามเณรดาว สามเณรอ้อย ผู้ใหญ่ผล ประกิจ นายทอง คือสถาปนิกผู้ผู้ออกแบบศาลาแห่งนี้ และ
 ผู้ใหญ่ผลได้แนะนำนายง และทีมงาน ได้แก่ นายกัน นายวา นายโมน นายชุย นายเผย นายจุน ชาวเวียตนาม
 ชาวบ้านเรียกว่า “แกว หรือชาวแกว” พร้อมชาวบ้านช่วยกันสร้างศาลาแห่งนี้

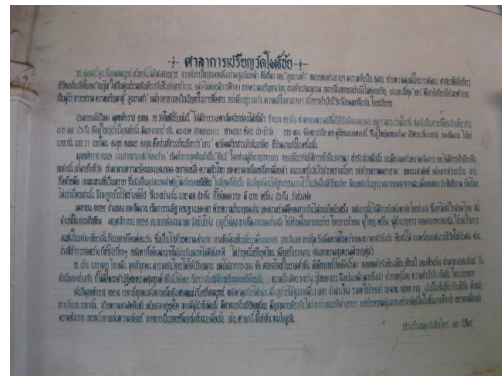
ปี ๒๔๘๙ ขุดดินเหนียวจากลำน้ำอุนมาทำเป็นดินจี (อิฐ) ในเตาเผา โดยช่างผู้ชำนาญการจากเวียตนาม
 นับหมื่นก้อน มาเก็บไว้ที่วัดโดยใช้เกวียนลาก ก่อนอิฐดินเหล่านี้ ได้ถูกวางไว้ตากแดด ตากฝน เพื่อทดสอบความ
 แข็งแรง จะนำเอาก่อนอิฐที่ไม่เปื่อยยุ่ยเท่านั้น เก็บไว้จากสร้างศาลา ในช่วงนั้น นายผล ประกิจ ได้หมดวาระ
 การเป็นผู้ใหญ่บ้าน จึงได้นายเครื่อง ประกิจ มารับช่วงในการดำเนินการต่อไป

ปี ๒๔๙๒ นายช่างทอง และทีมงาน ได้วางอิฐที่ฐานเสาศาลา และดำเนินการก่อสร้างเรื่อยไป แล้ว
 เสร็จปี พ.ศ.๒๔๙๔ รวมค่าใช้จ่าย ทั้งหมด ๑๓,๐๐๐ บาท เป็นศาลาที่มุงด้วยไม้แผ่น พื้นปูด้วยไม้ สูงจากพื้นดิน
 ๑ เมตร

- ประวัติการซ่อมแซม เมื่อประมาณ ๑๐ ปีที่ผ่านมา ได้มีการซ่อมแซม ปรับปรุง โดยการเปลี่ยนหลังคา
 จากหลังคาไม้ เป็นหลังคาสังกะสีที่ยังคงใช้การได้ดีในปัจจุบัน

- ประวัติการใช้ประโยชน์ ศาลาหลังนี้ ยังคงใช้ประโยชน์ในการเป็นสถานที่ในการทำบุญตักบาตร
 และกิจกรรมของคณะสงฆ์ ตลอดจนพุทธศาสนิกชนชาวบ้านอุนยางคำตลอดเรื่อยมา ถึงแม้ว่าทางวัดได้มีการ
 สร้างศาลาการเปรียญหลังใหม่ขึ้นมาทดแทนหลังเดิม ที่มีอายุยาวนานร่วมร้อยปีขึ้นมาใหม่

- ภาพประกอบ

๒) ศาลาการเปรียญหลังเก่า (โรงธรรม)

- วัสดุที่ใช้ สร้างด้วยปูนขาวผสมน้ำยางบง ทราย น้ำอ้อยและเครือน้ำมวก
- ขนาดและรูปทรง ช่างชาวเวียดนามและพุทธศาสนิกชนชาวอำเภอนาหว้า
- วัน/เดือน/ปี ที่เริ่มสร้าง สร้างปี ๒๔๙๐ เสร็จสิ้น ปี ๒๔๙๓
- ประวัติการสร้าง โรงธรรม หรือหอแจก หรือศาลาการเปรียญวัดธาตุประสิทธิ์ เป็นศาลาหลังเก่า

สร้าง ปี พ.ศ.๒๔๙๓ อายุ ๖๒ ปี เคยเป็นศาลาที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และพระเจ้าลูกเธอทั้ง ๒ พระองค์ เมื่อครั้งเสด็จทอดพระกฐินต้นที่วัดธาตุประสิทธิ์ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๕ ภายในศาลาจะมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าในช่วงต่าง ๆ ๑๒ ตอน และที่เสาศาลาโรงธรรมแต่ละต้นจะมีจิตรกรรมภาพพระอรหันต์สมัยพระพุทธเจ้าที่ได้รับแต่งตั้งเป็นเอตทัคคะด้านต่างๆ จำนวน ๑๘ องค์ ภาพเหล่านี้เขียนโดย หม่อมหลวงมรกต บรรจงราชเสนา ณ อุรุทธา โดยมีนายสิงห์ ะชุม ชาวบ้านนาหว้าเป็นผู้ช่วยในการวาดภาพ

- ประวัติการซ่อมแซม เคยได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ ด้วยการเปลี่ยนไม้มุงหลังคาเป็นสังกะสี และเปลี่ยนพื้นไม้แทนพื้นเดิม

- ประวัติการใช้ประโยชน์ เคยเป็นศาลาที่ประทับ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และพระลูกเธอ ทั้ง ๒ พระองค์ เมื่อครั้งเสด็จทอดพระกฐินต้น ที่วัดธาตุประสิทธิ์ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๕

- สภาพปัจจุบัน ในปัจจุบัน ศาลาการเปรียญแห่งนี้ ใช้เป็นสถานที่ในการกิจกรรมทางคณะสงฆ์ ที่จำวัดของพระภิกษุและอุบาสกอุบาสิกา การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และเป็นที่แสดงภาพถ่ายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ครั้งเสด็จทอดพระกฐินต้น เมื่อวันที่

๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๑๕ ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของคณะสงฆ์วัดธาตุประสิทธิ์ และเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมโครงการพัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนาหว้า

- ภาพประกอบ

๒.๖ สำนักงานเจ้าคณะอำเภอนาหว้า ภาค ๑๐

- วัสดุที่ใช้ ก่ออิฐถือปูน
- ขนาดและรูปทรง ขนาดกว้าง ๒.๕๐ เมตร ยาว ๓ เมตร เป็นอาคารต่อเติมจาก กุฏิที่พักของภิกษุสารเณร วัดธาตุประสิทธิ์
- ประวัติการใช้ประโยชน์ ใช้เป็นที่ในการทำงานตามภารกิจของคณะสงฆ์ในอำเภอนาหว้า
- สภาพปัจจุบัน อาคาร สำนักงานเจ้าคณะอำเภอนาหว้า เป็นสถานที่ทำงานในภารกิจของคณะสงฆ์ในเขตพื้นที่อำเภอนาหว้า (มหานิกาย) โดยมีพรหมหสัณคร วรบุญโณ เป็นผู้ดูแลในฐานะเจ้าคณะอำเภอนาหว้า และเจ้าอาวาสวัดธาตุประสิทธิ์
- ภาพประกอบ

๒.๗ ศูนย์วัฒนธรรม

๑) ตู้โชว์ผ้าไหม

- วัสดุที่ใช้ กระฉาก เหล็ก แผ่นอลูมิเนียม
- ขนาดและรูปทรง สี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง ๒.๗๕ เมตร หน้า ๗๕ เซนติเมตร สูง ๒.๕๐ เมตร
- วัน/เดือน/ปี ที่เริ่มสร้างปี พ.ศ.๒๕๕๓
- ประวัติการสร้างตู้โชว์ สร้างขึ้นเพื่อจัดแสดงโชว์สินค้าพื้นเมืองของศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านวัดธาตุประสิทธิ์ (ศูนย์ศิลปาชีพ) สร้างโดยงบประมาณโครงการพัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนาหว้า จำนวน ๓๐,๐๐๐ บาท เมื่อปีงบประมาณ ๒๕๕๓
- ประวัติการใช้ประโยชน์ ตู้โชว์ ที่ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้าน วัดธาตุประสิทธิ์ เป็นตู้กระฉากใส ภายในใช้โชว์ผ้าไหมชนิดต่างๆ ประวัติผ้าศูนย์ศิลปาชีพแห่งแรกของประเทศไทย ประวัติการถวายเป็นผ้าไหม ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถและพระเจ้าลูกเธอทั้ง ๒ พระองค์เสด็จทอดพระกฐินต้นที่วัดธาตุประสิทธิ์เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ เป็นตู้โชว์ที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการพัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนาหว้า เมื่อปีงบประมาณ ๒๕๕๓

- เรื่องเล่าสื่อกึ่งเท็จที่เกี่ยวข้อ ประวัติการทอผ้าไหมอำเภอนาหว้า สืบเนื่องจากเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถและพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระกฐินต้นที่วัดธาตุประสิทธิ์ หมู่ที่ ๔ ตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม ได้มีราษฎรจำนวน ๖ คน รอเฝ้ารับเสด็จทูลเกล้าฯถวายผ้าไหมแด่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ดังนี้

- (๑) นางกาไสย์ บุณท์ บ้านนาจัว ตำบลนาหว้า
- (๒) นางวงเดือน อุดมเดชาเวทย์ ตำบลนาหว้า
- (๓) นางมณี คำหา บ้านนาหว้า ตำบลนาหว้า
- (๔) นางทา โทสวนจิตร บ้านนาคุณ ตำบลนาคุณใหญ่
- (๕) นางทอง ปาทา บ้านนาคุณ ตำบลนาคุณใหญ่
- (๖) นางมุ้ง มหาวงค์ บ้านนาคุณ ตำบลนาคุณใหญ่

เมื่อพระองค์ได้ทอดพระเนตรผ้าไหม ก็รู้สึกพอพระราชหฤทัยเป็นอย่างมาก เนื่องจากผ้าไหมมีลวดลายสวยงามและเป็นเอกลักษณ์แบบพื้นบ้านของชาวบ้านนาหว้า ท่านผู้หญิงจรุงจิตต์ ทีขะระ ได้ตั้งชื่อกลุ่มทอผ้าไหมของอำเภอนาหว้า ชื่อว่า “กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มแรกของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๕ “ที่ได้ชื่อนี้ เพราะนาหว้าเป็นกลุ่มแรกของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพของประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๑๕ พระองค์ได้มอบหมายให้ พ.ต.ท.วชิษฐ์ เดชกุญชร ณ อยุธยา (ยศขณะนั้นเป็นราชองครักษ์) มาพบปะราษฎร ๖ คน ที่เคยถวายผ้าไหมในคราวเสด็จเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ ให้ทอผ้าไหมเพิ่มขึ้นแล้วนำทูลเกล้าฯถวายอีกคนละ ๖ ผืน เมื่อพระองค์ได้ทอดพระเนตรผ้าไหม ก็พอพระราชหฤทัยเป็นอย่างนัก รับสั่งให้ราษฎรทอผ้าไหมเพิ่มจำนวนมากขึ้น แล้วนำถวายทูลเกล้าฯเป็นประจำทุกปี โดยมอบหมายให้ ม.ร.ว. สุประภาดา เกษมสันต์ ณ อยุธยา ราชเลขานุการในพระองค์ เป็นผู้ประสานงานและออกติดตามเยี่ยมเยียนราษฎรที่ทอผ้าไหมเป็นประจำทุกเดือน เพื่อรับทราบปัญหาและความต้องการของประชาชนอย่างใกล้ชิด จึงได้เริ่มส่งเสริมการทอผ้าไหมโดยอาศัยหลักการที่ว่า “ฟื้นฟูการทอผ้าไหมในช่วงว่างจากการประกอบอาชีพทำนา” เสริมรายได้ให้แก่ราษฎร เน้นการทอลวดลายพื้นบ้าน และเป็นเอกลักษณ์ของชาวนาหว้าอย่างแท้จริงต่อมามีราษฎรสนใจเข้าร่วมทอผ้าไหมมากขึ้น จึงได้จัดตั้ง “กลุ่มทอผ้าไหม” ในพระบรมราชานุภมภ์ของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งถือเป็นกลุ่มทอผ้าไหมแห่งแรกของประเทศ และได้โปรดพระราชทานจัดให้มีการฝึกอบรมสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมเพิ่มความรู้ในเรื่องการทอผ้าไหมให้ได้มาตรฐาน และพระราชทานอุปกรณ์ในการทอผ้าไหมให้แก่สมาชิก พร้อมกับได้โปรดรับซื้อผ้าไหมที่สมาชิกทอขึ้นทุกปี

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ พระองค์ท่านได้มีพระบัญชาสั่งให้จัดตั้งกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาหว้าเป็น “มูลนิธิศิลปาชีพพิเศษในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ” ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาหว้า บ้านนาคุณใหญ่ บ้านท่าเรือ บ้านนาจัว บ้านนาคอย และบ้านโคกสะอาด อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม กลุ่มทอผ้าไหมบ้านเชียงเซา บ้านหนองนกทา อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม

กลุ่มทอผ้าไหมของกลุ่มศิลปาชีพพิเศษอำเภอนาหว้า แม้ได้จัดตั้งขึ้นแล้วก็ตาม แต่การดำเนินงาน การประสานงานระหว่างสมาชิกยังมีปัญหาอยู่มาก เนื่องจากสมาชิกอยู่คนละแห่งต่างหมู่บ้านต่างตำบล การทอผ้าไหมจึงอยู่ในลักษณะกระจัดกระจายกันอยู่ต่างคนต่างทำ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๙ พระครูศรีวิจิตร (พระมหาเพชรสุวิฑาโน) ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัด พระคุณท่านพอมีความสนใจในเรื่องนี้และพอมีความรู้ด้านนี้

เป็นทุนอยู่แล้ว จึงฟื้นฟูขึ้นมา โดยสรรหาผู้มีความชำนาญจากสมาชิกเดิมที่มีอยู่แล้ว ปรับปรุงแก้ไขส่วนที่ขาดตกบกพร่อง สະສາງສ່ວນທີ່ຍັງມີປັນຫາอยู่ โดยใช้หลัก ๕ ส. อนุญาตให้นำอุปกรณ์มาทอผ้าในวัดรวบรวมสมาชิกตั้งเป็นกลุ่มต่างๆ ขึ้น มีกลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มทอผ้าฝ้าย กลุ่มทอผ้ามุก ให้กำลังใจแก่สมาชิกในโอกาสอันควร จัดสร้างอาคารเป็นสถานที่ทอผ้า บรรจุกี่ได้ประมาณ ๒๐ ก็ ตั้งชื่ออาคารนี้ว่า “ศูนย์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านอำเภอนาหว้า” อีกทั้งเป็นศูนย์จำหน่ายสินค้าที่เป็นผลิตภัณฑ์จากชาวอำเภอนาหว้า มีผ้าไหม ผ้ามุก ผ้าฝ้าย ผ้ามัดหมี่ ตลอดจนผลิตภัณฑ์ของข้าวไร่ต่างๆไว้คอยต้อนรับแขกที่มาจากทั่วสารทิศ ต่างอำเภอ จังหวัด และชมศูนย์แห่งนี้เป็นประจำวนมาในแต่ละเดือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเทศกาลเช่นงานเทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานนมัสการพระธาตุประสิทธิ์บุญเดือนสี่ของดินนาหว้า ที่เป็นงานสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นในอำเภอนาหว้า จะมีผู้มีเยี่ยมศูนย์แห่งนี้ซื้อสินค้าไปเป็นจำนวนมาก นำเงินหมุนเวียนให้กับสมาชิก เสริมรายได้กับครอบครัวได้เป็นอย่างดี และถือได้ว่าศูนย์แห่งนี้แหล่งท่องเที่ยวของอำเภอนาหว้าอีกด้วย

การทอผ้าไหมอำเภอนาหว้า ถือว่าได้ฟื้นฟู รุ่งเรือง ในสมัยพระครูศรีวิจิตรกร เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปในระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ ได้รับพระราชทานรางวัลจากสมเด็จพระบรมราชินีนาถเป็นประจำทุกปี สมาชิกมีรายได้เกิดขวัญกำลังใจที่จะทุ่มเทเพื่องานในด้านนี้อย่างเต็มความสามารถ

ผ้าไหมที่นิยมทอกันในอำเภอนาหว้า ได้แก่ผ้าไหมมัดหมี่ (หมี่ชั้น หมี่ซ้อ) ผ้าไหมพื้นเรียบ ผ้าไหมหางกระรอก ผ้าไหมลายมุก และที่เป็นผลงานชิ้นใหม่ก็คือ ผ้าไหมลายลูกแก้ว ซึ่งนำความรู้จากการทอมาจากจังหวัดสุรินทร์ มีการทอกันมากที่บ้านท่าเรือ อำเภอนาหว้า

ผ้ามุก เป็นผ้าพื้นเมืองของชาวอีสาน โดยเฉพาะอีสานตอนบน ที่เรียกว่าผ้ามุกนั้น ผู้รู้กล่าวไว้ว่า “ผ้าลายมุก” เป็นของสูงและนิยมใช้เฉพาะในโอกาสที่สำคัญๆ ทางพระพุทธศาสนาและงานรัฐพิธีและบุคคลที่สำคัญ เช่น พระภิกษุสงฆ์ ผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ แต่ปัจจุบันได้ทอขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในเทศกาลต่าง ๆ เป็นการทอที่ต้องยกดอก ในระหว่างการทอดอก มักจะเป็นด้ายสีขาว ซึ่งจะติดกับสีพื้นของผ้า ทำให้ดูคล้ายการฝังมุก เพราะดอกจะดูเด่นสวยงาม เมื่อปี ๒๕๔๑ จังหวัดนครพนม ได้ประกาศให้ผ้ามุกเป็นผ้าประจำจังหวัดนครพนม แหล่งทอผ้าที่สำคัญก็คือที่ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านวัดธาตุประสิทธิ์ และถือได้ว่าเป็นแหล่งผลิตผ้ามุกที่มากที่สุดในจังหวัดนครพนม มีการผลิตในลักษณะที่เป็นผ้าฝ้ายและผ้าไหม

สรุป ขั้นตอนในการทอผ้าไหมหรือผ้ามุกไหม จะมีขั้นตอนในการผลิตที่คล้ายกัน แตกต่างกันที่ลวดลายในการผลิต ที่มีหลากหลายลวดลาย โดยเฉพาะผ้ามุกเป็นผ้าที่มีลวดลายเอกลักษณ์ที่ได้จากการเพิ่มเส้นด้ายยืนพิเศษด้วยเทคนิคการทอ โดยใช้เส้นด้ายยืน ๒ ชุด ชุดแรกใช้เส้นด้ายยืนสีเดียวหรือหลายสีทอเป็นพื้นลายขัดธรรมดาชุดที่สองใช้เส้นด้ายยืนที่เพิ่มจากเส้นด้ายยืนธรรมดา มีสีเดียวหรือหลายสี อาจสอดแทรกด้วยเส้นไหมหรือด้ายสีต่าง ๆ ลักษณะลวดลายผ้ามุกเป็นรูปลายซ้ำยาวติดต่อกันเป็นเส้นริ้วหรือแถบตามทิศทางของเส้นด้ายยืน ลวดลายเรียงชิดติดกันหรือเว้นระยะห่างกันจนเต็มหน้าผ้า

สำหรับผ้าไหม ประกอบด้วยไหมพื้นเรียบและไหมมัดหมี่ ที่ต้องใช้ความละเอียดอ่อนในการผลิต ตั้งแต่การมัดหมี่ที่เป็นลวดลายต่าง ตามที่ลูกค้าต้องการ หรือสินค้าสั่งจากหน่วยงานต่างๆ

ภาพประกอบ

๒) คลองวัฒนธรรม

- น้ำชำ เป็นคลองหรือลำน้ำเล็กๆ ที่ไหลผ่านใจกลางบ้านนาหว้า เริ่มตั้งแต่หมู่ที่ ๔ ผ่านเนื้อที่วัดธาตุประสิทธิ์ก่อนไหลลงสู่ห้วยนาเหมือง ท้ายหมู่บ้านบริเวณหมู่ที่ ๕ บ้านนาหว้า ลำน้ำชำนี้จะมีน้ำที่ซึมซับจากดินตลอดเวลา ไม่เหือดแห้งตามฤดูกาล โดยเฉพาะในเนื้อที่บริเวณวัดธาตุประสิทธิ์ เทศบาลตำบลนาหว้า และพุทธศาสนิกชนชาวอำเภอนาหว้า ได้บริจาคงบประมาณในการก่อสร้าง

- วัสดุที่ใช้ เป็นคลองน้ำคอนกรีตเสริมเหล็ก มีพื้นซีเมนต์ปิดด้านบน
- ขนาดและรูปทรง ขนาดความยาวประมาณ ๑๕๐ เมตร
- วัน/เดือน/ปี ที่เริ่มสร้าง พ.ศ. ๒๕๕๔
- ประวัติการสร้าง ก่อสร้างโดยเทศบาลตำบลนาหว้า และชุมชนชาวบ้านนาหว้า เพื่อให้ น้ำไหลผ่านได้สะดวก และปิดปากคลองน้ำด้วยแผ่นคอนกรีต ปูพื้น เพื่อเพิ่มปริมาณการใช้น้ำสอยภายในบริเวณวัดให้เพิ่มขึ้นด้วย

- สภาพปัจจุบัน เทศบาลตำบลนาหว้า และงบประมาณจากการบริจาคของพุทธศาสนิกชนอำเภอนาหว้า ได้ทำการขุดลอก ปรับปรุง คลองน้ำชำด้วยคอนกรีตและปิดด้วยแผ่นปูนทำให้น้ำไหลผ่านได้สะดวก และเพิ่มพื้นที่ในการใช้งานในบริเวณวัดธาตุประสิทธิ์เพิ่มมากขึ้น และในช่วงงานนมัสการพระธาตุประสิทธิ์ก็ใช้บริเวณคลองน้ำชำนี้ในการปลูกสร้างซุ้มวิถีชีวิตของชาติพันธุ์ในอำเภอนาหว้า

- ภาพประกอบ

๓) ลานวัฒนธรรมวัดธาตุประสิทธิ์

- วัสดุที่ใช้ พื้นคอนกรีตเสริมเหล็ก
- ขนาดและรูปทรง กว้างประมาณ ๓๐ เมตร ยาว ๕๐ เมตร
- วัน/เดือน/ปี ที่เริ่มสร้าง ปี พ.ศ. ๒๕๕๓
- ประวัติการใช้ประโยชน์ บริเวณลานแห่งนี้ ใช้ประโยชน์ในการจัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ในช่วงเทศกาลต่างๆ ของวัดธาตุประสิทธิ์

- สภาพปัจจุบัน ก่อนหน้านี้นี้ ลานวัฒนธรรมที่วัดธาตุประสิทธิ์ เป็นลานดินทำให้เกิดความไม่สะดวกในการจัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรมในบริเวณลานวัด ทางวัดและผู้นำในพื้นที่ จึงช่วยกันจัดหางบประมาณส่วนหนึ่งมาทำการปูพื้นเต็มบริเวณลานวัฒนธรรม งบประมาณ ประมาณ ๓๐๐,๐๐๐บาท และใช้ประโยชน์ในการจัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรมในช่วงเทศกาลต่างๆ

- ภาพประกอบ

๔) ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้าน (โรงทอผ้าไหม)

- วัสดุที่ใช้ อาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก
- ขนาดและรูปทรง อาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ ชั้น
- วัน/เดือน/ปี ที่เริ่มสร้าง วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๕
- ประวัติการสร้าง ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้าน (โรงทอผ้าไหม) ซึ่งตั้งขึ้นในปีพ.ศ.๒๕๓๙ โดยพระครูศรีวชิรากร (พระมหาเพชร สุวีชาโน) ย้ายมาเป็นเจ้าอาวาสวัดธาตุประสิทธิ์ และเจ้าคณะอำเภอนาหว้า ได้เริ่มขึ้น

โดยการดำเนินงานของกลุ่มทอผ้าไหมกลุ่มแรกในโครงการศิลปาชีพของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เมื่อคราวที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงทอดพระกฐินต้นที่วัดธาตุประสิทธิ์ เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ และเกิดโครงการศิลปาชีพขึ้นเป็นครั้งแรกของประเทศไทย ปัจจุบันได้ตั้งอยู่ที่โรงทอผ้าไหม ซึ่งได้รับงบประมาณจากการเคหะแห่งชาติในการก่อสร้าง

ภายในอาคารมีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ประเภทหัตถกรรมต่างๆจากหมู่บ้าน ตำบลต่างๆในอำเภอนาหว้า โดยเฉพาะผ้าไหมและผ้าฝ้าย (โดยเฉพาะผ้าลายมุกนครพนม) และมีการทอประเภทต่างๆด้วย

- ประวัติการใช้ประโยชน์ ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม
- เรื่องเล่าลือที่เกี่ยวข้อง เกิดโครงการศิลปาชีพขึ้นเป็นครั้งแรกของประเทศไทย
- สภาพ อาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ ชั้น มีต้นไม้ร่มรื่นใหญ่บริเวณรอบๆ ดูแลโดย เจ้าอาวาสวัดธาตุประสิทธิ์

- ภาพประกอบ

๕) สวนสาธารณะดอนปู่ตา

หมู่ที่ ๕ ตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม

- วัสดุที่ใช้ บริเวณ สร้างด้วยพื้นปูนซีเมนต์เสริมเหล็ก
- ขนาดและรูปทรง เป็นบริเวณรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่มีพื้นที่ประมาณ ๒๐ ไร่ แบ่งพื้นที่เป็น ๒ ส่วน มีถนนคอนกรีตเสริมเหล็กตรงกลาง ส่วนที่หนึ่งปูด้วยพื้นซีเมนต์ อีกส่วนหนึ่งเป็นพื้นดินธรรมชาติ
- สภาพปัจจุบัน สวนสาธารณะดอนปู่ตา ที่ตั้งหมู่ที่ ๒ บ้านนาหว้า ตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม เป็นสถานที่สาธารณะทำยหมู่บ้าน ใกล้กับศาลปู่ตาบ้านนาหว้า มีสถานที่กว้างขวาง ใช้ประโยชน์หลายด้าน ทั้งด้านประเพณี วัฒนธรรม และหน่วยงานงานทางราชการ เช่น ประเพณีสงกรานต์ การแห่พระอุปคุต กองทุนหมู่บ้าน สนามเด็กเล่น สนามกีฬา ดำเนินงานโดยเทศบาลตำบลนาหว้า ปัจจุบันได้มีการปรับปรุงภูมิทัศน์รอบๆบริเวณให้สวยงามมากยิ่งขึ้น
- ภาพประกอบ

๒.๘ ศูนย์แสดง/จำหน่ายสินค้าวัฒนธรรม

๑) ตลาดสดเทศบาลตำบลนาหว้า

- วัสดุที่ใช้ เป็นอาคารไม้ มุงด้วยสังกะสี
- ขนาดและรูปทรง เป็นอาคารมุงด้วยสังกะสี พื้นคอนกรีตเสริมเหล็ก ขนาด กว้างประมาณ ๓๐ เมตร ยาวประมาณ ๓๐ เมตร
- วัน/เดือน/ปี ที่เริ่มสร้าง ประมาณปี พ.ศ.๒๕๑๕
- ประวัติการสร้าง แต่ก่อนสร้างอยู่บริเวณทุ่งนาที่อยู่ติดกับหมู่บ้าน ตรงข้ามกับวัดธาตุประสิทธิ์ มีถนนสายนาหว้า – ศรีสงคราม-อากาศอำนวย ผ่าน เป็นบริเวณจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคโดยทั่วไป ซึ่งพ่อค้าแม่ค้าเป็นคนในพื้นที่ทั้งหมด

- สภาพปัจจุบัน ตลาดสดเทศบาลนาหว้า เป็นสถานที่ ในการจับจ่ายใช้สอย อาหารเพื่อการบริโภคในชีวิตประจำวัน ของคนในอำเภอนาหว้า เป็นตลาดที่จำหน่าย อาหารทุกประเภท ทั้งคาวหวาน เนื้อสัตว์ พืชผัก ผลไม้ ของแห้ง ต่างๆ ที่เป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการบริโภคของคนทุกคน เป็นตลาดที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของเทศบาลตำบลนาหว้า ทั้งในด้านความสะอาด ปลอดภัย ถูกสุขลักษณะ ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชน สะดวกแก่การเดินทาง

- ภาพประกอบ

๒) ชื่อสถานที่/สิ่งก่อสร้าง ร้านภูมิปัญญาท้องถิ่นตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นบ้านพักส่วนตัว

- วัสดุที่ใช้ อาคารคอนกรีต ๑ ชั้น มุงกระเบื้อง
- ขนาดและรูปทรง กว้าง ๒๐ x ๒๐ เมตร
- วัน/เดือน/ปี ที่เริ่มสร้าง ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๒๓
- ประวัติการสร้าง นายสวาทได้ซื้อที่ดินจากนายสิงห์ วัชชุม มีเนื้อที่ประมาณ ๓ ไร่ ก่อตั้งโดยนายสวาท มะเสนย์ และนางลำไย มะเสนย์ มีงบประมาณการก่อสร้าง ๓๐๐,๐๐๐ บาท เริ่มก่อตั้งวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๒๓ และสร้างเสร็จในปี ๒๕๓๐
- ประวัติการใช้ประโยชน์ ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น
- เรื่องเล่าลือที่เกี่ยวข้อง ชาวอีสานส่วนใหญ่จะใช้ไม้ไผ่มาจักสานประดิษฐ์สิ่งของต่างๆ
- สภาพปัจจุบัน ได้รับการดูแลจากนายสวาท มะเสนย์ ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านงานหัตถกรรม
- ภาพประกอบ

๒.๙ สถานศึกษา

๑) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดธาตุประสิทธิ์เทศบาลตำบลนาหว้า

- วัสดุที่ใช้ อาคารคอนกรีต
- ขนาดและรูปทรง อาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ๑ ชั้น ขนาด ๒ ห้องเรียน
- วัน/เดือน/ปี ที่เริ่มสร้าง ๙ มิถุนายน ๒๕๒๕

- ประวัติการสร้าง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดธาตุประสิทธิ์เทศบาลตำบลนาหว้าจัดตั้งเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๒๕ โดยเจ้าอาวาสวัดธาตุประสิทธิ์ คือ ท่านพระครูประสิทธิ์ศึกษากร ครั้งแรกได้อาศัยอาคารเรียน ปรีดีธรรม หมู่ที่ ๔ ตำบลนาหว้าเป็นที่อบรมเด็ก ต่อมาได้รับงบประมาณจัดสร้างอาคาร โดยสนับสนุนจากพลเอกมานะ รัตนโกเศศ อดีตสมาชิกผู้แทนราษฎร จังหวัดนครพนม และเมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๓๔ ได้ย้ายศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมาอยู่ที่ หมู่ ๓ ตำบลนาหว้า โดยใช้พื้นที่ธรณีสงฆ์ของวัดธาตุประสิทธิ์เป็นสถานที่ก่อสร้างอาคาร

ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ เทศบาลตำบลนาหว้าได้ตั้งงบประมาณก่อสร้างอาคารหลังใหม่ ซึ่งเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กชั้นเดียว ๑ หลัง ขนาด ๒ ห้องเรียน งบประมาณ ๒,๕๐๐,๐๐๐ บาท พร้อมกับการสร้างโรงอาหาร ๑ หลัง งบประมาณ ๖๗๙,๕๐๐ บาท

ปี พ.ศ. ๒๕๔๙ เทศบาลตำบลนาหว้าได้ตั้งงบประมาณก่อสร้างลานอเนกประสงค์ พร้อมทั้งก่อสร้างอาคารอเนกประสงค์ ๑ หลัง งบประมาณ ๑๐๗,๐๐๐ บาท พร้อมทั้งก่อสร้างอาคารอเนกประสงค์อีก ๑ หลัง งบประมาณ ๖๗๙,๕๐๐ บาท งบประมาณที่ได้รับจำนวน ๓,๘๖๖,๐๐๐ บาท นอกจากนั้นเทศบาลได้จัดตั้งงบประมาณเพื่อพัฒนาบุคลากร โดยจัดส่งผู้ดูแลเด็กจำนวน ๔ ราย เข้ารับการฝึกอบรมเพิ่มเติมระดับปริญญาตรี สาขาวิชาเอกปฐมวัย ทั้งนี้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถมากยิ่งขึ้น

- ประวัติการซ่อมแซม ปีงบประมาณ ๒๕๕๐-๒๕๕๑ เทศบาลตำบลนาหว้าได้ตั้งงบประมาณเพื่อปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อาทิเช่น อาคารโรงล้างจาน ห้องน้ำ ห้องส้วม ระบบบำบัดน้ำเสีย รวมทั้งการจัดหาวัสดุครุภัณฑ์ เครื่องเล่นสนาม การปรับปรุงภูมิทัศน์ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดธาตุประสิทธิ์ได้มีมาตรฐานและเป็นศูนย์เด็กเล็กที่น่าอยู่ต่อไป

- ประวัติการใช้ประโยชน์

- ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนา
- ใช้เป็นแหล่งอบรมพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน

- สภาพปัจจุบัน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดธาตุประสิทธิ์ได้รับการดูแลจากสำนักงานเทศบาลตำบลนาหว้า และใช้เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย

- ภาพประกอบ

๒) โรงเรียนบ้านนาหว้า

ประวัติการสร้าง โรงเรียนบ้านนาหว้าตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๔๕๙ ที่วัดธาตุประสิทธิ์ ใช้ชื่อว่า โรงเรียนบ้านนาหว้า ๑ วัดธาตุ เปิดสอนชั้น ป.๑ - ป.๔ ครูใหญ่คนแรกคือ นายสุทา สุวรรณโพธิ์ศรี วุฒิ ป.๔ ต่อมาปี พ.ศ.๒๔๘๓ นายบาน สิทธิ ได้บริจาคที่ดิน ๓๐ ไร่ เพื่อสร้างอาคารเรียนจึงได้ย้ายมาอยู่ในที่ดินแปลงนี้ โดยมีนายบาน สิทธิ เป็นครูใหญ่ โรงเรียนบ้านนาหว้าเคยมีผู้บริหารถึงปัจจุบัน รวม ๑๕ คน มีอาคารเรียน ๕ หลัง ห้องสมุดเฉลิมพระเกียรติฯ อาคารอเนกประสงค์ ๑ หลัง โรงอาหาร ๑ หลังครอบคลุมพื้นที่ ๓๐ ไร่ ๒ งาน

๑๖๒ ตารางวา บุคลากรในโรงเรียน ๓๙ คน มีนักเรียนทั้งหมด ๗๙๑ คน ปัจจุบันนายดำรงเดช วันนา ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาหว้า วุฒิ ค.ม. ย้ายมาดำรงตำแหน่งเมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

ประวัติการซ่อมแซม เมื่อ ปีพ.ศ. ๒๕๔๙ เกิดไฟไหม้อาคารเรียนไม้ ๑ หลัง เทศบาลตำบลนาหว้าจึงตั้งงบประมาณจัดสร้างอาคารหลังใหม่ โดยมีงบประมาณ ๑,๗๐๐,๐๐ บาท การใช้ประโยชน์เป็นที่ศึกษาเรียนรู้สำหรับนักเรียนชั้นอนุบาล ๑ ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

๓) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดธาตุประสิทธิ์

สถานที่ตั้ง วัดธาตุประสิทธิ์ เลขที่ ๑๘๗ หมู่ที่ ๔ ตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม

- วัสดุที่ใช้ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ชั้นเดียว
- ขนาดและรูปทรง อาคารขนาด กว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๑๕ เมตร
- วัน/เดือน/ปี ที่เริ่มสร้าง พ.ศ. ๒๕๕๐
- ประวัติการสร้าง ใช้งบประมาณในการสร้าง จำนวน ๗๐๐,๐๐๐ บาท (เจ็ดแสนบาทถ้วน)
- ประวัติการใช้ประโยชน์ อาคารแห่งนี้ เคยใช้เป็นอาคารเรียนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดธาตุประสิทธิ์ และในปัจจุบัน วัดได้สร้างสถานีวิทย์ชุมชนคนนาหว้า ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดธาตุประสิทธิ์ ตั้งเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ โดย นายประกรณ์ ต้นสกุล ที่ปรึกษากระทรวงวัฒนธรรม เป็นประธานในพิธีเปิดสถานที่ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาในระบบของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดธาตุประสิทธิ์ และประโยชน์ของพุทธศาสนิกชนชาวอำเภอนาหว้า ในการรับสาระด้านคุณธรรม จริยธรรม และประเพณีต่างๆในพื้นที่อำเภอนาหว้า และเป็นสถานที่ในการฝึกฝนการแสดงออกด้านวัฒนธรรมของนักเรียน นักศึกษา ของอำเภอนาหว้าและใกล้เคียง

สภาพปัจจุบัน สถานีวิทย์ชุมชนคนนาหว้า ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดธาตุประสิทธิ์ มีสภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง

- ภาพประกอบ

๒.๑๐ หอศิลป์

๑) หอระฆัง (ใหม่)

- วัสดุที่ใช้ ก่ออิฐถือปูน
- ขนาดและรูปทรง ฐานกว้างข้างละ ๒.๕๐ เมตร
- วัน/เดือน/ปีที่เริ่มสร้าง ปี ๒๕๕๔
- ประวัติการสร้าง สร้างแทนหอระฆังเดิม

- สภาพปัจจุบัน หอระฆังแห่งนี้นี้ได้ถูกสร้างขึ้นเสร็จแล้วพร้อมที่จะใช้งาน
- ภาพประกอบ

๒) หอน้ำ (พญานาค)

- วัสดุที่ใช้ สร้างด้วยไม้และปูน
- ขนาดและรูปทรง กว้าง ๒ เมตร ยาว ๓ เมตร
- วัน/เดือน/ปี ที่เริ่มสร้าง ปี พ.ศ.๒๕๔๐
- ประวัติการสร้าง สร้างในสมัยที่พระครูศรีวชิรากรเป็นเจ้าอาวาสวัดธาตุประสิทธิ์
- ประวัติการซ่อมแซม เพื่อเป็นหอ ที่อยู่ หรือที่พักของพญานาค ที่มาคอยเฝ้าอารักข์องค์พระธาตุประสิทธิ์ งบประมาณก่อสร้างทั้งสิ้น ๕,๐๐๐ บาท
- เรื่องเล่าลือที่เกี่ยวข้อง มีผู้เคยพบเห็น พญานาคเคยแสดงอิทธิฤทธิ์ในวันสำคัญๆ หลายครั้ง
- สภาพปัจจุบัน อยู่ในความดูแลของคณะกรรมการและคณะสงฆ์วัดธาตุประสิทธิ์
- ภาพประกอบ

๓) เส้าอินทขิล (เส้าหลักเมือง)

- วัสดุที่ใช้ ศาลาเสาปูน มุงสังกะสี ไม้กระรกราทรงกลม สูง ๓ เมตร
- วัน/เดือน/ปีที่เริ่มสร้าง ปี ๒๕๕๓
- ประวัติการสร้าง สร้างสมัย พระครูศรีวชิรากร สมัยเป็นเจ้าอาวาสวัดธาตุประสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๔๕ เพื่อเป็นศูนย์กลางของบ้านนาหว้า
- ประวัติการใช้ประโยชน์ เพื่อเป็นสัญลักษณ์ ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชนชาวอำเภอนาหว้า ให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม คุณงามความดี เส้าอินทขิล ถือว่าเป็นเส้าหลักเมือง คู่บ้านคู่เมืองของอำเภอนาหว้า ตั้งอยู่ที่วัดธาตุประสิทธิ์ อำเภอนาหว้า เชื่อว่า เป็นที่รวมวิญญาณของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ให้คอยปกป้อง

รักษามืองให้อยู่เย็นเป็นสุข สร้างขึ้นพร้อมการสมโภชกษัตริย์องค์พระธาตุประสิทธิ์ ครั้งที่ ๒ วันนั้นได้เกิดสิ่งอัศจรรย์เกิดขึ้นในระหว่างทำพิธี คือได้เกิดพระอาทิตย์ทรงกลดขึ้น วัดได้สร้างหอเพื่อเป็นที่ตั้งของเสาอินทขิลไว้มุมหนึ่งของวัดโดยเฉพาะ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้บูชา ข้างหอบำเพ็ญบุญวัดธาตุประสิทธิ์

- สภาพปัจจุบัน อยู่ในความดูแลของคณะสงฆ์และกรรมการวัดธาตุประสิทธิ์
- ภาพประกอบ

๒.๑๑ ห้องสมุด/หอจดหมายเหตุ/หอสมุด

๑) ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอนาหว้า คำสำคัญ/คำค้น ห้องสมุดประชาชน

สถานที่ตั้ง ๒๒๗ ถนนนาหว้า - ศรีสงคราม ตำบลนาหว้า อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ๔๘๑๘๐ โทรศัพท์ ๐๔๒-๕๕๗๑๒๕

ประวัติความเป็นมา

ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเมือง ตั้งอยู่เลขที่ ๑๔๗ หมู่ ๕ ถนนศรีสงคราม - นาหว้า ตำบลนาหว้า อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ๔๘๑๘๐ อยู่ในเขตเทศบาลตำบล นาหว้า บริเวณส่วนราชการของอำเภอเมือง บริเวณด้านหน้าศูนย์ฯ ติดถนนสายศรีสงคราม - นาหว้า ปัจจุบันใช้อาคารสำนักงานการประถมศึกษาเดิมเป็นที่ตั้งสำนักงาน โดยได้ดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาตั้งแต่วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๐ เนื่องจากทั้งรกร้างไม่ได้ใช้ประโยชน์ วันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้ใช้อาคารสถานที่เป็นสถานศึกษา

เริ่มตั้งศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๗ นายสมยศ ประลอบพันธุ์ เป็นหัวหน้าศูนย์ ฯ และดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง เมื่อปี ๒๕๔๒ วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๔๘ ได้เปลี่ยนแปลงผู้อำนวยการคือ นางนงลักษณ์ ตันทวรา ซึ่งย้ายมาจากศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอศรีสงคราม

วันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. ๒๕๕๑ มีผลบังคับใช้ และในวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ กระทรวงศึกษาธิการประกาศรายชื่อสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครพนมโดยใช้ชื่อใหม่ว่า ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ นับแต่นั้นเป็นต้นมา พ.ศ.๒๕๕๓ นายวิรุฬ ชุมชูชาติ เป็นผู้อำนวยการ ปัจจุบัน นางประคอง บุญหลาย เป็นผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเมือง

- ภาพประกอบ

๒) หอนาฬิกาเฉลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา

- วัน/เดือน/ปี ที่เริ่มสร้าง ปี พ.ศ.๒๕๕๔

- เรื่องเล่าสื่อที่เกี่ยวข้อง สถานที่ตั้งหอนาฬิกาเฉลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา เป็นบริเวณสามแยกเส้นทางไปจังหวัดสกลนคร อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร บริเวณแห่งนี้ แต่ก่อนมีการปลูกบ้านเรือนอยู่อาศัยส่วนหนึ่ง ก่อนที่จะถูกเวนคืนที่ดิน และขยายเส้นทางคมนาคมให้กว้างขึ้น บริเวณนี้มักจะมีน้ำขังอยู่เป็นประจำในช่วงฤดูฝน ทำให้การไปมาสัญจรลำบากมาก

ต่อมาเทศบาลตำบลนาหว้า ได้ปรับปรุงพื้นที่เป็นสวนหย่อมตรงกลางแยกถนน ก่อนที่จะเปลี่ยนมาสร้างหอนาฬิกาแทน แต่ก็ยังแก้ไขปัญหาไม่ทั่วถึงได้ และในปี ๒๕๕๕ ทางหลวงชนบท ได้เข้ามาปรับปรุงสร้างถนนลาดยางใหม่ และสามารถที่จะแก้ปัญหาน้ำท่วมขังได้ และทำเส้นทางจราจรใหม่เป็นวงเวียนรองหอนาฬิกา ทำให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่อำนวยความสะดวกในการจราจรและปลอดภัยจากปัญหาน้ำท่วมขังในช่วงฤดูฝนที่ผ่านมาได้เป็นอย่างดี

- สภาพปัจจุบัน หอนาฬิกาตั้งอยู่ตรงสามแยกของอำเภอนาหว้า สร้างโดยสำนักงานเทศบาลตำบลนาหว้า เพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ และใช้เป็นวงเวียนสำหรับการจราจรในเขตอำเภอนาหว้า ที่เป็นจุดสำคัญในการจราจร และมีสามแยกไปจังหวัดสกลนคร ไปอำเภออากาศอำนวย ไปอำเภอศรีสงคราม และเข้าตัวตลาดสดเทศบาลตำบลนาหว้า

- ภาพประกอบ

๒.๑๒ แหล่งประวัติศาสตร์

- ๑) ชื่อเอกสาร/หนังสือ ภาพถวายพระภูษา

- ชื่อผู้ครอบครอง วัดธาตุประสิทธิ์
- สถานที่จัดเก็บ ศาลาโรงธรรม
- ลักษณะเอกสาร ภาพวาด

- ความสำคัญ เป็นภาพที่สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ของอำเภอนาหว้า เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พร้อมด้วยพระลูกเธอทั้ง ๒ พระองค์(สมเด็จพระ

พระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี) เสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรและทรงทอดพระกรฐินต้น ณ วัดธาตุประสิทธิ์ กิ่งอำเภอนาหว้า เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ ได้แก่ ๑. ภาพเสด็จเยี่ยมเยียนราษฎร ๒.ภาพจุดเทียนบูชาพระรัตนตรัย ภาพถวายพัดยศ ภปร. แต่พระครูประสิทธิ์ศึกษากร(เจ้าอาวาสวัด) ๓.ภาพพระครูประสิทธิ์ศึกษากรถวายพระพุทธรูปทองคำแด่ในหลวง และ ๔. ภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานอัฐฐะบริขารแด่พระสงฆ์

- ภาพประกอบ

๒.๑๓ แหล่งโบราณคดี

๑) ทำดินม่วง

ทำดินม่วง อยู่ริมตลิ่งน้ำอูน หมู่ที่ ๕ บ้านนาหว้า เป็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของอำเภอนาหว้า ในสมัยก่อนที่จะมีสะพานข้ามลำน้ำอูน ชาวบ้านใช้ทำน้ำแห่งนี้ในการข้ามปาก โดยจะมีเรือโดยสารข้ามปากในฤดูน้ำหลาก เพราะมีพื้นที่ว่างมากพอที่จะเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ สมัยก่อนจะมีดินม่วงขึ้นอยู่ ชาวบ้านจึงเรียกติดปากว่า ทำดินม่วง

ในปัจจุบัน ท่าต้นม่วงแห่งนี้ได้ถูกน้ำกัดเซาะทำลายลงมาก จึงไม่มีต้นม่วงให้เห็น ในการจัดงานนมัสการพระธาตุประสิทธิ์ บุญเดือนสี่ของดินนาหว้า ในทุกปี จะใช้บริเวณท่าต้นม่วงแห่งนี้เป็นสถานที่ในการอัญเชิญพระอุปคุตเพื่อคอยปกป้องเหตุร้ายต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในการจัดงาน

- ภาพประกอบ

๒) ลำน้ำอูน

ความสำคัญในอดีต ลำน้ำอูน เป็นลำน้ำที่มีต้นกำเนิดจากหนองหาน จังหวัดสกลนคร ไหลผ่านอำเภอนาหว้า ก่อนที่จะไหลลงสู่แม่น้ำสงครามที่อำเภอศรีสงคราม เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่ใช้ในการอุปโภค บริโภค หล่อเลี้ยงชีพ ของชาวอำเภอนาหว้า ในอดีตใช้ลำน้ำอูนเป็นเส้นทางในการอพยพมาตั้งถิ่นฐานจากลำน้ำโขงเข้าสู่ลำน้ำสงครามตามลำดับ เมื่อสำรวจขึ้นมาถึงปากลำน้ำอูน จึงแยกเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มหนึ่งไปตามลำน้ำสงคราม อีกกลุ่มหนึ่งแยกสำรวจขึ้นตามลำน้ำอูน โดยการนำของอาญาครุภัณฑ์และขุนทุ่ง

๒.๑๔ อื่น ๆ

๑) ที่ว่าการอำเภอนาหว้า

- ๑.๑) หลังเก่า เลขที่ตั่ง ๑๒๐ หมู่ ๕ ตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม
 - วัสดุที่ใช้ ที่ว่าการอำเภอนาหว้า (หลังเก่า) เป็นอาคารไม้ ๒ ชั้น
 - ขนาดและรูปทรง เป็นทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ๒ ชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นไม้ มี ๒ ห้องใหญ่ ๑ ห้องเล็กตรงหน้าจั่วอาคาร (ห้องนายอำเภอ)
 - วัน/เดือน/ปี ที่เริ่มสร้าง ปี พ.ศ.๒๕๑๔ สมัยตั้งเป็นกิ่งอำเภอนาหว้า
 - ประวัติการสร้าง ที่ว่าการอำเภอนาหว้า (หลังเก่า) สร้างสมัยที่ยังเป็นกิ่งอำเภอ ปี พ.ศ.๒๕๑๔ แบบ ปค. (๑)-๑ เลขที่ ม. ๘๑๑ กว้าง ๗.๕๐ เมตร ยาว ๓๕.๕๐ เมตร เป็นอาคารไม้ ๒ ชั้น พื้นคอนกรีต
 - ประวัติการซ่อมแซม ซ่อมและปรับปรุง ครั้งที่ ๑ ส่งมอบงานวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๓๗ งบประมาณ ๒๔๑,๐๐๐ บาท
 - ประวัติการใช้ประโยชน์ เป็นอาคารที่เป็นศูนย์รวมของส่วนราชการต่างๆ ในกิ่งอำเภอนาหว้า ที่ให้บริการประชาชน

- เรื่องเล่าลือที่เกี่ยวข้อง เป็นอาคารหลังแรกที่เป็นศูนย์รวมของส่วนราชการ ประจำกิ่งอำเภอนาหว้า และเคยเป็นที่พำนักชั่วคราว ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และพระเจ้าลูกเธอ ในคราวเสด็จพระราชดำเนินทอดพระกฐินต้น ที่วัดธาตุประสิทธิ์ เมื่อปี พุทธศักราช ๒๕๑๕ นอกจากนี้ อาคารหลังนี้ มักจะมีผู้มาทำรังอาศัยอยู่ที่หน้าอาคารมาเป็นเวลานานหลายปี ปัจจุบันได้ถูกกำจัดออกไปเพื่อความปลอดภัยของผู้ที่มาติดต่อราชการ

- สภาพปัจจุบัน ปัจจุบัน อาคารที่ว่าการหลังนี้ยังคงใช้ประโยชน์ในส่วนงานราชการประจำอำเภอนาหว้า เนื่องจากอำเภอนาหว้า ได้รับงบประมาณในการก่อสร้างอาคารที่ว่าการอำเภอหลังใหม่แล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐ ที่ผ่านมา ถือได้ว่าอาคารที่ว่าการอำเภอหลังเก่า ที่สร้างตั้งแต่สมัยที่ยังคงเป็นกิ่งอำเภอนาหว้า หรือประมาณ ๔๐ ปี ที่ผ่านมา มีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ด้านวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอนาหว้าเป็นอย่างยิ่ง และยังอยู่ในความดูแลของ สำนักงานอำเภอนาหว้าตลอดเรื่อยมาถึงปัจจุบัน

- ภาพประกอบ

๑.๒) ที่ว่าการอำเภอนาหว้าหลังใหม่

- วัสดุที่ใช้ คอนกรีตเสริมเหล็ก

- ขนาดและรูปทรง สร้างตามแบบที่ทำการอำเภอมาตรฐานขนาดใหญ่(๒ชั้น) กรมโยธาธิการ กระทรวงมหาดไทย มยธ.๑๐๑-๑๐๖/๒๕๒๕ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ ชั้น ๒ ห้องใหญ่ ๑ ห้องเล็ก หลังคามุงกระเบื้อง ใช้เสาเข็มคอนกรีตเสริมเหล็ก หรือคอนกรีตอัดแรง จำนวน ๓๗ เสา ซึ่งสามารถรับน้ำหนักปลอดภัยได้ไม่ต่ำกว่า ๒๐ตัน/ต้น

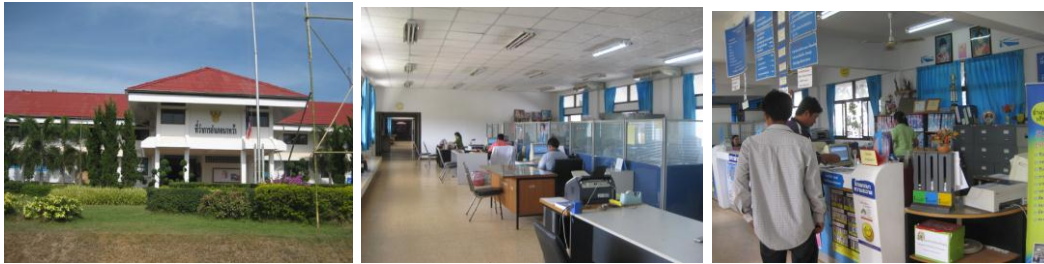
- วัน/เดือน/ปี ที่เริ่มสร้าง พ.ศ. ๒๕๔๔

- ประวัติการสร้าง งบประมาณ ๗,๒๔๐,๐๐๐ บาท

- เรื่องเล่าลือที่เกี่ยวข้อง ที่ว่าการอำเภอนาหว้า หลังใหม่ ก่อสร้างใช้งานแทนที่ว่าการอำเภอนาหว้าหลังเก่าที่ชำรุดทรุดโทรม เนื่องจากการใช้งานหลายปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๔ ปลุกสร้างในพื้นที่สนามหน้าที่ว่าการอำเภอในบางส่วน ทำให้พื้นที่สนามหน้าที่ว่าการอำเภอคับแคบลง

- สภาพปัจจุบัน ที่ว่าการอำเภอนาหว้า (หลังใหม่) เป็นศูนย์ปฏิบัติการและให้บริการประชาชนในส่วนภูมิภาค ได้รับงบประมาณในการก่อสร้างจากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และการสนับสนุนงบประมาณจากวัดธาตุประสิทธิ์ โดยท่านเจ้าคุณพระบวรปริยัติกิจ รองเจ้าคณะจังหวัดนครพนม องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ ในการทำรั้ว ทำป้ายและปรับปรุงภูมิทัศน์ของที่ว่าการอำเภอนาหว้า ทำให้องค์ประกอบต่างๆสมบูรณ์ สวยงาม มีความพร้อมในการให้บริการกับพี่น้องประชาชนในพื้นที่อำเภอนาหว้า

- ภาพประกอบ

๒) โรงสีชุมชน SML หมู่ ๕ ตำบลนาหว้า

- วัสดุที่ใช้ คอนกรีตเสริมโครงเหล็กชั้นครึ่ง
- ขนาดและรูปทรง คอนกรีตเสริมโครงเหล็กครึ่งชั้น รูปทรงสามเหลี่ยมหน้าจั่ว
- วัน/เดือน/ปี ที่เริ่มสร้าง ๒๒ สิงหาคม ๒๕๕๑
- ประวัติการสร้าง โรงสีชุมชน SML หมู่ ๕ ตำบลนาหว้า จัดตั้งเมื่อ วันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๕๑ โดย นายแดนชัย ไชยมงคล เป็นประธาน และนายไหล วัละบ เป็นรองประธาน ต่อมาได้รับงบประมาณจัดสร้างโรงสีชุมชน SML หมู่ ๕ ตำบลนาหว้า เป็นจำนวนเงิน ๓๕๐,๐๐๐ บาท โดยสนับสนุนจากเทศบาลตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม

- ประวัติการใช้ประโยชน์ ใช้เป็นโรงสีใช้ในชุมชนโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ
- สภาพปัจจุบัน เป็นโรงสีใช้ในชุมชนโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายในการใช้บริการมีบริการสีข้าวฟรี และรับส่งถึง

ที่

ภาพประกอบ

๓) บ้านพักเรือนแถว (นายสิบ พลตำรวจ)

- วัสดุที่ใช้ ไม้
- ขนาดและรูปทรง เป็นอาคารเรือนแถวไม้ ๒ ชั้น ๒๓ คูหา เนื้อที่ปลูกสร้าง กว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๖๐ เมตร

- เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๕
- ประวัติการสร้าง บ้านพักเรือนแถว ของ สภ.อ.นาหว้าได้ถูกสร้างขึ้น พร้อมกับการก่อสร้างสถานีตำรวจภูธรอำเภอนาหว้า เมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๕

- ภาพประกอบ

๔) ประปาส่วนภูมิภาคนาหว้า

- วัสดุที่ใช้ ปูนซีเมนต์
- ขนาดและรูปทรง รูปทรงสูง เสา ๔ ต้น ด้านบนสร้างที่กักเก็บน้ำจากเครื่องสูบน้ำจากลำน้ำอูน
- ภาพประกอบ

๕) ฝายน้ำล้นกันลำน้ำอูน

- วัสดุที่ใช้ เหล็ก หิน ปูน ทราย
- ขนาดและรูปทรง เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง ประมาณ ๑๒ เมตร ยาวประมาณ ๓๐ เมตร
- เรื่องเล่าลือที่เกี่ยวข้อง สมัยก่อนสะพานข้ามลำน้ำอูนแห่งนี้สร้างจากไม้
- สภาพปัจจุบัน ใช้ในการสัญจรข้ามลำน้ำอูน ตามถนนสายนาหว้า- ศรีสงคราม
- ภาพประกอบ

๖) อาคารสถานีตำรวจภูธรนาหว้า

- วัสดุที่ใช้ อาคาร๒ชั้น ชั้นบนเป็นไม้ ชั้นล่าง ก่ออิฐถือปูน
- ขนาดและรูปทรง เนื้อที่ปลูกสร้าง กว้าง ๑๔ เมตร ยาว ๑๖ เมตร
- วัน/เดือน/ปี ที่เริ่มสร้าง พ.ศ.๒๕๑๕
- ประวัติการสร้าง เมื่อปี ๒๕๑๔ ได้ประกาศตั้งเป็นกิ่งอำเภอนาหว้า และยกระดับเป็นอำเภอเมื่อ

๒๕๒๒ สภ.อ. นาหว้า ได้รับการจัดตั้งเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๔ ครั้งแรกได้อาศัยอาคารเรียน ของโรงเรียนบ้านนาหว้า ต่อมาได้รับงบประมาณจาก กรมตำรวจให้ก่อสร้างอาคารที่ทำการ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๕ และเป็นสถานีตำรวจภูธรอำเภอนาหว้า เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๒ ได้มีการปรับปรุงพัฒนามาจนถึงปัจจุบัน และเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า สถานีตำรวจภูธรนาหว้า ตั้งแต่ปี ๒๕๕๓ เป็นต้นมา

- เรื่องเล่าลือที่เกี่ยวข้อง ครั้งแรกสถานีตำรวจภูธรอำเภอนาหว้า ได้อาศัยอาคารเรียน ของโรงเรียนบ้านนาหว้า เป็นสถานที่ทำงานก่อนจะมาตั้งสถานีตำรวจภูธรอำเภอนาหว้า ณ ที่แห่งนี้
- สภาพปัจจุบัน อาคารสถานีตำรวจภูธรอำเภอนาหว้า เป็นอาคารที่มีความเก่าแก่และยังคงใช้เป็นสถานที่ดำเนินการด้านความปลอดภัยแก่ประชาชนในพื้นที่จนถึงในปัจจุบัน และช่วงปี ๒๕๕๕ อยู่ระหว่างการก่อสร้างสร้างอาคารสถานีตำรวจภูธรนาหว้าหลังใหม่

- ภาพประกอบ

๗) ภาษาญ้อ ภาษาประจำถิ่นบ้านนาหว้า

- ภาษา โดยทั่วไปชาวบ้านนาหว้าติดต่อกันด้วยภาษาญ้อเป็นส่วนใหญ่ ร่วมกับภาษาอีสาน (ลาว) และภาษาผู้ไท

ภาษาไทญ้อเป็นภาษากลุ่มไท-ลาว ในประเทศไทย มีผู้พูดถึงจังหวัดนครพนม สกลนคร หนองคาย มหาสารคาม ปราจีนบุรี สระบุรี ส่วนใหญ่อพยพมาจากประเทศลาว ลักษณะโดยทั่วไป ไกล่เคียงภาษาไทยถิ่นอีสาน มีพยัญชนะ ๑๙ เสียง สระเดี่ยว ๑๘ เสียง สระประสม ๓ เสียง วรรณยุกต์ ๔ เสียง พยัญชนะควบกล้ำ ๖ เสียง

ตัวอย่างคำศัพท์ภาษาไทย

คำศัพท์	คำอ่าน	ความหมาย
กวด	กวด	ขาด
กิด	กิด	สั้น,น้อย
กะโป๋	กะ-โป๋	กะลา
กะบวน	กะ-บวน	ดี,เข้าท่า
กะปอม	กะ-ปอม	กิ่งก่า
กะเปา	กะ-เปา	กระเป่า
กะตักกะต้อ	กะ-ตัก-กะ-ต้อ	เกินไป
เกิบ	เกิบ	รองเท้า
ก้องแขน	ก้อง-แขน	กำไลแขน
กะเทิน	กะ-เทิน	ครึ่งๆ-กลางๆ
กะแตะ	กะ-แตะ	แรด,ตัดจรีต
เก้อ	เก้อ	ใกล้
กะโพด	กะ-โพด	เกินไป
กั้งคั่นฮ่ม	กั้ง-คั่น-ฮ่ม	กางร่ม
กล้วยเห้ม	กล้วย-เห้ม	กล้วยห่าม
กั๊บกั๊	กั๊บกั๊	ตุ๊กแก
กะน่อง	กะ-น่อง	สั้นเท้า
ก้วย	ก้วย	ปิด
เกิบตีนยอง	เกิบ-ตีน-ยอง	รองเท้าสั้นสูง
กองเลง	กอง-เลง	กลองสองหน้าใช้ในงานประเพณีให้เกิดความสนุก
กะปาง	กะ-ปาง	ร่างอาหารสัตว์
กือ	เกาะ	เกี่ยว
กะม่อง	กะม่อง	ตะกร้า
กะเชิง	กะเชิง	สวิงสานด้วยไม้ไผ่
กะต่ำ	กะต่ำ	ตะกร้าขนาดใหญ่
กะบวย	กะบวย	ขันตักน้ำทำด้วยกะลามะพร้าวมีด้ามจับ
กะเหลอ	กะ-เหลอ	ที่ไหน เช่นอยู่กะเหลอ-อยู่ที่ไหน
กะซอนตองปลาแดก	กะ-ซอน-ตอง-ปลาแดก	ภาชนะกรองปลาร้า
กะโตกวีข้าว	กะ-โตก-วี-ข้าว	ภาชนะใส่ข้าวเหนียว ทำจากไม้
กีนดอง	กีนดอง	แต่งงาน
กะดั่ง	กะ-ดั่ง	ภาชนะสำหรับผัดข้าวเปลือกหรือข้าวสาร
กะโจ้	กะ-โจ้	ภาชนะรูปกรวย
กะเนิบ	กะ-เนิบ	กันสาดบังน้ำฝนบ้านหรือเถียงนา

กะโล่	กะ-โล่	เครื่องดักปลา สร้างด้วยไม้ไผ่
กะโบ	กะ-โบ	ภาชนะทำด้วยไม้ไผ่ใช้วิดน้ำ
กะด้ามพริ้ว	กะ-ด้าม-พริ้ว	ฝักใส่พริ้วทำด้วยหวายหรือไม้ไผ่
กะทีบ	กะ-ทีบ	เครื่องดักหนู
เกียน	เกียน	เกวียน
ข้าว	ข้าว	สะพาน
แช้	แช้	จระเข้
ขาง	ขาง	ผิงไฟหรือย่างด้วยไฟ
หัวชั้นไค	หัว-ชั้น-ไค	บันไดบ้าน
ชีเตาไฟ	ชี-เตา-ไฟ	เตาไฟใช้ฟืน
ข้า	ข้า	ชั้นวางอาหารเหนือเตาไฟสานด้วยไม้ไผ่
ชาน	ชาน	บริเวณข้างหรือหน้าบ้านที่โล่งสำหรับนั่งเล่น
เซีย	เซีย	บริเวณข้างบ้านที่โล่งสำหรับใช้เป็นห้องน้ำ
ชานนา	ชานนา	ขยายพื้นที่นาแปลงใหม่
ชิง	ชิง	เครื่องดักสัตว์เช่นกระต่าย นกคุ่ม
เข่อ	เข่อ	แห่งพอมหาตๆ
คัก	คัก	ตึ่มากๆ
ข้อย	ข้อย	คำแทนตัวผู้พูด หรือทา
ชะแนน	ชะ-แนน	แคร่ไม้ไผ่
ชีเลอ	ชี-เลอ	อย่างไร
ชะเด็ด	ชะเด็ด	สะดุ้ง ตกใจอย่างแรงจนกระตุก
เดื่อ	เดื่อ	ตกลงนะ
เด้ย	เด้ย	คำอุทาน ที่เห็นพ้องด้วยหรือขัดแย้งตามเหตุการณ์
ตะเลอ	ตะ-เลอ	อะไรหรือสงสัย
นาไป	นา-ไป	จะไป
เนาะ	เนาะ	นะ หรือ ตกลงไหม
เจ้า	เจ้า	คุณหรือท่าน เธอ
ชะยั่ว	ชะ-ยั่ว	จันทัน หรือสะพานหนู(บ้าน)
ด้วง	ด้วง	เครื่องมือดักหนู ทำจากกระบอกไม้ไผ่
หน้าชะนู	หน้าชะ-นู	ธนู
โตน	โตน	กระโดดลง กระโจนลง
ฟ้าวฟั้ง	ฟ้าวฟั้ง	รีบร้อน
ยู	ยู	ไม้กวาด
แมงไม้	แมงไม้	แมลง
บ่วง	บ่วง	ซ้อน

ถึก	ถึก	ถูก
ปะเตอ	ปะ-เตอ	เป็นอะไร
บาดแล้วก่อน	บาดแล้วก่อน	ภายหลัง
จึกน้อย	จึก-น้อย	อีกสักครู่ สักหน่อย
บั้งทิง	บั้ง-ทิง	กระบอกไม้ไผ่สำหรับใส่น้ำ
ตึกเบ็ด	ตึก-เบ็ด	ตกเบ็ด
ตึกแห	ตึก-แห	ทอดแห
เส่อโต่ง	เส่อ-โต่ง	ดักโพงพาง
ยอกะดุ้ง	ยอกะดุ้ง	ยกยอ
ป่องเอี่ยม	ป่องเอี่ยม	หน้าต่างช่องแคบ
ผักตู	ผักตู	ประตู
เนอห้อง	เนอห้อง	ในห้อง
ผีบ้า	ผีบ้า	คนบ้า
เล่น	เล่น	วิ่ง
ย่าง	ย่าง	เดิน
ป่านทราย	ป่านทราย	เชิงชาย
แคงกะไต	แคงกะไต	ยกบันไดออกมาโดยมีเชือกผูกไว้อยู่
คะลำ	คะลำ	ผิดจารีตประเพณี
ชนะน้ำ	ชนะน้ำ	ที่นอน
บาดนาเมีย	บาดนาเมีย	ก่อนจะกลับ
จั่ว	จั่ว	นุ่น
จั่ว	จั่ว	วัว
แนว	แนว	แบบ อย่าง สายพันธุ์
เมื่อย	เมื่อย	เหนื่อย
เบอไม้	เบอไม้	ใบไม้
เค่อ	เค่อ	บวม
ป่าแฮ่ว	ป่าแฮว	ป่าช้า
แม่น	แม่น	ใช่
อ้า/อะ	อ้า/อะ	หรือ เหนอ
อิน	อิน	เปียก
อันผอ/ผอ	อันผอ/ผอ	ใคร
อันเตอ	อันเตอ	อะไร
อู้	อู้	โอ่งน้ำดื่ม
อีโตน	อีโตน	สงสาร
อ่วย	อ่วย	หัน

เอ็ด	เอด	ทำ
เอ๋อ	เอ๋อ	ใช่ ถูกต้อง
แอ้ง	แอ้ง	อึ้ง
ฮั่น	ฮั่น	ทำตามคนอื่น
ฮุดัง	ฮุดัง	จุมก
ฮัว	ฮัว	รู้
ฮ่อม	ฮ่อม	ร่มไม่มีแสงแดดส่อง
คั่นฮ่อม	คั่นฮ่อม	ร่ม
ฮาวฮัว	ฮาวฮัว	ราวรู้
แฮ้วถง	แฮ้วถง	เร็วฉกสัตว์
เวียก	เวียก	งาน
ส้วม	ส้วม	ห้องนอน
ส้าวตากผ้า	ส้าวตากผ้า	ราวตากผ้าทำจากไม้ไผ่
ล้ำเลอ	ล้ำเลอ	มากน้อย ขนาดไหน
สาด	สาด	เสื่อ
สวย	สวย	สาย เช่นมาสวย-มาสาย
เสี้ย	เสี้ย	เสื่อ
เชียก	เชียก	เชือก
สากกะเบือ	สากกะเบือ	สากกะเบือ
เส่อ	เส่อ	ใส่ เช่นน้ำเสอ-น้ำใส
สวบ	สวบ	กินอย่างมูมมาม
เหมิด	เหมิด	หมด
เหิง	เหิง	นาน เช่นเหิงแท้-นานแท้
หมากเขียเคีย	หมากเขียเคีย	มะเขือเทศ
หมากข้าง	หมากข้าง	ลูกข้าง
หมากกะถุน	หมากกะถุน	หนังสะตึก
หั่วเจอ	หั่วเจอ	หัวใจ
หั่วสิเคอ	หั่วสิเคอ	ตะไคร้
เหย๋อ	เหย๋อ	ใหญ่
หน้าแก้ง	หน้าแก้ง	หน้าไม้
หมาก	หมาก	ใช้น้ำหน้าผลไม้ต่างๆ เช่น หมากเขือ-มะเขือ
หมากไข่ห้า	หมากไข่ห้า	ลูกอันทะ
ตัม	ตัม	ห่ม
ซิ่น	ซิ่น	เนื้อ
แซ้ว	แซ้ว	ฟัน

กะล่าง	กะล่าง	ใต้ถุน
ทั้งเทิง	ทั้งเทิง	ข้างบน
มือแลง	มือแลง	ตอนเย็น คำ
มืองาย	มืองาย	เวลาเที่ยง
มีน	มีน	ลื่น
กินลิด	กินลิด	กลืนลงท้อง
ขี่เฮียน	ขี่เฮียน	ขี่เรือน
มัก	มัก	ชอบ รัก
แมงอี	แมงอี	จักจั่น
บั้งเดียก	บั้งเดียก	กระบอกฉีดยาน้ำทำจากไม้ไผ่
บั้งก้อง	บั้งก้อง	ของเล่นทำจากไม้ไผ่ใช้ลูกไม้เป็นกระสุน
ผ้าแพรมน	ผ้าแพรมน	ผ้าเช็ดหน้า
ซุก	ซุก	เข็น ผลัก
ช่วงแห	ช่วงแห	ทอดแห
หมากตึง	หมากตึง	กระดุม
หมากท่ม	หมากท่ม	หมากกะถิน
หันแนว	หันแนว	ใช้อย่างนั้นละ
เหอ	เหอ	อะไรนะ
อีหลี	อีหลี	ความเป็นจริง
ปะเตอ	ปะเตอ	จะดีไหม เป็นอะไร
คิด	คิด	คิด
แค้น	แค้น	แน่นตึง
เพียด	เพียด	ล้นกระฉอก
ฮอย	ฮอย	รอย
แปว	แปว	ร่องรอยที่ทิ้งไว้ให้เห็น
อะยะ	อะยะ	มากมาย
จิ่ว	จิ่ว	เบื่อ ไม่อยากเห็นหน้า
แม่จ้าง	แม่จ้าง	หญิงงามเมือง
มึง	มึง	นำใส่ไฟใกล้ๆ
จี่	จี่	นำใส่ไฟ คลุกด้วยเถาถ่าน
สะหวาง	สะ-หวาง	สบายไร้กังวล
กะตาบข้าง	กะตาบข้าง	ชายโครง
เอี่ยม	เอี่ยม	เรอ
อ๊าฮ๊า	อ๊าฮ๊า	โอโฮ

เฮียนไหญ่ หรือบ้านไหญ่ เป็นบ้านสมัยเก่าของชนชาติพันธุ์ไทใหญ่ บ้านนาหว้า อำเภอพาน จังหวัดนครพนม บ้านมีลักษณะทรงสูง ๒ ชั้น ทำจากไม้ทั้งหลัง ชั้นล่างปล่อยไว้เป็นที่ยู่ออาศัยของสัตว์ เช่น วัว ควาย ฯลฯ ชั้นบน ใช้เป็นที่ยู่ออาศัย กันเป็นห้องนอน(ภาษาอีสาน เรียก ส้วม) มีห้องครัว ห้องน้ำ(ภาษาอีสาน เรียก ชาน) ที่นั่งเล่น(ภาษาอีสาน เรียก เขีย) สมัยก่อนมุงด้วยหญ้าก่อนที่จะใช้สังกะสี ในสมัยต่อมา ในปัจจุบัน ไม่พบเห็นในพื้นที่เนื่องจากมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เฮียนไหญ่ เป็นบ้านที่ถูกจำลองขึ้นมา เพื่อให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชนชาติพันธุ์ไทใหญ่ ปัจจุบันตั้งอยู่ที่วัดธาตุ ประสิทธิ์

ภาพประกอบ

๓.๒ ชุมชนจันเสน

๑) ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

ประวัติศาสตร์ "จัน" แปลว่า ต้นจัน นายจัน คำว่า "เสน" แปลว่า "เสนา" กองทหาร หมู่ทหาร ข้าราชการ ตามประวัติศาสตร์ กล่าวว่า ขอมมาเป็นใหญ่ในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และตั้งราชธานีสำรองอยู่ ณ กรุงละโว้ หรือเมืองลพบุรี เมื่อ พ.ศ. ๑๔๓๒-๑๖๐๐ ขอมเป็นชาติที่ได้รับอารยธรรมศิลปวิทยาการที่ถ่ายทอดมาจากอินเดียมีหลักฐานบ่งได้ชัดว่า เมื่อพ.ศ. ๖๐๐ เจ้าราชวงศ์ชั้นสูงของอินเดีย ชื่อโกณธัญญะได้อภิเษกสมรสกับนางพระยาขอม และสืบลูกหลานตามลำดับๆ มา ฉะนั้นศิลปวิทยาการต่างๆ ของขอมจึงออกมาในลักษณะที่ปนเปกันทั้งทางด้านศาสนา พราหมณ์ และศาสนาพุทธเป็นส่วนมาก ขอมเมื่อครองกรุงละโว้เป็นราชธานีแล้ว ก็คงจะจัดเมืองอื่นๆ เป็นเมืองหน้าด่าน และเมืองจันเสนนี้อยู่ห่างจากกรุงละโว้เพียง ๕๐ กิโลเมตร สันนิษฐานว่ากษัตริย์ขอมแห่งนครธม คงจะทรงแต่งตั้งให้พระยาขอมมาครองเมือง ณ ตอนจันเสน ให้เป็นเมืองหน้าด่านของกรุงละโว้อย่างแน่นอน เพราะปรากฏว่าชาวบ้านในตำบลจันเสนได้พบวัตถุโบราณต่างๆ มากมาย เช่น พระพุทธรูปเนื้อดิน และชาวบ้านที่อพยพได้กันมาจากตอนใต้เมืองลพบุรี ได้มารวมกับคนพื้นเพเดิมซึ่งเป็นพวก ลาวโซ่ง ลาวพวน และมีวัฒนธรรมประเพณีร่วมกันที่สืบเนื่องมาจากเมืองจันเสนในทุกวันนี้

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบน้ำท่วมถึง อีกส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่ดอนต้องอาศัยน้ำชลประทานในการทำ
การเกษตร มีพื้นที่ทั้งหมด ๓๕,๖๓๔ ไร่ หรือประมาณ ๕๗ ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอตากลี มี
ระยะทางประมาณ ๓๐ กิโลเมตร โดยมีพื้นที่รวมของหมู่บ้านจำนวน ๑๑ หมู่บ้านมารวมกัน

อาณาเขต/ทำเลที่ตั้ง

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ต.ห้วยหอม และ ต.ลาดทิพรส อ.ตากลี จ.นครสวรรค์

ทิศใต้ ติดต่อกับ อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อ.บ้านหมี่ และ อ.โคกสำโรง จ.ลพบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ต.ช่องแค, ต.สร้อยทอง และ ต.พรหมนิมิต อ.ตากลี จ.นครสวรรค์

ประชากร

จำนวนประชากรในเขตตำบลจันเสน ๘,๒๑๑ คน และจำนวนหลังคาเรือน ๒,๑๗๒ หลังคาเรือน

อาชีพ

อาชีพหลัก ทำนา ทำสวนผลไม้ เช่น สวนส้ม, มะม่วง, มะขามเทศ, ลำไย แก้วมังกร และสวนผัก
อาชีพเสริม รับจ้าง และงานหัตถกรรมทอผ้า

กลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบด้วย ลาวโซ่ง ลาวพวน และลาวเงี้ยว

๒) แหล่งมรดกวัฒนธรรมชุมชน

๑. ผู้ทรงภูมิปัญญา

๑.๑ การดูแลสุขภาพ

๑) นางทอง น้อยสังวาล

๒) นายลิต ละมุลน้อย

๓) นายอำนวย ทองสรรค์

๔) พระชำนัญ กิตติภทโท

๑.๒ ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม

นายอุทัย สีตะระโส

๑.๓ ดาราศาสตร์และโหราศาสตร์

๑) นายณรงค์ศักดิ์ คูศิริรัตน์ (อ.แห้ว)

๑.๔ ทรัพยากรธรรมชาติ

๑) นายณัฏ สีตะระโส

ด้านการเกษตร

๒) นายสุเทพ เพ็ชรแสง

ปู้หมักชีวภาพ

๓) นายทองเนียม แสงสว่าง

ปลูกผักชีวภาพ

๑.๕ ภาษา

พ.ท.วสันต์ เกรียงไกรเพชร

๑.๖ ศิลปกรรม

๑.๖.๑ ช่างฝีมือ

๑) นายแก้ว อำมาตยมนตรี

งานประดิษฐ์

๒) นางดรุณี ทับทอง

ทอผ้า

๓) นางสุเมณี นาคแย้ม

จักสาน

๔) นายพิน ไตรถาวร ดีเหล็ก

๑.๖.๒ ดุริยางคศิลป์

นายไพศาล มีสุวรรณ

๑.๖.๓ สถาปัตยกรรม

นายศิริ รอดสัมฤทธิ์

๑.๖.๔ ศิลปะมวยไทย

นายประทวน ศรีภูมิรินทร์

๑.๗ อาหารพื้นบ้าน

๑) นางสาวบุรณิ เงินน้ำเฒ่า ขนบปูฝ้าย

๒) นางสาวภาวิณี มีแสง ขนบจีนน้ำยา

๒. สิ่งก่อสร้างและสถานที่สำคัญ

๒.๑ เมืองโบราณจันเสน

วัสดุที่ใช้สร้าง

ขนาดและรูปทรง

วันเดือนปีที่เริ่มสร้าง

เมืองโบราณจันเสนตั้งอยู่หมู่ที่ ๒ ของตำบลจันเสน ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า โคกจันเสน เนื่องจากภายในเมืองโบราณนั้นจะมีพื้นที่สูงกว่าพื้นที่โดยรอบ มีเนื้อที่ประมาณ ๓๐๐ ไร่ ลักษณะกลมมนมีคูน้ำล้อมรอบเมืองเป็นเมืองในสมัยทวารวดี ที่มีหลักฐานการอยู่อาศัยตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายจนถึงรุ่งเรืองสูงสุดในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ ไกล่กันกับเมืองโบราณจันเสนมียังมีบึงน้ำขนาดใหญ่เรียกว่า บึงจันเสน ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ ๒๗ ไร่ เป็นบึงน้ำที่รับน้ำมาจากคันคูหนุมานซึ่งเป็นลำรางที่รับน้ำที่หลากมาจากทางเหนือ

เมืองโบราณจันเสนถูกค้นพบจากภาพถ่ายทางอากาศ โดย คุณนิจ หิญาชีระนันท์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ จึงนำมาสู่การขุดค้นอย่างเป็นระบบแห่งแรกของประเทศไทย โดยครั้งแรกขุดค้นที่เมืองโบราณจันเสน ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ โดยกรมศิลปากรร่วมมือกับมหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย สหรัฐอเมริกา ซึ่งนำโดยคุณเบรนนท บรอนสัน และครั้งที่ ๒ ขุดค้นที่บ้านใหม่ชัยมงคล ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองโบราณจันเสนประมาณ ๒ กิโลเมตร โดยนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗

จากการขุดค้นทางโบราณคดีภายในเมืองโบราณจันเสนพบโบราณวัตถุมากมาย เช่น หวังาช้าง ตราประทับดินเผา และโบราณวัตถุอื่นๆ และจากการค้นพบเมืองโบราณและโบราณวัตถุเหล่านี้นำมาสู่การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันเสนในที่สุด

เมืองโบราณจันเสนตั้งอยู่ห่างจากแม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศตะวันออก ๑๖ กิโลเมตรแต่เมื่อพิจารณาจากภาพถ่ายทางอากาศแล้วจะเห็นได้ว่าเคยมีลำน้ำผ่านเข้ามาจากแม่น้ำเจ้าพระยาถึงตัวเมือง และจากลำน้ำนี้ชาวบ้านเรียกกันว่า คลอง “บ้านคลอง” ซึ่งต่อเนื่องกับตัวเมืองจันเสนลงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ มีร่องรอยลำน้ำเดิมผ่านบ้านรำลงไปถึงหนองปลาหมอและบ้านโพธิ์ชัย อันเป็นลำน้ำไปทะลุออกแม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้

ชาวบ้านมีเรื่องเล่าสืบทอดกันมาว่า สมัยก่อนมีเรือกำปั่นขนาดใหญ่ผ่านมาทางลำโพธิ์ชัยเข้ามาถึงโคกจันเสน (เมืองโบราณ) ได้ และเวลาต่อมา ยังคงใช้เส้นทางนี้ในการค้าขายข้าวโดยใช้เรือจากลำโพธิ์ชัย ข้ามทุ่งมาเข้าที่คลอง บ้านคลองขายข้าวที่ตลาดจันเสน ในยามหน้าน้ำ ปัจจุบันนี้ดินเงินกลายเป็นที่นาและสวนผักจนหมดแล้ว

ในเมืองโบราณ ยังมีสระน้ำ ๒-๓ แห่ง พื้นที่เป็นเนินสูงๆ ต่ำๆ สระน้ำขนาดใหญ่บริเวณทิศใต้เกือบกึ่งกลางเมือง ชาวบ้านเรียกว่า “บึงยายคำ” กว้าง ๖๐ เมตร ลึก ๒ เมตร สมัยก่อนใช้น้ำได้ตลอดปี แต่ปัจจุบันดินเงินจนใช้การไม่ได้แล้ว

ลักษณะดิน เป็นดินชุดลพบุรีและชุดตาคี เนื้อดินเป็นดินเหนียว สีดำร่วนซุยมีความสมบูรณ์มากระบายน้ำได้ดีมาก และในเนื้อดินระดับล่างมีเม็ดปูนสีขาวปนอยู่ในเม็ดดินจำนวนมาก เป็นที่สังเกตว่าในเมืองโบราณจันเสนไม่สามารถทำนาข้าวได้ แต่ถ้านอกขอบคูเมืองจะมีการทำนาปลูกข้าวได้ดีมาก

การพบลูกปัดสี เด็กๆ และชาวบ้านที่อาศัยในเมื่อโบราณเล่าว่า ถ้าวันไหน มีฝนตกไม่หนักมากจะทำให้ผิวดินเป็นซุยๆ หลังจากฝนหยุดตกแล้ว เด็กๆ มักจะชวนกันออกไปคุ้ยเขี่ยดินเพื่อหาลูกปัดสีเม็ดเล็กๆ (เด็กๆ เรียกลูกปัดสีว่า เม็ดมะหล่ำ) บางคนเพียรพยายามเก็บสะสมจนนำมาร้อยเป็นสร้อยข้อมือได้

๒.๒ พิพิธภัณฑ์จันเสน ตำบลจันเสน อำเภอตาคี จังหวัดนครสวรรค์

ประวัติความเป็นมา

พระมหาธาตุเจดีย์ศรีจันเสนมียุทธลักษณะรูปทรงของอาคารมณฑปยอดเจดีย์ ผู้ออกแบบคือ อาจารย์วินิตา พึ่งสุนทร แห่งคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ใช้ลักษณะของสถูปในสมัยทวารวดีเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบ โดยไม่ได้นำรูปลักษณะของอาคารสมัยทวารวดีมาใช้ทั้งหมด แต่พยายามใช้รายละเอียดของลวดลายทางสถาปัตยกรรมในสมัยทวารวดีซึ่งพบในลายประดับที่พบในเขตจันเสนและแหล่งโบราณคดีอื่นๆ มาออกแบบผูกกลายให้ลวดลายที่ปรากฏใหม่ยังคงมีลักษณะเค้าเดิม

อาคารมณฑปยอดเจดีย์บนฐานสูงมีพื้นที่ใช้สอย ๓ ส่วนหลัก คือ

ส่วนองค์ระฆัง เป็นส่วนยอดมณฑปซึ่งเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูปและพระพิมพ์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ส่วนมณฑป เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปนาคปรกหินทรายที่จำลองจากหลวงพ่อนาค เป็นพระพุทธรูปหินทรายสมัยลพบุรี

ส่วนภายในฐานล่าง เป็นส่วนของฐานมณฑป ภายในอาคารเปิดโล่ง แบ่งออกได้สองส่วน ส่วนแรกอยู่บริเวณส่วนกลางอาคารเป็นพื้นที่ทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา ส่วนที่สองพื้นที่ล้อมรอบสำหรับจัดแสดงพิพิธภัณฑ์จันเสน

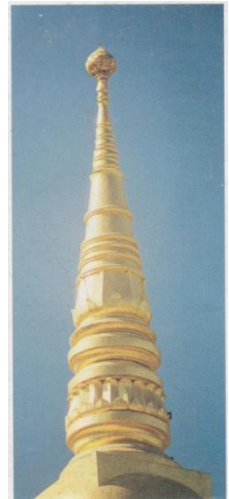
ในการออกแบบตกแต่ง ได้มีการนำเอารูปแบบและลักษณะลวดลายต่างๆที่เคยปรากฏมาแล้วในอดีตมาผสมผสานและดัดแปลงให้ได้รูปแบบลวดลายใหม่ที่เหมาะสมสำหรับพระมหาธาตุเจดีย์ศรีจันเสน เช่น การดัดแปลงลักษณะซุ้มโค้งทางเข้าอาคารโบราณทางพุทธศาสนาในประเทศอินเดียให้เป็นต้นแบบสำหรับซุ้มประตู

ทางเข้าอาคาร และการนำเอาลักษณะเค้าโครงของลวดลายประดับตกแต่งซุ้มซึ่งซุดค้นพบที่เมืองโบราณคูบัว จังหวัดราชบุรี

นอกจากนี้ยังได้มีการออกแบบรายละเอียดลวดลายบนบานประตูไม้แกะสลักให้เป็นลายแบบก้านขด และรูปมารแบก โดยอาศัยเค้าโครงลวดลายที่ประดับฐานโบราณสถาน “คลังใน” เมืองโบราณศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ และการนำเอารูปแบบสิ่งหัตถ์ดินเผาซึ่งซุดค้นพบที่แหล่งโบราณคดีจันเสนนี้เองมาเป็นต้นแบบให้กับ การสลักหินทรายสำหรับตกแต่งพื้นที่บริเวณด้านหน้าบันไดทางขึ้นสู่ส่วนมณฑป

เมืองโบราณจันเสนได้ถูกค้นพบครั้งแรก โดยอาศัยร่องรอยที่พบจากการอ่านภาพถ่ายทางอากาศโดย อาจารย์นิจ หิณฐะนันท์ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๙ หลังจากนั้นจึงได้มีการศึกษาสภาพทางกายภาพของเมืองโบราณและทำการขุดสำรวจทางโบราณคดีโดยความร่วมมือของนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศในช่วงปี พ.ศ.๒๕๑๑-๒๕๑๒ เป็นเวลาประมาณ ๖ เดือน ผลของการศึกษาพบว่าเมืองโบราณจันเสนเป็นเมืองโบราณที่มี ขึ้นตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และมีความชัดเจนในการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในสมัย ทวารวดี หลังการขุดสำรวจทางโบราณคดีเมืองโบราณจันเสนโดยนักวิชาการ ก่อให้เกิด ความสนใจต่อโบราณวัตถุสมัยทวารวดีเป็นอย่างมากทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

พระครูนิสัยจรรย์คุณ (หลวงพ่อโอด) อดีตเจ้าอาวาสวัดจันเสน ได้เห็น ความสำคัญของโบราณวัตถุ โดยมีดำริที่จะก่อสร้างอาคารเพื่อจะจัดเก็บและรวบรวม โบราณวัตถุไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา การออกแบบ โดยอาจารย์วนิดา พึ่งสุนทร มหาวิทยาลัยศิลปากร สถาปนิกผู้ชำนาญการทางด้านสถาปัตยกรรมไทยเป็นหัวหน้า คณะออกแบบ ได้ทำการออกแบบอาคารให้เป็นไปตามดำริของพระครูนิสัยจรรย์คุณ โดยต้องการให้ตัวอาคารสามารถสื่อถึงความสำคัญของชุมชนโบราณสมัยทวารวดีและ ให้มีการจัดแสดงโบราณวัตถุที่ได้รวบรวมไว้ในบริเวณชั้นฐานอาคาร และรอง ศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นหัวหน้า คณะนักวิชาการดำเนินการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์

พิพิธภัณฑ์จันเสนวางศิลาฤกษ์โดยพระครูนิสัยจรรย์คุณ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ พระมหาธาตุเจดีย์ศรีจันเสน มีลักษณะรูปทรงของอาคารมณฑปยอดเจดีย์ ออกแบบโดย อาจารย์วนิดา พึ่งสุนทร คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ใช้ลักษณะของสถูปในสมัยทวารวดีเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบโดยไม่ได้นำ รูปลักษณะของอาคารสมัยทวารวดีมาใช้ทั้งหมด แต่พยายามใช้รายละเอียดของลวดลายทางสถาปัตยกรรมใน สมัยทวารวดี ซึ่งพบในลายประดับที่พบในเขตจันเสนและแหล่งโบราณคดีอื่น ๆ มาออกแบบผูกลายให้ลวดลาย ที่ปรากฏใหม่ยังคงมีลักษณะเช่นเค้าโครงเดิม

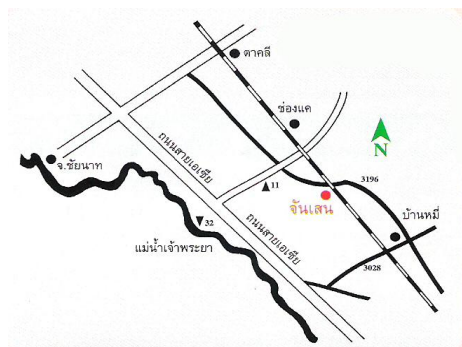
หลังจากวางศิลาฤกษ์พิพิธภัณฑ์ได้ไม่นาน พระครูนิสัยจรรย์คุณ ได้มรณภาพลง แต่การดำเนินการ ก่อสร้างยังคงดำเนินการต่อมา โดยพระครูนิวาสธรรมขันธ์ (หลวงพ่อเจริญ) เจ้าอาวาสวัดจันเสนองค์ปัจจุบัน ซึ่งเป็นกำลังหลักร่วมกับหลวงพ่อโอดตั้งแต่เริ่มต้นในปีพ.ศ.๒๕๓๒ ในการดำเนินการนั้นพระครูนิวาสธรรมขันธ์ ได้ใช้ความรอบคอบในการดำเนินการโดยได้ดำเนินการก่อสร้างอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่เร่งรีบโดยได้รับทุน ทรัพย์จากประชาชนทั่วไปอย่างต่อเนื่อง โดยมีได้พึ่งพิงเงินทุนจากรัฐ การดำเนินการก้าวหน้าเป็นลำดับโดย ได้รับการสนับสนุนจากนักวิชาการหลายสถาบัน เช่น มหาวิทยาลัยศิลปากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มูลนิธิ เล็กประไพ วิริยะพันธุ์ เป็นต้น การดำเนินการก่อสร้างแล้วเสร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ รวมระยะเวลา

ก่อสร้างทั้งสิ้น ๗ ปี ใช้งบประมาณรวม ๔๐ ล้านบาท เริ่มเปิดให้เข้าชมตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๐ เป็นต้นมา เป็นการให้การศึกษาอกระบบโรงเรียน เพื่อความเข้าใจในท้องถิ่นและชุมชนของตัวเองอย่างแท้จริง และเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จเป็นองค์ประธานเปิดพิพิธภัณฑ์จันเสนอย่างเป็นทางการ

สถานที่ตั้ง

พิพิธภัณฑ์จันเสน ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดจันเสน หมู่ที่ ๑ ตำบลจันเสน อำเภอดาศิลป์ จังหวัดนครสวรรค์ รหัสไปรษณีย์ ๖๐๒๖๐ หมายเลขโทรศัพท์ ๐๕๖ ๓๓๙๑๑๖ หมายเลขโทรสาร ๐๕๖ ๓๓๙๑๑๕ ทางเข้าสู่วัดจันเสนทางด้านทิศเหนือเป็นคลองชลประทาน ทางเข้าวัดทางด้านทิศตะวันออกเป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟจันเสน มีโรงเรียนวัดจันเสนอยู่ห่างไปจากวัดระยะทางประมาณ ๒๐๐ เมตร

การเดินทางสู่พิพิธภัณฑ์จันเสนโดยรถยนต์ส่วนตัวจากกรุงเทพฯ ใช้เส้นทางหลวงหมายเลข ๓๒ เลี้ยวซ้ายทางเข้าอำเภอดาศิลป์ จังหวัดสิงห์บุรี โดยทางหลวงหมายเลข ๑๑ แล้วเลี้ยวขวาเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข ๓๑๙๖ เลี้ยวขวาตรงป้ายวัดจันเสนประมาณ ๑ กิโลเมตร หรือหากเดินทางมาจากนครสวรรค์ใช้ทางหลวงหมายเลข ๓๒ มุ่งสู่จังหวัดชัยนาท ระยะทางประมาณ ๕๒ กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข ๑ มุ่งหน้าอำเภอดาศิลป์ ระยะทางประมาณ ๗ กิโลเมตร เลี้ยวขวาเข้าทางหลวงหมายเลข ๓๑๙๖ ระยะทางประมาณ ๒๘ กิโลเมตร เลี้ยวขวาตรงป้ายทางเข้าวัดจันเสนประมาณ ๑ กิโลเมตร หรือทางรถไฟสายกรุงเทพฯ - นครสวรรค์ ลงที่สถานีรถไฟจันเสน

พิพิธภัณฑ์จัน

พิพิธภัณฑ์จันเสนเกิดขึ้นโดยมีพื้นฐานเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นโดยตรง เพื่อให้คนรุ่นใหม่ที่เป็นเยาวชนได้รู้จักความเป็นมาของชุมชนที่เป็นบ้านเกิดมีประวัติความเป็นมาในอดีตที่ยิ่งใหญ่ เห็นการพัฒนาจนถึงปัจจุบัน การเกิดพิพิธภัณฑ์จันเสนนับเป็นการทันเวลาก่อนที่ข้อมูลและหลักฐานทางโบราณคดี ในภาคพื้นที่จะสูญหายไป พิพิธภัณฑ์จันเสนทำให้เห็นภาพรวมในอดีตได้เห็นการพัฒนาการของบ้านเมืองจันเสนและสังคมวัฒนธรรมที่อยู่ในลุ่มน้ำลพบุรี-ป่าสัก ซึ่งเป็นพื้นที่ภูมิภาคทางทิศตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา

การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นชุมชนจันเสนเป็นการสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่สมบูรณ์ครบวงจร เห็นสภาพการดำเนินวิถีชีวิตของคนในอดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถเห็นถึงความภาคภูมิใจ ที่บรรพบุรุษสร้างทุกสิ่งขึ้นมาด้วยความเหนียวแน่นและต้องใช้ระยะเวลาในการสืบสานสิ่งที่ตั้งใจไว้ให้คนรุ่นหลังได้ตระหนักและเห็นคุณค่าในการสร้างรากฐานของชุมชนมาตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ มาเจริญสูงสุดในยุคทวารวดีในพุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๒ เห็นการพัฒนาต่อเนื่องมา และช่วงหนึ่งประมาณหนึ่งพันปีที่ผ่านมาชุมชนจันเสนเริ่มเสื่อมลง หลักฐานการอยู่อาศัยจากโบราณวัตถุแสดงให้เห็นถึงการย้ายถิ่นไปอยู่ที่อื่น สันนิษฐานว่าอาจเกิดจากเส้นทางน้ำเปลี่ยน เพราะการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนต้องอาศัยน้ำเป็นหลัก แต่ยังคงมีผู้แวะเวียนมาอยู่บ้าง แต่ไม่รุ่งเรือง

เท่าสมัยทวารวดี จนถึงสมัยรัชการที่ ๕ ที่สร้างเส้นทางรถไฟสายเหนือผ่าน ทำให้กลุ่มคนไทย จีน ลาว อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานจนถึงปัจจุบัน

เมืองโบราณจันเสนเป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของประวัติศาสตร์โบราณคดีของประเทศไทยและเป็นชุมชนโบราณแห่งแรกที่มีการขุดค้นและศึกษาทางโบราณคดีอย่างเป็นระบบแบบแผนที่ดี

เมืองโบราณจันเสนถูกนำเผยแพร่และอ้างอิงไปทั่วโลก และทำเนียบในประวัติศาสตร์โบราณคดีของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

สภาพของแหล่งโบราณคดีท้องถิ่นชุมชนจันเสน เริ่มถูกทอดทิ้งหลังจากการขุดค้นโดยกรมศิลปากรร่วมมือกับมหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย ดังนั้นพระครูนิสัยจรรย์คุณได้รวบรวมโบราณวัตถุที่ขุดค้นได้ในเมืองโบราณจันเสนและบริเวณเขตใกล้เคียงจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑสถานเพื่อให้อนุชนรู้จักเรื่องราวประวัติความเป็นมาของชุมชนจันเสน ผ่านโบราณวัตถุ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ตระหนักและรักท้องถิ่น และช่วยกันสืบสานรักษาดูแลเพื่อให้ความยิ่งใหญ่ที่บรรพบุรุษสร้างไว้อยู่คู่กับชุมชนจันเสนตลอดไป

เจดีย์เก่าจันเสน

บึงโบราณจันเสน

บึงจันเสน จากเรื่องเล่าต่อกันมาและจากหลักฐานโบราณคดี (กรมศิลปากร) เกิดขึ้นภายหลัง ภายหลังจากตั้งเมืองจันเสนแล้ว เพื่อเก็บกักน้ำไว้อุปโภคบริโภค มีเนื้อที่เป็นน้ำ ๒๗ ไร่เศษ มุมของบึงด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีคันคูสูงยาวประมาณ ๔ กิโลเมตร ใช้สำหรับทดน้ำเข้าบึงในฤดูฝนเมื่อน้ำหลากมาน้ำเข้าบึงเต็มแล้วก็ไหลออกทางมุมบึงด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้เชื่อมกับคูน้ำรอบเมืองโบราณ

ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือทางวัดจัดงานเทศกาลปิดทองหลวงพ่อบานและลอยกระทงเพ็ญกลางเดือน ๑๒ ทุกปี ก็ใช้บึงแห่งนี้เป็นที่ลอยกระทงเพื่อขอขมาเจ้าแม่คงคาซึ่งการจัดงานทุกปีจะมีคนหลังไหลมาเที่ยวเป็นจำนวนมาก จึงถือได้ว่าบึงจันเสนมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชุมชนจันเสนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

สำหรับศาลาเฉลิมพระเกียรติ สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๗ สร้างขึ้นมาในวาระพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ครบ ๕๐ พรรษา เป็นอาคารทรงไทยคอนกรีตเสริมเหล็ก เป็นอาคาร ๒ หลังเชื่อมติดกันหลังหนึ่งเป็นศาลาโถง ปูพื้นด้วยหินอ่อน สร้างยื่นลงไปในน้ำ อีกหลังหนึ่งเป็นทางลงหน้าบันประดับด้วยลายปูนปั้นแสดงภาพพุทธประวัติ เป็นลักษณะศิลปกรรมแบบทวารวดีตั้งอยู่ริมบึงแทนสะพานไม้ที่ใช้อยู่เดิม สร้างให้เป็นถาวรวัตถุทรงไทย ให้มีความมั่นคงขึ้นใช้สำหรับประชาชนมาพักผ่อนหย่อนใจหาความสงบ มาให้อาหารปลา นอกจากนั้นยังใช้เป็นที่พักผ่อนเล่น ใช้เป็นที่ลอยกระทงประจำปี ประโยชน์ในเชิงลึกก็เพื่อต้องการให้คนเข้ามาเกี่ยวข้องแล้วจะได้ซาบซึ้งเข้าไปในจิตวิญญาณจะได้ช่วยกันรักษาและพัฒนาสืบต่อไป

สระแก้ว

สถูปสถานหลวงพ่อด

ศาลาวัดจันเสน

สารสนเทศและห้องสมุดประชาชนสยามบรมราชกุมารี

เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้ในรูปแบบห้องสมุดชุมชน เพื่อเสริมสร้างนิสัยรักการอ่าน การเรียนรู้ของคนในชุมชน นอกจากจะได้ความบันเทิงใจแล้วสามารถนำความรู้ที่ทันต่อเหตุการณ์ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อีกทางหนึ่ง ได้แก่ หอสมุดประชาชนสยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเสด็จเปิดหอสมุดประชาชน วันพุธ ที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๔๒ เป็นหอสมุดประหยัดพลังงาน ทรงไทยประยุกต์ไม้สักทอง ชั้นบนใช้เป็นที่เก็บพระไตรปิฎก และเป็นที่สอนดนตรีไทยให้กับเด็กนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ส่วนชั้นล่าง แบ่งเป็นสองส่วนด้วยกัน ส่วนแรกเป็นชั้นหนังสือ และให้ยืมหนังสือสำหรับเยาวชนประชาชนทั่วไปที่มาใช้บริการ ส่วนที่สองใช้เป็นห้องคอมพิวเตอร์ที่มีระบบอินเทอร์เน็ตให้บริการเพื่อสืบค้นข้อมูลต่างๆ ให้แก่นักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไปได้มาสืบค้นหาความรู้

วัน/เวลาที่เปิดให้บริการ วันเสาร์-อาทิตย์ เวลา ๐๙.๐๐-๑๖.๐๐ น.

กลุ่มเป้าหมายที่เข้าใช้บริการ นักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไป

จำนวนผู้ให้บริการ/เดือน ๕๐๐ คน

รายละเอียดสิ่งของที่จัดแสดง ให้บริการยืมหนังสือ ตำราเรียนกว่า ๔,๐๐๐ เล่ม และบริการอินเทอร์เน็ตให้ความรู้ จำนวน ๖ เครื่อง

ค่าบริการ เปิดโอกาสให้ผู้สนใจศึกษาค้นคว้า เข้าใช้ห้องสมุด โดยการสมัครเป็นสมาชิก

มี เจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการและอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่เข้ามาใช้ห้องสมุด

ผู้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานในท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนตำบลจันทเสน งบประมาณที่ได้รับ การสนับสนุน ประมาณ จำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท/ปี

๒.๓ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ มรดกทางวัฒนธรรม (ประวัติศาสตร์ ศิลปะ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น)

๑) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ มรดกทางวัฒนธรรม

ชุมชนจันเสนเป็นสังคมที่มีสำนึกร่วมกันว่าตนมีรากฐานความเป็นมาที่น่าภาคภูมิใจมีศูนย์รวมทางจิตใจและศูนย์รวมทางการศึกษาซึ่งเป็นสมบัติของชุมชนที่ต้องช่วยกันดูแล จนถึงวันนี้ความชื่นชมต่อการดำเนินงานของชาวจันเสนเป็นที่ยอมรับทั้งในระดับอำเภอและระดับจังหวัด

กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนจันเสนจะมีเป้าหมายหลักของกิจกรรมต่างๆ เพื่ออนุรักษ์ พื้นฟู วิถีชีวิต อันดีงามของชุมชนจันเสน โดยการนำประเพณี วัฒนธรรม การประกอบอาชีพ และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนในอดีตมาเป็นหลักในการจัดนวัตกรรมการจัดการชุมชน เพื่อสร้างจิตสำนึกรักและหวงแหนชุมชนให้กับคนในชุมชนจันเสน เพื่อให้ทุกคนในชุมชนอยู่ร่วมกันและดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวชุมชนจันเสนมีความเข้มแข็งในด้านของความสมัครสมานสามัคคีกันของคนในชุมชน

โครงสร้างและกระบวนการการทำงานในการจัดการชุมชนจะใช้บุคลากรและองค์กรในชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนกิจกรรม คือ วัดและผู้นำทางศาสนา ร่วมมือกับสมาชิกในชุมชนและองค์กรในชุมชน เช่น สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่น โดยมีการจัดกิจกรรมและประเพณีไทยต่างๆขึ้นตลอดปีและในส่วนของการจัดการพิพิธภัณฑ์จันเสนถือว่าเป็นศูนย์รวมของการเกิดกิจกรรมต่างๆ นั้น จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการพิพิธภัณฑ์โดยคณะกรรมการชุดนี้จะเป็นแกนหลักในการจัดกิจกรรมในชุมชนด้วย

อุโบสถวัดจันเสน

ศาลาทำน้ำ

ศูนย์วัฒนธรรมจีนเสน

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ศูนย์การเรียนรู้ศิลปหัตถกรรม(ดงมัน)
กลุ่มจักสานไม้ไผ่

๒) กลุ่มจักสานไม้ไผ่ ซึ่งตั้งอยู่หมู่ที่ ๑๑ บ้านสันติสุข ตำบลจันเสน ได้เริ่มก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นอาชีพเสริมในยามว่างงานจากการทำนา และเพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบสานงานจักสานไม้ให้สูญหายไป จึงได้รวมกลุ่มกันผลิตงานสานไม้ไผ่ หลายชนิด เช่น ตะกร้า กระบุง เครื่องมือจับสัตว์น้ำต่าง ๆ ตลอดจนของที่ระลึกที่ทำจากไม้ไผ่ ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน การดำเนินงานของกลุ่มก็ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี

นอกจากนี้ยังเป็นความภาคภูมิใจของชุมชนที่การดำเนินงานของกลุ่มจักสานไม้ไผ่สามารถเป็นต้นแบบให้กับกลุ่มต่าง ๆ ได้มาศึกษาดูงานการบริหารงานของกลุ่มอีกด้วย

การดำเนินงาน

กลุ่มจักสานไม้ไผ่ เป็นการสร้างงานจากภูมิปัญญาชาวบ้าน เมื่อผลิตสินค้าจำนวนมาก การตลาดจึงมีความจำเป็นมาก ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการสนับสนุนเพื่อสืบสานภูมิปัญญาชาวบ้าน และเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนควบคู่กันไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้การดำเนินงานกลุ่มจักสานสามารถแข่งขันกับกลุ่มที่อื่น ๆ ได้
๒. เพื่อให้งานจักสานเป็นเอกลักษณ์และเป็นของฝากจากชุมชนจันทเสน
๓. เพื่อเป็นการสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการทอผ้าให้คงอยู่ตลอดไป
๔. เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้

๓) กลุ่มสตรีทอผ้าด้วยกี่กระตุกบ้านจันทเสน

ท่านพระครูนิวาสธรรมขันธ์ เจ้าอาวาสวัดจันทเสน ได้ตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของการทอผ้าด้วยมือ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาไทยอันล้ำค่าที่ต้องอนุรักษ์ไว้ให้สืบทอดต่อไป จึงหาผู้รู้ในเรื่องการทอผ้ามาให้ความรู้ต่อผู้ที่สนใจเรื่องทอผ้า มีการรวมตัวกันของกลุ่มแม่บ้านที่ว่างจากการทำเรื่องกสวนไร่นา เพื่อให้หันมายึดอาชีพการทอผ้าเป็นอาชีพเสริมหารายได้เพิ่ม โดยผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนกันเข้ามาทอผ้าในกลุ่ม ซึ่งท่านเจ้าอาวาสวัดจันทเสนได้ให้การสนับสนุนในเรื่องจัดหาบุคลากร ทุนทรัพย์และสถานที่ แล้วจัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าจันทเสนขึ้นเมื่อ วันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๘

กิจกรรมกลุ่มสตรีทอผ้า

๑. ทอผ้ามัดหมี่พื้นเมืองด้วยกี่กระตุก
๒. จำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่ม
๓. ดำเนินการกลุ่มออกทรัพย์เพื่อการผลิต
๔. แปรรูปสิ่งของและงานหัตถกรรม เช่น การตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ของชำร่วยและ

ของที่ระลึก

๕. ส่งเสริมอาชีพแก่สมาชิกด้านเงินทุนการประกอบอาชีพโดยการกู้ยืม
๖. แบ่งปันผลกำไรบำรุงพิพิธภัณฑสถาน

ผ้าทอไทย สายใยวัฒนธรรมจันทเสน

ชุมชนจันทเสนมีการพัฒนาการแต่งกายด้วยผ้ามานานแล้วและมีร่องรอยของการใช้ผ้าทอมือในกลุ่มคนจันทเสนอย่างแพร่หลาย วิถีชีวิตของชุมชนจันทเสนดำรงอยู่ได้ด้วยปัจจัยสี่ อันเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิตของผู้คนในยุคก่อนๆ ยึดหลักของการพออยู่ พอกิน พอใช้ ไม่ฟุ้งเฟ้อ

เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มได้จากการปลูกฝ้าย นำใยฝ้ายมาทอผ้าทำเครื่องนุ่งห่ม เรื่องการทอผ้าในชุมชนจันทเสนเป็นเรื่องที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านานจากรุ่นสู่รุ่น มีการปลูกฝ้ายไว้ใช้ทอผ้า มีหูก มีกี่ มีเครื่องมือในการทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน หรือแลกเปลี่ยนกับสิ่งของเครื่องใช้อย่างอื่นก็ได้ โดยยังหลงเหลือหลักฐานที่เห็นได้จนถึงปัจจุบันนี้คือ “กระสวยทอผ้าโบราณ”

แต่ต่อมาเมื่อมีความเจริญทางด้านวัตถุขยายตัวเข้ามาในชุมชน วัฒนธรรมการแต่งกายก็ค่อยๆ เปลี่ยนไปตามยุคสมัย ผ้าฝ้ายหรือผ้าด้ายดิบที่ทอขึ้นมาใช้เองก็ไม่ได้สะดวกสบายต่อการนุ่งห่ม เพราะต่างต้อง

แข่งกับเวลาในการทำมาหากิน กว่าจะหมดขั้นตอนในการทอผ้านั้น ต้องผ่านกรรมวิธีหลายขั้นตอน นับแต่การปลูกฝ้ายการดูแลต้นฝ้ายให้ได้ปุ๋ยฝ้ายออกมาดีที่สุดเพื่อเก็บปุ๋ยฝ้ายนำมาทำเป็นเส้นด้ายสำหรับทอผ้า เวลาจะสวมใส่ก็ต้องลงน้ำข้าว ตากแดดจัดๆ แล้วทำให้เรียบโดยการรีด สีของผ้าที่ได้จะเป็นสีขาวอย่างปุ๋ยฝ้ายธรรมชาติที่มีสีขาวค่อนข้างเหลือง ด้วยสาเหตุนี้เมื่อความเจริญด้านวัตถุเข้ามาสู่ชุมชน เกิดมีผ้าทอที่ผลิตด้วยใยสังเคราะห์ที่มีคุณสมบัติพิเศษ ซักแล้วไม่ต้องรีดก็เรียบ เมื่อมีผ้าไม่ต้องรีดทำให้ผู้คนในท้องถิ่นเกิดการตื่นตัวและเป็นสาเหตุให้คนในชุมชนห่างเหินจากการทอผ้าและห่างหายไปที่สุดในที่สุด

ด้วยชุมชนจันเสนนั้นมีลักษณะของภูมิประเทศที่เอื้อต่อการอยู่อาศัยทำมาหากินมีระบบคมนาคมขนส่งที่จะทำให้สามารถเดินทางไปมาสะดวก ผู้คนจึงได้อพยพมาจากที่ต่างๆ มากมายจึงเป็นชุมชนที่หลากหลายทั้งเชื้อสาย ทั้งภาษาพูด ทั้งวัฒนธรรมประเพณี

ดังนั้น วิถีชีวิตของคนในชุมชนจันเสนจึงมีการผสมผสานกลมกลืนกันได้อย่างเหมาะสมกับความหลากหลายของกลุ่มชนต่างๆ เป็นอย่างดี เห็นได้จากเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของชาวชุมชนเมื่อครั้งก่อนที่ได้ผ้านเอววัฒนธรรมต่างๆ รวมกันไว้อย่างลงตัว

๔) กลุ่มขนมของฝากพิพิธภัณฑสถาน
จัดตั้งขึ้นในปี ๒๕๔๗ โดยการรวมตัวของแม่บ้านในชุมชน ได้จัดทำขนมเป็นของฝากแก่ผู้ที่มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถาน โดยเริ่มจากการทำขนมนางเล็ด ข้าวแต่น มะขามแก้วรสกล้วย นอกจากนี้ยังมีการสอนทำขนมให้กับเยาวชนที่มาศึกษาดูงานด้วย

กลุ่มขนมของฝากพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งตั้งอยู่ในวัดจันเสน เป็นกลุ่มอาชีพที่เกิดมาจากจุดเริ่มต้น คือ พิพิธภัณฑสถาน เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงอาชีพต่าง ๆ ให้ครบวงจร เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานแล้ว ได้เลือกซื้อของใช้ ได้แก่ ผ้าทอเครื่องจักสาน และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ก็ยังสามารถเลือกซื้ออาหาร อันได้แก่ ขนมของกลุ่ม เพื่อบริโภคและยังเป็นของฝากติดมือกลับบ้านได้อีกด้วย

การดำเนินงาน

เป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มขนมของฝากพิพิธภัณฑสถานให้หลากหลายชนิด มีคุณภาพ สะอาดน่ารับประทาน รวมทั้งรูปลักษณ์ของกล่องสำหรับใส่ขนมชนิดต่าง ๆ ที่ดูสวยงาม น่าชวนซื้อไปรับประทาน หรือเป็นของฝากมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อเป็นอาชีพเสริมให้กับประชาชน
๒. เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถาน
๓. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มขนมของฝากพิพิธภัณฑสถาน
๔. เพื่อส่งเสริมประชาชนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น

๕) ศูนย์การเรียนรู้พลังงานทดแทน ได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงพลังงาน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับด้านพลังงานทดแทน มีอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้ที่สามารถศึกษาได้ง่ายและนำไปปฏิบัติได้ด้วยตนเอง อีกทั้งยังมีนวัตกรรมเกี่ยวกับการใช้พลังงานทดแทน เช่น จักรยานสูบน้ำ เตapotประหยัดพลังงาน โดยศูนย์การเรียนรู้พลังงานทดแทนจะมีการจัดอบรมแก่ชาวบ้านและผู้สนใจอย่างต่อเนื่อง โดยผ่านการดำเนินงานจากคณะกรรมการวัดจันเสนและบุคคลในท้องถิ่นเพื่อกระจายองค์ความรู้สู่ชุมชน

๖) ศูนย์เรียนรู้น้ำหมักชีวภาพ พิพิธภัณฑ์จันเสนถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมในการจัดกิจกรรมต่างๆ ล้วนเกิดขึ้นเพื่อเชื่อมโยงกับพิพิธภัณฑ์จันเสน และเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว นักเรียน หรือนักศึกษาที่เข้ามาศึกษาเรียนรู้ เช่น ศูนย์เรียนรู้น้ำหมักชีวภาพที่มีการนำภูมิปัญญาทางการเกษตรมาผสมผสานเพื่อผลิตน้ำหมักชีวภาพใช้แทนสารเคมีที่ทำลายสิ่งแวดล้อม โดยมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนในการทำน้ำหมักชีวภาพ จนในปัจจุบันมีเกษตรกรที่ใช้น้ำหมักชีวภาพแทนสารเคมีในการทำเกษตรด้วย ส่วนที่พิพิธภัณฑ์จันเสนก็ถือเป็นหนึ่งฐานการเรียนรู้ที่เตรียมไว้สำหรับผู้สนใจศึกษาได้เรียนรู้เรื่องราวของน้ำหมักชีวภาพ

๒.๔ วัดจันเสน สร้าง
เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน
๒๔๕๐ โดยมี หลวงพ่อ
เขียน เป็นเจ้าอาวาส
องค์แรก สถานที่ตั้ง
ของวัดจันเสน นัก
โบราณคดีสันนิษฐาน
ว่าเป็นเมืองโบราณ

สมัยทวารวดีซึ่งอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๓ และจากการสำรวจของนักโบราณคดีได้พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากมาย เช่น ลูกปัด เครื่องปั้นดินเผา อาวุธโบราณ และโครงกระดูกมนุษย์ในสมัยนั้นเป็นจำนวนมาก

วัดจันเสนมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ คือ “หลวงพ่อนาค” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปหินทรายปางนาคปรก ศิลปะแบบลพบุรี โดยหลวงพ่อเขียน และชาวบ้านได้อัญเชิญมาจากลพบุรี นับตั้งแต่หลวงพ่อเขียนสร้างวัดจันเสนแล้วในสมัยต่อๆ มา วัดก็ทรุดโทรมลงเรื่อยจนแทบจะเป็นวัดร้าง จนมาถึงสมัยที่พระครูนิสัยจรรย์คุณ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า หลวงพ่อโอดอดีตเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๐ เป็นแกนหลักในการประสานกับขุนท่านได้พัฒนาวัดและเป็นศูนย์รวมจิตใจสร้างพลังศรัทธาความรู้รักสามัคคีให้เกิดแก่ชุมชนจันเสน

หลวงพ่โอดได้พัฒนาและก่อสร้างวัดขึ้นใหม่ โดยท่านมีดำริที่จะสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ขึ้นเพื่อให้เป็นศูนย์กลางชุมชน ต่อมาเมื่อท่านมรณภาพ พระครูนิวาสธรรมขันธ์ หรือ หลวงพ่อเจริญเจ้าอาวาสวัดจันเสนปัจจุบันจึงได้เป็นกำลังสำคัญในการสานต่องานสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ศรีจันเสนจนเสร็จสมบูรณ์และได้สืบทอดเจตนาด้านการพัฒนาวัดโดยมีนักวิชาการผู้เสียสละเวลา แรงกายและทรัพย์สิน มาร่วมกันตั้งแต่มีการเริ่มโครงการกับหลวงพ่โอด ทุกสิ่งอย่างที่ได้ลงมือปฏิบัติล้วนมีความหมายและเชื่อมโยงไปสู่ประวัติศาสตร์ความเป็นรากฐานดั้งเดิม จนก่อเกิดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมเจาะลงตัว การพัฒนาวัดใช้หลักการของภูมิทัศน์วัฒนธรรม กล่าวคือ จัดแบ่งพื้นที่วัดให้เหมาะสมกับการทำกิจกรรม โดยแบ่งออกเป็น ๓ บริเวณ ได้แก่ ส่วนที่เป็นสังฆาวาส พุทธาวาส และธรรมาวาส ทั้งนี้ได้ทำแบบค่อยเป็นค่อยไปตามหลักธรรมชาติ ซึ่งเป็นแหล่งก่อเกิดธรรมะขึ้นทั้งต่อจิตใจผู้คน คุณค่าของสถานที่และเวลาที่ล่วงเลยผ่านไปอย่างงดงามยิ่ง แผงไว้ซึ่งสิ่งที่ดงามคู่แผ่นดินสืบไป ในด้านการพัฒนาชุมชนหลวงพ่เจริญได้ส่งเสริมการประกอบอาชีพของคนในชุมชน จนได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญาไทย สาขาปรีชาญาณ ศาสนาและประเพณี จากสำนักสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการและยังได้รับเสาศาธารณธรรมจักร ในฐานะผู้ที่ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาประเภทส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมมรดกไทยทางพระพุทธศาสนาจากกระทรวงวัฒนธรรม

นอกจากเป็นศาสนสถานสำคัญทางพระพุทธศาสนาแล้ว วัดจันเสนยังเป็นที่ตั้งของกลุ่มทอผ้า กลุ่มขนมขอฟ้าก พิพิธภัณฑสถาน หอสมุดประชาชนสยามบรมราชกุมารี ศูนย์การเรียนรู้พระพุทธศาสนา วันอาทิตย์ และเป็นสถานที่จัดการประชุมอบรม สัมมนาของหน่วยงานราชการ องค์กรต่างๆอีกด้วย

วัดดงมัน

วัดหนองตามี

วัดหนองถ้ำวัว

วัดหนองกระทุ่ม

วัดหนองตะโก

สถานที่ให้บริการชุมชน

โรงเรียนวัดจันเสน

โรงเรียนบ้านดงมัน

โรงเรียนบ้านหนองกระทุ่ม

โรงเรียนจันเสนเอ็งสุวรรณอนุสรณ์

โรงเรียนวัดหนองตะโก

ตลาดเก่าจันเสน

สถานีรถไฟจันเสน

สถานีตำรวจภูธรจันทบุรี

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจันทบุรี

ไปรษณีย์จันทบุรี

องค์การบริหารส่วนตำบลจันทบุรี

๒.๕ ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์

หลวงพ่อนาค

๑) หลวงพ่อนาค วัดจันเสน นครสวรรค์

วัดจันเสน มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเคารพเลื่อมใสของชาวบ้านจันเสน คือ "หลวงพ่อนาค" หลวงพ่อนาคเป็นพระพุทธรูปหินทราย ปางนาคปรกศิลปะแบบลพบุรี ๓ องค์ หลวงพ่อเขียนและชาวบ้านอัญเชิญมาจากลพบุรี คือ หลวงพ่อนาคปลิว หลวงพ่อนาคราช หลวงพ่อนาคน้อย จนถึงสมัยพระครูนิสัยจริยคุณ (หลวงพ่อด) อดีตเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๐ ได้พัฒนาวัดและเป็นศูนย์รวมจิตใจ สร้างพลังศรัทธาความสามัคคีให้เกิดแก่ชุมชนจันเสน ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในโบสถ์วัดจันเสน ผู้คนเชื่อถือนันว่าหลวงพ่อนาคองค์แรกให้ผลในการบรรเทาเรื่องเจ็บป่วย ส่วนองค์ที่สองให้ผลในเรื่องของหาย สององค์นี้มีขนาดใหญ่กว่าหลวงพ่อนาคน้อย ซึ่งปัจจุบันเก็บรักษาอยู่บนตึกนิสิตสามัคคี หลวงพ่อนาคเป็นพระพุทธรูปปางนาคปรกที่ศักดิ์สิทธิ์ มีคนมาบนบานสานกล่าวแล้วประสบผลสำเร็จกันมากมายซึ่งคนในตำบลจันเสนนับถือเป็นอย่างมากเป็นที่เคารพบูชากราบไหว้ขอพรหรือบนบานสานกล่าว ส่วนใหญ่จะแก้บนโดยการนำขนมประกริมไข่เต่า พวงมาลัย ทองคำเปลว

๒) หลวงพ่อนาคน้อย ชาวบ้านศรัทธาเลื่อมใสเชื่อถือนันว่ามีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่างๆ มากมาย ในงานประเพณีสงกรานต์และงานลอยกระทงก็นำหลวงพ่อนาคออกให้ประชาชนที่มาเที่ยวงานได้สรงน้ำพระสักการะและปิดทอง

ลักษณะของพระพุทธรูปหลวงพ่อนาคทั้ง ๓ องค์นี้เป็นพระพุทธรูปหินทราย “สมัยบายน” ประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๐ ช่วงสมัยก่อนแกะสลักด้วยฝีมือประณีตงดงามมากได้สัดส่วนดูอ่อนช้อยนิ่มนวลเหมือนขี้ผึ้งปั้น องค์พระนั่งขัดสมาธิบนฐานขนาทางนาค ๓ ชั้น นาคแผ่พังพาน ๗ เศียร แต่ละเศียรนาคต่างลดหลั่นกันลงมาเป็นคู่ๆ แผ่เศียรคลุมพระเศียรพระพุทธรูปพองาม

๓) พระครูนิสัยจริยคุณ (หลวงพ่อด)

ประวัติ หลวงพ่อด ปัญญารโ วัดจันเสน (พระครูนิสัยจริยคุณ)

"พระครูนิสัยจริยคุณ" หรือ "หลวงพ่อด ปัญญารโ" เจ้าอาวาสวัดจันเสน อ.ตากลี จ.นครสวรรค์ และเจ้าคณะอำเภอตากลี พระเกจิชื่อดังอีกรูปหนึ่งแห่งเมืองนครสวรรค์

พระครูนิสัยจริยคุณ

ท่านมรณภาพ เมื่อ วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๓๒ รวมอายุได้ ๗๒ ปี อัตโนประวัติ มีนามเดิมว่า วิสุทธิ์ แป้นโต เกิดเมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๔๖๐ ณ บ้านเลขที่ ๑๐๓ หมู่ที่ ๗ บ้านหัวเขา ต.ตาคลี อ.ตาคลี จ. นครสวรรค์ โยมบิดา-มารดา ชื่อ นายชิตและนางถ้วน แป้นโต มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันรวม ๗ คน ในช่วงวัยเยาว์ สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนวัดหัวเขา ต.ตาคลี อ.ตาคลี จ.นครสวรรค์ ก่อนลาออกมาช่วยครอบครัวประกอบอาชีพ จนอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ได้เข้าอุปสมบท เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๔๘๑ ณ พระอุโบสถ วัดหัวเขา อ.ตาคลี จ.นครสวรรค์ บวชเป็นพระในพระพุทธศาสนาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ พระครูนิสัยจริยคุณ ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดจันเสนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ ท่านสร้างความนับถือศรัทธาให้เกิดแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน และท่านดำรงสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ศรีจันเสน และส่วนภายในฐานล่างใช้พื้นที่จัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชน

มีพระธรรมไตรโลกาจารย์ (ยอด) วัดเขาแก้ว อ.พยุหะคีรี เป็นพระอุปัชฌาย์, พระครูนิปูณธรรมธร วัดตาคลี เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระครูพิพัทธศีลคุณ วัดหัวเขา อ.ตาคลี เป็นพระอนุศาสนาจารย์หลังอุปสมบท ท่านได้มุ่งมั่นศึกษาพระปริยัติธรรมวิทย์ฐานะ พ.ศ.๒๔๘๔ สามารถสอบได้นักธรรมชั้นเอก จากสำนักเรียนวัดมหาพฤฒาราม กรุงเทพฯ

ลำดับงานปกครอง พ.ศ.๒๔๘๙ เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดหนองสีนวล อ.ตาคลี จ.นครสวรรค์ พ.ศ.๒๔๙๓ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดจันเสน พ.ศ.๒๔๙๓ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะตำบลจันเสน พ.ศ. ๒๔๙๖ เป็นพระอุปัชฌาย์ พ.ศ.๒๕๑๐ เป็นรองเจ้าคณะอำเภอตาคลี พ.ศ.๒๕๑๖ เป็นเจ้าคณะอำเภอตาคลี

ลำดับสมณศักดิ์ พ.ศ.๒๕๐๐ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นตรี พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นโท พ.ศ.๒๕๒๐ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นเอก พ.ศ.๒๕๒๗ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระครูสัญญาบัตรชั้นพิเศษ ในราชทินนาม "พระครูนิสัยจริยคุณ"

ด้านการศึกษา เป็นครูสอนนักเรียนของวัดดอน เขตยานนาวา กรุงเทพฯ (ในสมัยที่พระอาจารย์กั้น เป็นเจ้าอาวาสวัดดอนฯ) เป็นครูสอนนักเรียน วัดหัวเขา และวัดหนองสีนวล อ.ตาคลี จ.นครสวรรค์ เป็นเจ้าสำนักเรียนวัดจันเสน เป็นกรรมการตรวจประโยคธรรมสนามหลวง เป็นต้น หลวงพ่อโอด ได้ศึกษาพุทธาคมจาก

พระเกจิชื่อดัง คือ หลวงพ่อรุ่ง วัดหนองสีนวล อ.ตาคลี หลวงพ่อเดิม วัดหนองโพ อ.ตาคลี หลวงพ่อพรหม วัดช่องแค อ.ตาคลี และหลวงพ่อเซน วัดสิงห์ อ.อินทร์บุรี จ.สิงห์บุรี

นอกจากนี้ ยังมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อรุ่ง วัดหนองสีนวล และหลวงพ่อเดิม วัดหนองโพ สองพระเกจิอาจารย์ชื่อดังของอำเภอตาคลี ในฐานะที่เป็นหลานที่ใกล้ชิด โดยโยมพ่อของหลวงพ่อดัด คือ นายชิต แป้นโต เป็นน้องชายแท้ๆ ของหลวงพ่อรุ่ง วัดหนองสีนวล และแม่ของนายชิต เป็นพี่สาวโยมแม่ของหลวงพ่อดัด วัดหนองโพ ดังนั้นหลวงพ่อดัด จึงเรียกหลวงพ่อรุ่ง และหลวงพ่อเดิมว่า หลวงลุง

ด้านการศึกษาพุทธาคม เมื่อท่านกลับจากการเป็นครูสอนนันทกรรมที่วัดดอนยานนาวาแล้ว ท่านได้มาอยู่กับหลวงพ่อรุ่งที่วัดหนองสีนวล ซึ่งในขณะนี้เองที่ท่านได้ศึกษาวิทยาคมต่างๆ จากหลวงพ่อรุ่ง ส่วนหลวงพ่อเดิม วัดหนองโพ ท่านมาที่วัดหนองสีนวลอยู่เป็นประจำ ซึ่งหลวงพ่อดัดได้ศึกษาวิชาต่างๆ จากหลวงพ่อเดิม

ทั้งนี้ จากคำบอกของท่านเองว่า ท่านยังมีอาจารย์อยู่อีก ๒ รูป คือ หลวงพ่อพรหม วัดช่องแค อ.ตาคลี จ.นครสวรรค์ ในช่วงปี พ.ศ.๒๕๐๐ เป็นต้นมา ท่านมักไปเยี่ยมหลวงพ่อพรหมเป็นประจำ พระอาจารย์อีกรูป คือ หลวงพ่อเซน วัดสิงห์ ต.ทับยา อ.อินทร์บุรี จ.สิงห์บุรี ท่านไปอยู่เรียนกับหลวงพ่อเซน ที่วัดสิงห์ เรียนวิชาทำตะกรุด

ด้านวิปัสสนากัมมัฏฐาน หลวงพ่อดัด เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องทางด้านการศึกษาปฏิบัติมาก ท่านศึกษามาจากหลวงพ่อรุ่ง ต่อมาท่านได้ไปศึกษาต่อที่สำนักวิปัสสนาวัดมหาธาตุ กรุงเทพฯ ระหว่าง พ.ศ.๒๕๐๐ ท่านได้เปิดสำนักสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานที่วัดจันเสน โดยท่านเป็นผู้สอน หลวงพ่อดัด เป็นพระที่มีเมตตาสูงยิ่ง วันหนึ่งๆ ท่านจะนั่งคอยรับแขกอยู่ทั้งวัน ใครมีเรื่องทุกข์ร้อนใจไปหาท่าน ท่านก็จะให้คำแนะนำที่ดีโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ ไม่ว่าจะยากดีมีจน

หลวงพ่อดัด มรณภาพอย่างสงบ เมื่อวันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๓๒ สิริอายุ ๗๒ ปี พรรษา ๕๐ ปัจจุบัน สังขารของหลวงพ่อดัด ได้เก็บรักษาไว้ที่ตึกนิสิตสามัคคี วัดจันเสน เปิดให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าไปกราบสักการะทุกวัน

ศาลเจ้าพ่อดาบทอง

ศาลเจ้าพ่อนาคราช

๔) ศาลเจ้าพ่อนาคราช อยู่ใกล้วัดจันเสนเพียงบึงน้ำกั้นทางทิศใต้ของวัด สมัยก่อนเป็นศาลไม้เล็กๆ ต่อมาได้มีผู้บริจาคที่ดินให้และสร้างศาลขึ้นมาใหม่โดยนายณรงค์ศักดิ์ คุกิตีรัตน์ (หรืออาจารย์แห้ว) เป็นศาลเจ้า

แบบจีนหลายหลัง เช่น ศาลเจ้าพ่อนาคราช ศาลเจ้าแม่กวนอิมพันกร ศาลพระยูไลอรหันต์ เป็นต้น ปัจจุบันพื้นที่หลายส่วนกำลังก่อสร้างตกแต่งอยู่ แต่ก็สัมผัสถึงความสวยงามอลังการได้

ศาลเจ้าพ่อบุญคง

ร้านคาร์แคร์ (ลุงย้ง)

คุณพิสิทธิ์ เหลืองบำรุงรักษ์ อายุ ๖๑ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๕๘ หมู่ที่ ๑ ตำบลจันเสน อำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ คุณลุงพิสิทธิ์ หรือคุณลุงย้ง จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

ปัจจุบันประกอบอาชีพในอู่ซ่อมรถ คาร์แคร์ ซึ่งประกอบอาชีพนี้มาแล้วเป็นเวลา ๑๐ ปี

ศูนย์ซ่อมและบริการอะไหล่รถจักรยานยนต์ ชื่อนายกมล วิเชียรกุล อายุ ๓๙ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๒๑/๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลจันเสน อำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์เปิดมาประมาณ ๓๐ ปี สืบทอดคุณมาจากคุณพ่อ

๓.๓ ชุมชนนครชุม

๑) ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

ที่ตั้ง

ตั้งอยู่ในเขตอำเภอมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร อยู่ใกล้จุด ๑๖.๓๐ กิ่งละติจูด ๑๖.๒๔ องศาเหนือ กับลองจิจูด ๙๙.๒๕ องศาตะวันออก กิ่งละติจูด ๙๙.๓๓ องศาตะวันออก องศาตะวันออก ตรงข้ามลำน้ำปิงกับตัวจังหวัดกำแพงเพชร มีสะพานกำแพงเพชรเชื่อมระหว่างตำบลในเมืองกำแพงเพชรกับตำบลนครชุม มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลทรงธรรม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลในเมืองและตำบลเทพนคร
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลอ่างทอง ตำบลคลองแม่ลาย ตำบลท่าขุนราม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลนาบ่อคำ

เนื้อที่ตำบลนครชุม มีเนื้อที่ทั้งหมด ๔๐,๖๒๕ ไร่ หรือประมาณ ๖๕ ตารางกิโลเมตร

ประวัติความเป็นมาของเมืองนครชุม

เมืองนครชุมเป็นเมืองประวัติศาสตร์ ที่มีความเป็นมาที่ชัดเจนและยาวนาน มีโบราณสถาน และโบราณวัตถุปรากฏเป็นหลักฐานมากมาย เมืองนครชุมตั้งอยู่บนที่ลุ่มบริเวณปากคลองสวนหมาก ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ตรงข้ามกับเมืองกำแพงเพชร ลักษณะตัวเมืองนครชุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมยาวรี ไปตามสายแม่น้ำปิง กว้างประมาณ ๔๐๐ เมตร ยาวประมาณ ๒,๙๐๐ เมตร กำแพงเมืองเป็นคันดิน ๓ ชั้น หรือที่เรียกกันว่า ตรีบูร เช่นเดียวกับเมืองสุโขทัย แสดงได้ว่าเป็นเมืองในสมัยเดียวกัน กำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันออก กรมจากบริเวณปากคลองสวนหมาก ผ่านชุมชนที่อยู่อาศัยไปทางทิศใต้ของสะพานกำแพงเพชร สิ้นสุดตรงบ้านหัวยาง กำแพงด้านนี้ถูกลำน้ำปิงกัดเซาะพังทลาย กำแพงเมืองทางด้านทิศเหนือยังเห็นเป็นช่วง ๆ ตอนที่ยานานกับคลองสวนหมากถูกทำลายไปเกือบหมดสิ้นแล้ว คูเมืองและกำแพงเมืองทางทิศใต้ ยังเห็นอยู่บ้างโดยเป็นแนวขนานไปกับถนนที่แยกจากถนนพหลโยธิน ไปยังสะพานกำแพงเพชรที่ข้ามลำน้ำปิง จึงยังพอมองภาพของเมืองนครชุมโบราณได้บ้าง

เมืองนครชุมน่าจะสร้างตั้งแต่ต้นสมัยสุโขทัย เพราะจารึกนครชุม พระมหาธรรมราชาลิไท เสด็จมาเมืองนครชุม ในปีพุทธศักราช ๑๙๐๐ ขณะนั้นเมืองนครชุมเจริญแล้ว มีวัดพระบรมธาตุเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา สภาพที่ตั้งเมืองนครชุมอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มต่ำซึ่งเอียงลาดจากทางทิศตะวันตกมาสู่แม่น้ำปิง ทางทิศตะวันออก มีลำน้ำสำคัญคือคลองสวนหมาก ซึ่งไหลมาจากภูเขาทางทิศตะวันตก ก่อนที่จะไหลลงแม่น้ำปิง ได้ทำหน้าที่ส่วนหนึ่งของคูเมืองนครชุม จากลักษณะเมืองนครชุมน่าจะเกิดอุทกภัย จากแม่น้ำปิงและคลองสวนหมากที่มีน้ำไหลแรงและเชี่ยวกราก แต่อาจมีการแก้ปัญหา โดยขุดคลองแม่พลั่ว เพื่อระบายน้ำจากคลองสวนหมากไปลงแม่น้ำปิงอีกแห่งหนึ่งและนำไปเลี้ยงไร่นา ทำให้เมืองนครชุมอุดมสมบูรณ์

ภายในตัวเมืองนครชุมแทบไม่เห็นร่องรอยของโบราณสถาน เพราะถูกรื้อทำลายไปหมด มีการสร้างเมืองใหม่ทับเมืองเก่าลงไป ที่ยังคงเหลือและเห็นเป็นสำคัญคือวัดพระบรมธาตุ ซึ่งอยู่เกือบกึ่งกลางเมือง มีเจดีย์ทรงมอญตั้งตระหง่านอยู่ แต่เดิมเป็นเจดีย์ทรงดอกบัวตูม หรือเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์สามองค์อยู่บนฐานเดียวกัน ต่อมาพญาตะก่า เศรษฐีชาวกะเหรี่ยงขอพระบรมราชานุญาตซ่อมแซมและครอบเจดีย์องค์เดิมไว้ด้วยเจดีย์ทรงมอญ

กลุ่มโบราณสถานที่พบบริเวณอรัญญิกของเมืองนครชุมอยู่ทางทิศใต้ของเมือง ห่างจากแนวกำแพงเมือง ประมาณ ๕๐๐ เมตร สร้างด้วยอิฐเป็นส่วนสำคัญ สิ่งก่อสร้างไม่ใหญ่โตเหมือนเมืองกำแพงเพชร มีวัดสำคัญ เช่น วัดเจดีย์กลางทุ่ง วัดหนองพิกุล วัดหนองลังกา วัดชุมก้อ วัดหนองยายช่วย วัดหม่องกาเล และป้อมที่สำคัญคือป้อมทุ่งเศรษฐี ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก สร้างได้แข็งแรงมาก

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบสุโขทัย แต่มีลักษณะเฉพาะของเมืองนครชุม แผนผังของวัดหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีเจดีย์หรือมณฑปเป็นประธาน ด้านหน้าเจดีย์เป็นวิหาร แต่จากการสร้างในที่ลุ่มต่ำ จึงมีการขุดคูเป็นขอบเขตวัด เพื่อนำดินไปปรับพื้นที่บริเวณวัดให้สูง และเป็นคูน้ำเก็บกักน้ำในฤดูแล้ง

หน้าที่และรูปทรงอาคารโบราณสถาน ซึ่งใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาทั้งโบสถ์และวิหาร โบสถ์จะสร้างขนาดเล็ก วิหารจะสร้างขนาดใหญ่อยู่หน้าเจดีย์ประธาน มีสองแบบคือ เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ และเจดีย์ทรงลังกา เมืองนครชุมรุ่งเรืองราวสองร้อยปี คือ พุทธศักราช ๑๘๐๐-๒๐๐๐ ในที่สุดเสื่อมลง และย้ายความเจริญมาอยู่ฝั่งกำแพงเพชร

เมืองนครชุมสันนิษฐานว่าเป็นเมืองร้างมาถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ หรือราวพุทธศักราช ๒๓๒๕ เมืองนครชุมกลายมาเป็นบ้านคลองสวนหมาก หรือบ้านปากคลอง ได้มีการกวาดต้อนเชลยศึก จากเวียงจันทน์มาอาศัยอยู่บ้านปากคลอง ซึ่งในยุคนั้นปากคลองเต็มไปด้วยไข้ป่าโรคระบาด

จากพระราชนิพนธ์เสด็จประพาสต้นกำแพงเพชร ของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง มีความสำคัญเกี่ยวกับเมืองนครชุม นายชิดได้กราบบังคมทูลถึงประวัติการพบเจดีย์วัดพระบรมธาตุและพระพิมพ์เมืองกำแพงเพชร

ครั้งแรกที่จะได้พบพระเจดีย์พระบรมธาตุและพระพิมพ์เหล่านี้ เดิม ณ ปะกา เอกศก จุลศักราช ๑๒๑๑ (พ.ศ. ๒๓๙๒) สมเด็จพระพุทธเจ้า (โต) วัดระฆัง กรุงเทพฯ ขึ้นมาเยี่ยมญาติ ณ เมืองกำแพงเพชร ได้อ่านแผ่นศิลาจารึกอักษรไทยโบราณที่ประดิษฐานอยู่ ณ อุโบสถวัดเสด็จ ความว่า...มีเจดีย์โบราณบรรจุพระบรมธาตุอยู่น้ำปิง ตะวันตกหน้าเมืองเก่าข้าม สามองค์ ขณะนั้นพระยากำแพง (น้อย) ผู้ว่าราชการ ได้ค้นคว้าพบวัดและเจดีย์สมตามอักษรตามแผ่นศิลา จึงป่าวร้องบอกบุญราษฎรช่วยกันแผ้วถางและปฏิสังขรณ์ขึ้นเจดีย์ที่ค้นพบเดิม ๓ องค์ องค์ใหญ่บรรจุพระบรมธาตุ อยู่กลางข้างวัดทั้งสามองค์ ภายหลังพระยากำแพง (อ่อง) เป็นผู้ว่าราชการเมือง

แขงพอ กะเหรี่ยง (ที่ราษฎรเรียกว่าพญาตะก่า) ได้ขออนุญาตรื้อพระเจดีย์สามองค์นี้ ทำใหม่รวมเป็นองค์เดียว ขณะที่รื้อพระเจดีย์ ๓ องค์ได้พบตรูพระพุทธรูปพิมพ์และลานเงินจารึกอักษรขอมกล่าวตำนานการสร้างพระพิมพ์ และลักษณะการสักการบูชา

ครุมาลัย ชูพินิจ ได้ย้อนอดีตให้เห็นภาพเมืองนครชุมจากวรรณกรรม “พุ่มมหาราช” อย่างชัดเจนว่า...นครชุมยังเป็นคลองสวนหมากพร้อมด้วยเหยาเรือนผ้าขัดแตะและมุงแฝกไม้ก็หลังคาเรือน และบ้านไร่เพ็งมีพวกเวียงจันทน์อพยพมาอยู่ไม่กี่ครอบครัว ป่ามะพร้าวยังโหรงเหรง กำแพงเมืองเก่าขึ้นนอกลังไม่ถูกทำลายลงมากมณน และดงเศรษฐกิจยังทิ้งซากของนครร้างไว้เป็นอนุสาวรีย์แก่คนรุ่นหลัง

ปัจจุบัน นครชุมหรือตำบลคลองสวนหมากในอดีต มีฐานะเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอเมืองจังหวัดกำแพงเพชร เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดกำแพงเพชร

สภาพภูมิประเทศ ของตำบลนครชุม โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำปิงไหลผ่านหมู่ที่ ๖ บ้านสว่าง อารมณ์ หมู่ที่ ๕ บ้านนครชุม หมู่ที่ ๔ บ้านปากคลองกลาง หมู่ที่ ๓ บ้านปากคลองใต้ หมู่ที่ ๒ บ้านห้วยยาง หมู่ที่ ๑ บ้านวังยาง และมีคลองสวนหมากไหลผ่าน จากหมู่ที่ ๖ มาหมู่ที่ ๒ เช่นกัน ตำบลนครชุมจึงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรนานาชนิด ที่ตำบลนครชุมจะไม่มีผู้อพยพจากพื้นที่ไปทำกินที่อื่น ๆ จะเป็นชุมชนดั้งเดิมตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์

๒) แหล่งมรดกวัฒนธรรมชุมชน

๑. ผู้ทรงภูมิปัญญา

๑.๑ การดูแลสุขภาพ

๑) นางทองหล่อ วงษ์จำ	นวดแผนไทย
๒) นายบุญมี บานเย็น	สมุนไพร ได้แก่วิด ท้องอืด ปวดท้อง ปวดเมื่อยตามร่างกาย
๓) นางจำรัส เทพรส	สมุนไพรรักษาอาการเจ็บคอ
๔) นายวีราวุธ กรงทอง	ยาสมุนไพรว่านรางจืดและการประชาสัมพันธ์งานต่างๆ

๑.๒ การละเล่นพื้นบ้าน

๑) นายสาคร บุญโชติ	เล่นกลองยาว
๒) นางกรงทอง กุลบุตร	ร้องเพลงพื้นบ้าน รำวงย้อนยุค

๓) นางลำไย เทพสุวรรณ	ร้องเพลงพื้นบ้าน เพลงย้อนยุค ช่วยเหลือทางสังคม
๔) นางบุญธรรม เทพสุวรรณ	รำโทน
๕) นางลำภู ทองธรรมชาติ	ร้องรำ ทำบายศรีปากชาม กรวยต๋มบวชนาค งานฝีมือ
ต่างๆ
๖) นางลั่นทม กระต่ายทอง	ร้องเพลงพื้นบ้าน เพลงย้อนยุค
๗) นางจรรยา คู่สวน	แสดงศิลปะพื้นบ้าน
๘) นางพวงรัตน์ ธาระทาน	การร้องเพลงพื้นบ้าน การรำเพลงพื้นบ้าน
๙) นางแฉล้ม บุญสุข	การละเล่นพื้นบ้าน เพลงกล่อมลูก
๑๐) นางพยอม ช้อคำ	การละเล่นพื้นบ้าน ลิเกป่า
๑๑) นางบุญมา บุญอาจ	รำพื้นบ้าน ระเบ้าร้องแก้ การละเล่นลิเกป่า
๑๒) นางดาวเรือง เงินนา	ร้องเพลงพื้นบ้าน เต้นประกอบเพลงสมัยใหม่ รำวงย้อนยุค
๑๓) นางมณี กรรณิกา	การแสดงลิเกป่า (ลูกคู่)
๑๔) นางเนียม เกตุน้อย	เล่นลิเกป่า รำย้อนยุค
๑๕) นางทองปอนด์ ว่องธัญการ	การละเล่นพื้นบ้าน เพลงร้องลิเกป่า และช่างเสริมสวย
๑๖) นางเลขา ปิยะมัยคงเดช	ร้องเพลงพื้นบ้าน
๑๗) นายบรรเจิด เกตุเที่ยง	ตีกลอง ฉิ่ง ฉาบ
๑๘) นางปราณี ประสาทพร	ศิลปวัฒนธรรมด้านการร้องเพลงพื้นบ้าน
๑๙) นางสาววรรณ สังข์สุวรรณ	การละเล่นพื้นบ้าน เพลงร้องลิเกป่า ทำขนมไทยๆ
๒๐) นางสนม อ่อนคร้าม	การร้องเพลงพื้นบ้าน

๑.๓ ความเชื่อและพิธีกรรม

- ๑) นางดวงรัตน์ มีชัย ด้านทำการบายศรีในงานพิธีต่างๆ

๑.๔ ทรัพยากรธรรมชาติ

- ๑) นางสาวมนต์ภัสสร แจ่มจันทร์นาย เพาะเห็ด
- ๒) นายสุทัศน์ คำปิป สวนมะนาว

๑.๕ ศิลปกรรม

ด้านช่างฝีมือ

- ๑) นางพวงเพ็ญ จิวปัญญา ปั้นพระเครื่อง หลายแบบ เช่น ชุ่มกอ นางพญา
- ๒) นายเรวัตร อุดมรัตน์ศิริชัย ช่างทำทอง อาบพลาสติก ร้องเพลง ตีกลอง ฉิ่งฉาบ
- ๓) นางสาวสุนีย์ ธรรมสอน ด้านการจัดดอกไม้ประดิษฐ์ตามงานต่างๆ
- ๔) นางสมหวัง พูลเขียว นำเศษวัสดุจากผ้ามาประดิษฐ์เป็นกระเป๋าผ้าห่ม
- ๕) นางมะลิ ไพโรจน์ทำไม้กวาดดอกหญ้า จักสานแปรรูปนำมาใช้ในครัวเรือน
- ๖) นางชูชีพ สุวรรณลิขิต อดสาหกรรมด้านการทำดอกไม้ประดิษฐ์

๑.๖ อาหารพื้นบ้าน

- ๑) นางเล็ก ปาสาโท ทำอาหาร
- ๒) นางฉวี แก้วหินลาย ขนมไทย
- ๓) นางสุด อรชร ขนมไทย

๔) นางทองจันทร์ ธรรมเสนา	ขนมไทย
๕) นางพैया ภิญญภาค	ข้าวโพดคั่ว
๖) นางสาวกัญญารัตน์ ปานคำ	กาแฟโบราณ
๗) นายมีชัย คงคล้าย	น้ำแข็งใส น้ำแข็งกด
๘) นางกฤษณา คงคล้าย	ขนมจีนขาวน้ำ
๙) นางเข็มทอง อินทรชัน	ขนมครกโบราณ
๑๐) นางสมคิด บัวบาน	ไถย่าง
๑๑) นางพวงผกา ไชยา	ขนมเบื้องไทย ลอดช่อง ขนมด้วง
๑๒) นางสมพักตร์ อิศระธำนันท์	กล้วยเตี๋ยมัดไทย
๑๓) นางสาวรัตน์ ศิริรัมย์	ข้าวแกงหม้อดิน
๑๔) นางพูนศรี ผูกนาค	ไขนกกกระทา
๑๕) นายมานพ เอี่ยมสะอาด	หมูสะเต๊ะ
๑๖) นางแฉล้ม สร้อยสีทา	ข้าวโพดโบราณ
๑๗) นางสมถวิล เดชมนิลทร์	ขนมไทย ขนมดอกดิน
๑๘) นายพิศณุเดช เดชมนิลทร์	น้ำอชบาล
๑๙) นางเบญจวรรณ เจริญจน	กล้วยเตี๋ยมัดไทย
๒๐) นางบังอร สนิทมาก	ขนมไทยโบราณและขนมขาย
๒๑) นางประนอม ดุลนา	ขนมกล้วยปิ้ง

๒. สิ่งก่อสร้างและสถานที่สำคัญ

๒.๑ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนครชุม อาคารทรงไทย ๒ ชั้น ๓ หลังเชื่อมติดกัน

ประวัติการสร้าง เกิดจากดำริของท่านเจ้าคุณพระศรีวิสุทธิภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุพระอารามหลวงรองเจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร (มหานิกาย) ที่ได้เล็งเห็นว่าการอนุรักษ์และรวบรวมโบราณวัตถุและเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ไว้ จะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญยิ่งของอนุชนรุ่นหลัง ท่านจึงได้รวบรวมโบราณวัตถุที่ขุดพบภายในวัดและที่พุทธศาสนิกชนนำมาบริจาคให้ทางวัดจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านขึ้น นอกจากนี้ยังรับบริจาคเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิตของชาวนครชุมในอดีต

การใช้ประโยชน์ เป็นแหล่งเรียนรู้ให้ข้อมูลให้นักเรียนและบุคคลทั่วไป

สภาพปัจจุบัน อาคารทรงไทย ๒ ชั้น ๓ หลังเชื่อมติดกันชั้นบนเป็นที่จัดแสดงโบราณวัตถุต่างๆเช่นขวานหินขัดและภาชนะดินเผาสมัยก่อนประวัติศาสตร์เครื่องสังคโลกเครื่องถ้วยจีนเครื่องถ้วยเบญจรงค์เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชาวนครชุมในอดีต ส่วนชั้นล่างถูกแบ่งออกเป็นสามส่วนส่วนแรกเป็นห้องโถงใช้

สำหรับประกอบพิธีทางศาสนาและจัดกิจกรรมต่างๆ ส่วนที่สองเป็นห้องที่ใช้สำหรับบรรยายพิเศษเกี่ยวกับเมืองโบราณของนครชุมวัดพระบรมธาตุและพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านสำหรับผู้มาเยือนที่มาเป็นหมู่คณะและต้องการฟังบรรยายข้อมูลส่วนที่สามอยู่ด้านหลังเป็นห้องน้ำที่มีอยู่กว่าสิบห้องไว้สำหรับบริการผู้มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

๒.๒ วัด โบราณสถาน ประกอบด้วย

๑) วัดเจดีย์กลางทุ่ง

วัดเจดีย์กลางทุ่ง เป็นองค์เจดีย์ตั้งอยู่ตระหง่านอยู่กลางทุ่ง

ประวัติการสร้าง วัดเจดีย์กลางทุ่งเป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ขนาดใหญ่ตั้งตระหง่านอยู่กลางทุ่งนามีคูน้ำขนาดใหญ่ล้อมรอบทั้งสี่ด้านเรียกกันว่าอุทกสีมา ภายในอุทกสีมามีวิหารขนาดใหญ่เจดีย์ประธานที่เป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ขนาดใหญ่ที่ค่อนข้างสมบูรณ์และสมบูรณ์สร้างด้วยอิฐที่ได้จากดินเหนียวบริเวณทุ่งเศรษฐีนั้นว่าเป็นสัญลักษณ์ของเมืองนครชุมอีกอย่างหนึ่ง

ประวัติการใช้ประโยชน์ เป็นโบราณสถานของตำบลนครชุมและเมืองกำแพงเพชรใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และใช้ในการเรียนรู้

สภาพปัจจุบัน เป็นเจดีย์ที่ยังคงเห็นได้ชัดเจนแต่สภาพมีการทรุดโทรมลงไป สภาพปัจจุบันมีการก่อสร้างถนนที่สูงมีการถมดินทำให้ภูมิทัศน์ของเจดีย์กลางทุ่งถูกแทรกแซง

๒) วัดขุมกอ

เป็นวัดเก่า แต่ที่ปรากฏอยู่ที่วัดคือ เจดีย์พระประธาน เป็นพระเจดีย์ทรงระฆัง

ประวัติการสร้าง ที่เรียกว่าวัดขุมกอเพราะพบพระเครื่องที่วงการพระเครื่องเรียกกันว่า พระขุมกอทุกพิมพ์คือ พิมพ์ใหญ่ กลาง เล็ก และพิมพ์คะแนน จำนวนมากที่วัดนี้ เนื่องจากวัดขุมกอมีพระขุมกอที่มีชื่อเสียงเป็นหนึ่งในเบญจภาคี สุดยอดแห่งจักรพรรดิพระเครื่องทำให้โบราณสถานและโบราณวัตถุในบริเวณวัดขุมกอถูกทำลายจนหมดสิ้น ที่พบก่อนการบูรณะคือเนินดินที่เป็นเจดีย์ทรงลังกาและเป็นวิหารขนาดเล็กมีเจดีย์รายรอบเจดีย์ใหญ่แต่ไม่เหลือ แม้กระทั่งซากพระเครื่อง พระบูชา พระพุทธรูป ถูกขนย้ายไปจากบริเวณวัดขุมกอทั้งหมด

ประวัติการใช้ประโยชน์ วัดขุมกอเป็นวัดที่เก่าแก่ใช้สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องโบราณสถาน โบราณวัตถุและนอกจากวัดแล้วยังมีพระเครื่องที่มีชื่อเสียงมากคือ พระขุมกอ หนึ่งในเบญจภาคียอดพระเครื่องที่นักสะสมพระเครื่องปรารถนา ดังนั้นวัดขุมกอก็เป็นวัดที่มีความสำคัญอีกแห่งหนึ่ง ควรได้รับการอนุรักษ์ไว้ เพราะวัดขุมกอนี้ อาจจะเป็นมรดกโลกในวันข้างหน้าก็ได้

สภาพปัจจุบันวัดขุมกออยู่ในเขตอุทยานโบราณคดีบริเวณทุ่งเศรษฐีบริเวณตรงกันข้ามกับสถานีขนส่งจังหวัดกำแพงเพชร วัดขุมกอกำลังจะมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ของวัดใหม่ก่อนที่วัดขุมกอจะถูกถมหายไปหรือกลายเป็น

บึงบ่อขนาดใหญ่ ชาวกำแพงเพชรชาวนครชุมจึงได้ดูแลรักษาสิ่งทีบรรพบุรุษสร้างไว้ให้คงงามและเหมาะสมกับการเป็นมรดกโลกปัจจุบันโบราณสถานที่ยังปรากฏอยู่ คือ พระเจดีย์ประธาน ก่อด้วยอิฐตั้งอยู่ด้านหลังพระวิหารโดยพระวิหารนั้นปรากฏเพียงส่วนฐานเตี้ยๆพระเจดีย์ประธานเป็นพระเจดีย์ทรงระฆังตั้งอยู่บนฐานแปดเหลี่ยมลดหลั่นกันเป็นชั้นๆส่วนบนได้ทลายลงรอบโบราณสถานไม่ปรากฏกำแพงแต่จะเป็นคูน้ำล้อมรอบที่เรียกว่า อุทกสีมา

๓) วัดพระบรมธาตุ

วัดพระบรมธาตุเป็นสถานที่สงบเงียบ ร่มรื่น มีเจดีย์พระธาตุเป็นจุดเด่น

ประวัติการสร้าง วัดพระบรมธาตุเป็นวัดที่สร้างขึ้นมาร่วมกับเมืองนครชุม เป็นพระอารามหลวงประจำเมือง วัดพระบรมธาตุขึ้นทะเบียนเป็นวัดเมื่อ พ.ศ.๑๘๕๘ ในสมัยต้นกรุงสุโขทัย วัดพระบรมธาตุร้างมานานกว่า ๓๐๐ปี จึงมีหลักฐานที่ปรากฏชัดเจนอีกครั้งในพ.ศ.๒๓๙๒ สมเด็จพระพุทธาจารย์ (โต) ได้มาเยี่ยมญาติที่เมืองกำแพงเพชรพบพระเจดีย์ตามจารึกจริงและปฏิสังขรณ์ขึ้นใน พ.ศ.๒๔๑๔ แห้วหรือแขวงพ้อหรือพระยาตะก่าได้บูรณะปฏิสังขรณ์ แต่ท่านถึงแก่กรรมเสียก่อน จนมาถึง พ.ศ.๒๔๔๘ พระโป๋ น้องชายของพญาตะก่าได้ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่จนสำเร็จ

ประวัติการใช้ประโยชน์ เป็นสถานที่ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์แก่นักศึกษาและผู้คนที่สนใจและเป็นสถานที่อบรมขัดเกลาจิตใจอีกด้วย

สภาพปัจจุบัน สภาพวัดพระบรมธาตุในอดีตจะเป็นพระธาตุเจดีย์สีขาวแต่สภาพปัจจุบันเจดีย์พระบรมธาตุถูกทาสีทองอร่ามทั้งเจดีย์ ในปัจจุบันวัดพระบรมธาตุมีความเจริญรุ่งเรืองมากกว่าในอดีต สถานที่ก็เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมดูดีขึ้น

๔) วัดสว่างอารมณ์

วัดสว่างอารมณ์ เป็นวัดเก่าแก่

ประวัติการสร้าง วัดนี้สร้างขึ้นด้วยศิลปะแบบพม่าผสมไทยโดยพ่อค้าชาวพม่าภายในวัดมีวัตถุสำคัญคือ หลวงพ่ออุโมงค์ พระพุทธรูปสมัยเชียงแสนที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของ จ.กำแพงเพชร พุทธลักษณะงดงามบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกำแพงเพชรและอาณาจักรล้านนาในอดีตจากคำบอกเล่า พบหลวงพ่อกุโณภสฺสในบริเวณเนินดินลักษณะคล้ายจอมปลวกซึ่งชาวบ้านได้ขุดและพบโดยบังเอิญโดยปรากฏลักษณะเหมือนประดิษฐานอยู่ภายในอุโมงค์ จึงเป็นที่มาของชื่อหลวงพ่อกุโณภสฺส

ประวัติการใช้ประโยชน์ เป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นสถานที่ให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์ได้ตามความต้องการ

สภาพปัจจุบัน มีความเจริญรุ่งเรืองมากขึ้นเรื่อย ๆ จากความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านที่ชวนกันทำนุบำรุงให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาก นอกจากนี้ยังมีการสร้างหรือต่อเติมสถานที่อีกหลายอย่างทำให้วัดดูงดงามเป็นที่น่าเลื่อมใสมากขึ้น

๕) วัดหนองพิกุล

เป็นวัดเก่ามีโบราณสถานก่อด้วยอิฐแดงสมัยโบราณ

ประวัติการสร้าง วัดหนองพิกุลเป็นวัดที่สร้างขึ้นในกลุ่มอรัญญิกนอกเมืองทางทิศใต้ แผนผังของวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีคูน้ำโดยรอบสี่ด้าน หรือที่เรียกว่าอุทกสีมา สิ่งก่อสร้างภายในวัดหนองพิกุลแตกต่างจากวัดแห่งอื่นๆ คือมณฑปอยู่หลังวิหาร ทำหน้าที่เป็นเจดีย์ประธานของวัด ลักษณะของมณฑปเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมฐานสูงประมาณ ๑.๕๐ เมตร ย่อเหลี่ยมไม้สิบสองทั้งที่ฐานและตัวอาคารเครื่องบนพังลงหมด เดิมเป็นเครื่องมือใช้กระเบื้องดินเผาแบบตะขอเป็นกระเบื้องมุงหลังคาทรงหลังคาเป็นมณฑปยอดแหลม

ประวัติการใช้ประโยชน์ ไว้ใช้เป็น ที่ศึกษาเกี่ยวกับสถานที่โบราณเมืองเก่าของนักศึกษาหรือนักเรียนเป็นต้นและสามารถไว้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้

สภาพปัจจุบัน เหลือแต่เจดีย์ที่หักพังและเก่าแก่แต่ยังจะมีการพัฒนาต่อไปอีกเพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวต่อไป

๖) วัดหนองยายช่วย

วัดหนองยายช่วย มีซุ้มพระ มีเจดีย์ทรงลังกา ฐานแปดเหลี่ยมมีหนองน้ำขนาดใหญ่ล้อมรอบเป็นอุทกสีมาแบบลัทธิลังกาวงศ์

ประวัติการสร้าง เป็นโบราณสถานอายุ ๗๐๐ ปี ในเขตอรัญญิก เมืองนครชุม เป็นวัดที่มีชื่อเสียง มานานนับร้อยปี เนื่องจากมีพระเครื่องที่มีชื่อเสียง

ประวัติการใช้ประโยชน์ เป็นโบราณสถานและสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดกำแพงเพชร

สภาพปัจจุบัน ลักษณะรกร้าง มองจากที่ใกล้ๆ ดูวัดหนองยายช่วยไม่งดงาม มีขนาดเล็กไม่น่าสนใจ แต่เมื่อเข้าไปใกล้ต้องตะลึงในความงดงามของรูปทรงเจดีย์ที่เป็นเจดีย์ทรงลังกาฐานแปดเหลี่ยมที่มีลักษณะงดงามมากมีศิลปะที่อ่อนช้อยรูปทรงเพรียวส่วนยังสมบูรณ์ตั้งแต่คอระฆังลงมา ยอดหักไม่สามารถค้นหาได้พบบริเวณฐานพระเจดีย์มีซุ้มพระ อีก ๔ ซุ้มมีลักษณะซุ้มที่ใหญ่มาก แต่ไม่พบพระว่ามีลักษณะใด

๗) วัดหนองลังการ

วัดหนองลังการ สร้างด้วยอิฐเป็นส่วนใหญ่ ขนาดสิ่งก่อสร้างไม่ใหญ่โตมากนักเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมแบบสุโขทัย รูปทรงของวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีคูน้ำล้อมรอบ ๔ ด้าน

ประวัติการสร้าง วัดหนองลังการตั้งอยู่บริเวณอรัญญิกเมืองนครชุมตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเมืองห่างจากแนวกำแพงเพชรเมืองที่ถูกทำลายไปแล้วโดยประมาณ ๕๐๐ เมตร อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๙

ประวัติการใช้ประโยชน์ เป็นโบราณสถานที่เก่าแก่ของจังหวัดกำแพงเพชร เป็นแหล่งมรดกโลก เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดกำแพงเพชร

สภาพปัจจุบัน วัดหนองลังการมีขนาดใหญ่ เป็นวัดที่มีสภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์มากที่สุดของเขตอรัญญิก สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยโดดเด่นด้วยเจดีย์ทรงระฆังรูปทรงเพรียวงามโดยมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปปรากฏทั้งสี่ด้านมีคูน้ำล้อมรอบวัด ฐานเจดีย์เป็นฐานสี่เหลี่ยมหน้ากระดานทำซุ้มลึกเข้าไปในผนังอย่างสวยงาม

๘) ศาลเจ้าพ่อเสือนครชุม

ศาลเจ้าพ่อเสือนครชุม อาคารสร้างตามรูปแบบศาลเจ้าที่นิยมทางภาคใต้ของจีนโดยมีการประดิษฐานรูปเสือไว้บนแท่นด้วย

ประวัติการสร้าง ศาลเจ้าพ่อเสือนครชุมเป็นศาลเจ้าที่จัดตั้งขึ้นมาประมาณ ๘๐ กว่าปีก่อนและได้จดทะเบียนเป็นศาลเจ้าที่ถูกต้องตามกฎหมายเสนาบดีตั้งอยู่ที่บริเวณชุมชนหมู่ที่ ๕ ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชรโดยตั้งอยู่บนที่ดินที่เอกชนอุทิศให้จำนวน ๒ รายคือ นายณรงค์ อุดมรัตน์ศิริชัยและนายเทิดศักดิ์ อากาศเมฆ เจ้าของที่ดินทั้งสองรายได้โอนทรัพย์สินให้แก่กรมการปกครองแล้ว

ประวัติการใช้ประโยชน์ เนื่องจากมีชาวไทยเชื้อสายจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่จำนวนมาก คนจีนในปี ๑ ต้องตอบแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่นับถือ จึงได้มีการจัดงานประจำปี ๗ วัน ๗ คืนในช่วงเดือนตุลาคม – ธันวาคมถวาย โดยเชิญคนทั้งเมืองหรือในชุมชนนั้นมากินเลี้ยงและหาทุนเพื่อให้ประเพณีนี้สืบต่อไป โดยจัดให้มีการประมูลของเจ้าและนำผลไม้อย่างให้อาภังsekเป็นผลไม้มงคลนำไปรับประทานจะมีสุขภาพดีมีโชคลาภตลอดไป นอกจากนั้นยังมีสิ่งของอีกอย่างมีสิ่งของอย่างที่เป็นมงคลคือ ที่กงเต็งคือโคมไฟแห่งประวัติศาสตร์ถือ

ว่าเป็นของที่พระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เขายูชาเสกมาให้ ใครประมุขได้ถือว่าห้างร้านมาชิมจะเจริญไปด้วยโชค
ลาภ

สภาพปัจจุบัน ศาลเจ้าก็ยังมียลักษณะสวย ทน สะอาดเหมือนเดิมมีสีสนสวยงาม ส่วนมากจะเน้น
ทางด้านสีแดงที่ฉูดฉาดตาหน้าศาลเจ้าพ่อหลังคาก็จะเป็น ๒ ชั้นมีรูปเสือลวดลายที่สวยงามประดับไว้

๙) วัดหม่องกาเล

โบราณสถานวัดหม่องกาเล อยู่นอกเมืองนครชุม
ทางด้านทิศใต้ โดยตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของโบราณสถาน
วัดหนองพิกุล โบราณสถานที่สำคัญ ได้แก่ เจดีย์ประธาน
เป็นเจดีย์ทรงกลมหรือทรงระฆังศิลปะสุโขทัย ก่อด้วยอิฐ
มีซุ้มพระยื่นออกมาจากฐานตอนล่างทั้ง ๔ ด้าน ขึ้นมาลัย
เถารองรับองค์ระฆังเป็นแบบบัวกลีบ องค์ระฆังค่อนข้าง
เพรียวหรือชะลูด ปากองค์ระฆังไม่ผายออกมากนัก ถัด
จากองค์ระฆังเป็นส่วนที่เรียกว่าบัลลังก์ สำหรับส่วนยอด
ขององค์เจดีย์หักพังหลายเกือบหมด เหลือหลักฐานเฉพาะ
ส่วนของแกนปล้องโหนด

๑๐) หลวงพ่ออุโมงค์

หลวงพ่อกุโณภคพระพุทธรูปขนาดหน้า
ตักกว้าง ๒.๘๗ เมตร สูงเกือบ ๓ เมตร

ประวัติการสร้างหลวงพ่อกุโณภค วัด
สว่างอารมณ์อยู่ในตำบลนครชุม เป็นพระพุทธรูป
แบบเชียงแสนมีลักษณะที่งดงามยิ่ง เป็นหลักฐาน
สำคัญประกอบข้อเท็จจริงถึงความสัมพันธ์
ระหว่างกำแพงเพชรและหัวเมืองฝ่ายเหนือจาก
การบอกเล่า หลวงพ่ออยู่ในดินคล้ายจอมปลวก
จึงขุดกันออกมามองดูคล้ายท่านอยู่ในอุโมงค์
สันนิษฐานว่าคงหลวงพ่อกุโณภคท่านนี้มาแต่เมืองในสมัยนั้นหรือเป็นปาฏิหาริย์ของท่านก็ไม่อาจทราบได้

ประวัติการใช้ประโยชน์ ใช้ในการสักการบูชา กราบไหว้ ขอพร ให้เป็นพระพุทธรูปที่อยู่คู่จังหวัด
กำแพงเพชรต่อไป

สภาพปัจจุบัน จากคำบอกเล่า ได้กล่าวว่า ได้พบหลวงพ่อบุญมาในซุ้มเป็นดินคล้ายจอมปลวกซึ่งชาวบ้านได้ขุดค้นพบโดยบังเอิญ โดยปรากฏเหมือนประดิษฐานอยู่ในอุโมงค์จึงเป็นที่มาของชื่อ หลวงพ่อบุญมา เมื่อถึงวันเพ็ญเดือน ๔ ชาวจังหวัดกำแพงเพชรจะจัดงานประเพณีนมัสการปิดทองหลวงพ่อบุญมา เป็นประจำทุกปี

๑๑) ป้อมทุ่งเศรษฐี

ป้อมทุ่งเศรษฐี/เป็นกำแพงเชิงเทิน

ประวัติการสร้าง ป้อมทุ่งเศรษฐี ตั้งอยู่ด้านทิศใต้ของเมืองนครชุมบริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงใกล้วัดซุ้มกอเป็นป้อมปราการรูปสี่เหลี่ยมใช้ในการรุกรานข้าศึก โดยอยู่บริเวณหัวมุมกำแพงมีช่องเข้าออกที่บริเวณทุ่งกลางกำแพงทั้งสี่ด้านสร้างด้วยศิลาแลงแข็งแกร่งตั้งชื่อกำแพงเพชร กำแพงก่อเป็นผนังสูงส่วนบนเป็นใบเสมา ใต้ใบเสมาเจาะช่องเพื่อใช้ในการตรวจดูข้าศึก

และเป็นช่องปืนไปในตัวด้านในกำแพงก่อเชิงเทินตลอดแนวเพื่อใช้เดินตรวจตรา ส่วนล่างของกำแพงด้านในก่อเป็นช่องกุดส่วนบนของกุดก่อเป็นยอดแหลมคล้ายหน้าต่างตำหนักกำแพงเมือง วัตถุประสงค์ จ.อยุธยา ประวัติการใช้ประโยชน์ เป็นข้อมูลให้บุคคลต่างๆ ได้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับโบราณวัตถุเหล่านี้ต่อไป

สภาพปัจจุบัน ปัจจุบันกำแพงเหลือเพียงบางส่วนโดยบางส่วนนั้นได้ถูกรื้อออก เพื่อนำไปถมตลิ่งหน้าวัดบรมธาตุเจติยาราม เมื่อครั้งบูรณะพระบรมธาตุเจติย์ ป้อมทุ่งเศรษฐีเป็นอีกสถานที่หนึ่งที่มีการค้นพบพระเครื่องที่มีชื่อเสียง

๑๒) บ้านห้างพะโป้ อาคารไม้สองชั้น

อาคารไม้สองชั้นทำด้วยไม้สักทั้งหลังเสาเรือนทุกต้นใช้ไม้ต้นเดียวยาวตลอด ปัจจุบันเรียกกันในชื่อ บ้านห้าง ร. ๕

ประวัติการสร้าง เป็นบ้านของนายพะโป้ น้องชายของพญาตะก่า ชาวกะเหรี่ยง ซึ่งมีอาชีพทำไม้บริเวณปากคลองสวนหมากเมืองนครชุมในสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยได้ซื้อบ้านมาจากพระยาราม ครั้งหนึ่งสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จประพาสเมืองกำแพงเพชรเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๙ ได้เสด็จเยือนบ้านพะโป้จนเป็นที่มาของชื่อ บ้านห้าง ร.๕ ตามประวัติศาสตร์กล่าวว่า พระยาตะก่า ชาวกะเหรี่ยงจากพม่าได้รับสัมปทานให้เข้ามาทำไม้ในพื้นที่จากพระยากำแพงเพชร อ่อง ในปลายรัชกาลที่ ๒ และมีความตั้งใจที่จะบูรณะวัดเก่าแก่ที่ทรุดโทรม แต่ได้ถึงแก่กรรมเสียก่อน พะโป้ซึ่งเป็นน้องชายของพญาตะก่าเข้าดำเนินการทำไม้ต่อจากพี่ชายและได้ดำเนินการบูรณะวัดพระธาตุนครชุมต่อจากพี่ชายโดยมีเจ้านายและพ่อค้า คหบดีร่วมสมทบทุนทรัพย์ โดยที่มณฑลพายัพพระเจดีย์ต้องจัดซื้อจากพม่า พะโป้ได้แต่งงานกับหญิงชาวคลองสวนหมากและมีลูกหลานสืบเชื้อสายต่อมา

ประวัติการใช้ประโยชน์ บ้านห้างหลังนี้พะโป้ใช้เป็นสำนักงาน ส่วนบ้านพักจะตั้งอยู่ถัดไปแต่ไม่เหลือร่องรอยแล้ว พะโป้มีบริวารหลากหลายเผ่าพันธุ์ ทั้งไทย ลาว มอญ กะเหรี่ยง จีน ต่อมาลูกหลานที่เป็นเชื้อสาย

พระปรางค์ได้สืบทอดมรดกบ้านแห่งนี้ ได้ยกให้ทางราชการคือ กรมศิลปากร แต่ไม่ได้รับการบำรุงรักษาจนมีสภาพทรุดโทรมอย่างมาก ทั้ง ๆ ที่สมควรรักษาไว้เป็นแหล่งศึกษาทางประวัติศาสตร์ของตำบลนครชุม

สภาพปัจจุบัน เก้าและทรุดโทรมอย่างมาก พื้นไม้ผุพัง

บ้านห้างพะโป้

๒.๓ แหล่งอาหาร ประกอบด้วย

๑) เแดงรสเด็ดขายก๊วยเตี๋ยวไทย

ประวัติการสร้าง นึกอยากขายใช้เวลาให้เป็นประโยชน์หารายได้เสริม ขายมา ๔๐ ปีแล้ว มีลูกค้าประจำจำนวนมาก เปิดขายตั้งแต่ตี ๕ - ๓ โมงเย็น

ประวัติการใช้ประโยชน์ เป็นการค้าขายทำมาหากินมาตั้งแต่โบราณช่วยให้มีการเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเรื่อยๆ และพัฒนาการขายให้เกิดความสะดวกน่ากินและให้บริการที่ดีกับลูกค้า ส่งผลให้ลูกค้าติดมากขึ้นเพิ่มรายได้เป็นกอบเป็นกำทำให้ความเป็นอยู่มั่นคงและยืนยงไปยันลูกยันหลาน

ภาพปัจจุบัน มีการขยายร้านกว้างขึ้นแต่ขายกล้วยเดี่ยวไทยสูตรเดิม รสเดิม เป็นกล้วยเดี่ยวที่สะอาดผ่านการตรวจมาตรฐานและมีการเพิ่มการขายกาแฟโบราณ โอเลี้ยง ชานมเย็น น้ำอัดลมทุกชนิด จากการขายที่ยาวนานทำให้ลูกค้าประจำและขายดีหมดเร็วทุกวัน

๒) ขนมหะหรี่ปั๊

ประวัติการสร้าง ตอนแรกรับจ้างซักผ้ารายได้ไม่พอใช้ แม่เลยสอนทำขนมเพื่อเสริมรายได้เพราะค้าขายรายได้ดีกว่าสามารถเลี้ยงครอบครัวได้

ประวัติการใช้ประโยชน์ ขนมะหรี^๕ปีสามารถกินเล่นได้ในยามว่างกับครอบครัวหรือแขกกับเพื่อน ๆ ได้
 ขนบางชนิดทำมาจากสมุนไพรกินแล้วเป็นการบำรุงร่างกาย

สภาพปัจจุบัน ทำขนมไทยขาย อาทิ กะหรี่ปั๊ปปิ้ง ขนมด้วง ขายเป็นอาชีพไม่ส่งออก ขายตามงานย้อนยุค

๒.๔ แหล่งธรรมชาติ

๑) คลองสวนหมาก

คลองสวนหมาก ยาว
ประมาณ ๑๐๐ กิโลเมตร
ไหลจากใต้ไปทางทิศเหนือ
ออกสู่มแม่น้ำปิงที่บริเวณวัด
สว่างอารมณ์ ต.นครชุม อ.

เมือง จ.กำแพงเพชร ในปัจจุบัน

ประวัติการสร้าง คลองสวนหมากต้นลำคลองเกิดจากภูเขาโมโกจูเป็นสายโลหิตของชาวปากคลองได้หล่อเลี้ยงชีวิตของคนปากคลองมาหลายร้อยปีทั้งปากคลองเหนือ-กลาง-ใต้ คลองสวนหมากเป็นสายน้ำที่เป็นเส้นทางลำเลียงไม้มาจากป่า สายน้ำเย็นมาก ไข้ป่าสูง มีคำกล่าวที่ว่าถ้าเดินทางมาในลำน้ำปิงทั้งขึ้นและลง ต้องหันหน้าไปทางกำแพงเพชร ถ้าหันหน้ามาทางปากคลองจะเป็นไข้ป่าตายคนที่มาอยู่จึงเป็นพวกลาว พม่า กะเหรี่ยง มอญ ที่ถูกต้อนมาหัวแข็งมีภูมิต้านทานไข้ป่าแต่ในที่สุดสายโลหิตชาวปากคลองกลับแห้งผากไม่มีสายน้ำหล่อเลี้ยงชาวปากคลอง ซึ่งภายหลังเปลี่ยนเป็นนครชุมในที่สุด

ประวัติการใช้ประโยชน์ ใช้เป็นแหล่งน้ำสำหรับช่วยเหลือทางด้านการเพาะปลูกให้แก่ราษฎรคลองสวนหมาก เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ เป็นการอนุรักษ์และรักษาสภาพต้นน้ำลำธารตามธรรมชาติทำให้เกิดความชุ่มชื้นแก่พื้นดินและป่าไม้

สภาพปัจจุบัน เป็นคลองตื้นเขินจนไม่สามารถเดินเรือและใช้ในชีวิตประจำวันได้ ความสำคัญของคลองสวนหมากหมดไป แม้แต่ต้นหมากที่มีมากมายที่ปากคลองก็หายไปสิ้น ต้นสุดท้ายเพิ่งยอดด้วนตายไปเมื่อปีกลาย

๒) ฟาร์มสวนเห็ดคนไท

เป็นฟาร์มเห็ดและทำไร่นาสวนผสม

ประวัติการสร้าง เมื่อก่อนได้ค้าขายและได้ประสบปัญหาบางประการทำให้เปลี่ยนอาชีพมาลงเพาะเห็ดดูแลและสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว

ประวัติการใช้ประโยชน์ ใช้เป็นพื้นที่เพาะเห็ด เพื่อเป็นที่กำบังแสงแดดให้กับก้อนเชื้อเห็ดเพื่อให้เห็ดมีความชื้นและเย็นเพื่อที่จะได้ให้ดอกเห็ดที่งอกออกมา

สภาพปัจจุบัน โรงเห็ด โรงเรือน โดยโรงเพาะเห็ดใช้ไม้ยูคาฯกับไม้ไผ่และมุงด้วยแฝกเพื่อทำให้มีความเย็นที่เหมาะสมกับเห็ด ช่วยให้ออกผลผลิตมากพอสมควร

๒.๕ ย่านตลาด

๑) ตลาดนครชุม

ตลาดนครชุม เป็นเมืองรูป ๔ เหลี่ยม กว้างประมาณ ๒,๙๐๐ เมตร ยาว ๔,๐๑๐ เมตร เป็นเมืองที่มีคูเมือง ๒ ชั้น และกำแพงเมือง ๓ ชั้น

ประวัติการสร้าง เมืองที่เจริญสูงสุดในลุ่มน้ำปิง นอกจากเมืองเชียงใหม่ เมืองคลองคองเมือง เมืองแขบ เมืองคนที เมืองเทพนคร และเมืองไตรตรังแล้ว เมืองนครชุมเป็นเมืองสำคัญที่สุดแห่งหนึ่งที่เจริญรุ่งเรือง อยู่กว่าสองร้อยปีตั้งแต่พุทธศักราช ๑,๘๐๐ ลักษณะเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กำแพงเมืองสร้างคดเคี้ยวตามลำน้ำปิง กว้างประมาณ ๔๐๐ เมตร ยาวประมาณ ๒,๙๐๐ เมตร มีคูเมือง ๒ ชั้นกำแพงเมืองเมืองคันดิน ๓ ชั้น ที่เรียกกันว่าตรีบูร

ประวัติการใช้ประโยชน์ ใช้จ่ายของทั้งปลึก ส่ง เป็นศูนย์กลางของการค้าขาย หรือใช้เป็นที่เผยแพร่สินค้าใหม่ๆ

สภาพปัจจุบัน นครชุมหรือตำบลคลองสวนหมากในอดีตมีฐานะเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอเมืองกำแพงเพชร มีชุมชนที่อาศัยอยู่ตามลำคลองสวนหมาก เช่น บ้านท่าเดื่อหรือโป่งน้ำร้อน แม้ในปัจจุบันมักจะเรียกบ้านนครชุมเป็นภาษาปากว่า ปากคลอง และชาวบ้านปากคลองเรียกหมู่บ้านของตนเป็น ๓ พื้นที่ตามระยะทาง

๒) ตลาดย้อนยุค

ตลาดย้อนยุคเป็นตลาดค้าขาย เป็นไปในทางยุคสมัยก่อน

ประวัติการสร้าง เป็นชุมชนที่เก่าแก่ ได้แก่ โบราณสถาน วรรณกรรม ศิลปหัตถกรรม นาฏศิลป์ และดนตรีตลอดจนถึงการดำเนินชีวิตและคุณค่าของประเพณีต่างๆอันผลผลิตที่เกิดร่วมกันของคนในแผ่นดินที่สืบทอดกันต่อมาโดยมีอาชีพค้าขายเป็นอาชีพหลักของประชาชนจึงเป็นเหตุผลที่เทศบาลเมืองกำแพงเพชรจัดการแสดงพื้นบ้านที่ตลาดนครชุมเพราะเป็นผ่านการค้าอยู่แล้วในอดีตโดยการให้ชาวบ้านจำลองตลาดแบบย้อนยุคสร้างบรรยากาศต่างๆให้เป็นเอกลักษณ์ของชาวนครชุมแต่งชุดไทย สาธิตการทำอาหารและอื่น ๆ เพื่อปลูกจิตสำนึกให้ลูกหลาน

ประวัติการใช้ประโยชน์ เป็นแหล่งค้าขาย ทำมาหากิน เกิดการอนุรักษ์ความไทยตลาดจนเป็นตลาดจนเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเยาวชนรุ่นใหม่ เกิดภาวะทางเศรษฐกิจมีเงินหมุนเวียนไหลเข้าสู่ชุมชน ประชาชนได้พบพูดคุยช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีกลิ่นอายของวัฒนธรรมอย่างแท้จริง เป็นแหล่งสร้างอาชีพและปลูกจิตสำนึกความเป็นไทย

สภาพ เป็นชุมชนขนาดใหญ่เป็นแหล่งการค้าเก่าแก่ทั้งในอดีตและปัจจุบันดำเนินชีวิตตามวิถีชีวิตชาวบ้านแต่ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพไปตามสมัยใหม่บ้างตามความเหมาะสมและฐานะแต่ยังคงดำรงไว้ในรูปแบบของชุมชนโบราณเอื้อเพื่อเผยแพร่ซึ่งกันและกันมีกลิ่นอายของความเป็นชาวจีนเข้ามาผสมผสานและพยายามอนุรักษ์และรักษาความเป็นไทยให้แก่ลูกหลานเสมอโดยจัดทำกิจกรรมค้าขายแต่งกายย้อนยุคเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวมาเที่ยวจำซื้ออาหารไทยๆทุกวันศุกร์เสาร์อาทิตย์ของทุกเดือนในช่วงต้นเดือนเท่านั้น

๒.๖ ร้านค้าประเภทต่างๆ

๑) ร้านซัยมงคล

ร้านซัยมงคล เป็นบ้านไม้ชั้นเดียว

ประวัติการสร้าง บ้านหลังนี้มีคนจากจังหวัดนครสวรรค์ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดกำแพงเพชรและได้มาซื้อบ้านในชุมชนนครชุมเพื่อใช้เป็นที่พักอาศัยและประกอบอาชีพโดยการเปิดร้านซ่อมจักรยาน

ประวัติการใช้ประโยชน์ด้านหน้าใช้เปิดประกอบอาชีพก็คือรับซ่อมจักรยานส่วนด้านหลังของบ้านใช้สำหรับพักอาศัย

สภาพปัจจุบัน บ้านหลังนี้ได้กลายเป็นบ้านของนายกิตติ แซ่ลิ่ม เนื่องจากนายกิตติ ได้มาซื้อต่อจากเจ้าของบ้านคนเดิมได้ประมาณ ๔๐ ปีที่แล้วและยังคงรักษาสภาพบ้านไว้ได้เหมือนเดิมและนายกิตติ ก็ยังคงเปิดร้านซ่อมจักรยานเหมือนเจ้าของเดิมอีกด้วย

๒) ร้านสนั่นพาณิชย์

ชื่อสถานที่/สิ่งก่อสร้าง ร้านสนั่นพาณิชย์ เป็นบ้านไม้ ๒ ชั้น อยู่ริมคลองหน้าบ้านอดีตเปิดเป็นร้านขายของ

ประวัติการสร้าง เดิมบ้านหลังนี้เป็นบ้านไม้ชั้นเดียวอยู่ริมคลองต่อมาประสบภัยน้ำท่วมใหญ่หลายครั้ง หัวหน้าครอบครัวจึงปลูกเป็น ๒ ชั้น บริเวณที่อยู่เดิมเป็นบริเวณของวัดท่าหมื่นจะมีเจดีย์อยู่หน้าบ้านจากคำเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ต่อมาวัดท่าหมื่นย้ายไปอยู่ที่วัดสว่างอารมณ์หน้าบ้านแห่งนี้ก็กลายเป็นตลาดขายของ ต่อมาตลาดสดพวงทองเกิดขึ้นแม่ค้าที่หาบของขายย้ายไปอยู่ที่ตลาด

สภาพปัจจุบัน บริเวณแห่งนี้ส่วนใหญ่เป็นรายขายของปัจจุบันลูกหลานเรียนจบไปประกอบอาชีพอย่างอื่น หรือไปเปิดร้านค้าที่อื่นทำให้หลายบ้านบริเวณนี้ปิดหน้าบ้านจากสภาพร้านค้าเป็นบ้านอยู่อาศัย

๓) บ้านดิน

บ้านดิน/บ้านหลังกลมๆ

ประวัติการสร้าง สร้างมาแล้ว ๑ ปี ได้รับอิทธิพลมาจากจังหวัดราชบุรี

ประวัติการใช้ประโยชน์เป็นที่อยู่อาศัย และใช้ในการประกอบอาชีพ เปิดให้เช่า

สภาพปัจจุบัน ทำจากดินหลังคาเป็นกระเบื้องหลังไมไหญ่มากเป็นสีเทาๆสีดินเพราะเจ้าของยังไม่ได้ทาสี

๔. การพัฒนาศักยภาพของผู้แทนชุมชนและกลไกของท้องถิ่นเพื่อการจัดทำแผนที่วัฒนธรรม

จากแผนที่กำหนดไว้เดิม คือคณะทำงานที่เข้าร่วมโครงการของแต่ละพื้นที่ที่จะจัดส่งผู้แทนโดยเฉพาะจากสถานศึกษาในพื้นที่เข้ารับการฝึกอบรมกระบวนการและเทคนิคการจัดทำแผนที่วัฒนธรรม ได้มีการเปลี่ยนแปลงโดยที่ผู้แทนจากตำบลนาหว้ามิได้ประสานงานกับสถานศึกษาในพื้นที่ จึงไม่มีนักเรียนหรือผู้แทนจากสถานศึกษาในท้องถิ่นมาเข้าร่วมรับการอบรมด้วย หลังจากการฝึกอบรมรวมทั้ง ๓ พื้นที่แล้ว ผู้แทนจากตำบลจันเสนและตำบลนครชุมได้กลับไปดำเนินการจัดฝึกอบรมต่อในพื้นที่ของตนเอง ยกเว้นตำบลนาหว้าที่มี

เพียงการถ่ายทอดวิธีการเก็บข้อมูลแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้แก่เยาวชนบางส่วนในพื้นที่เพื่อให้เป็นผู้ช่วยเก็บข้อมูลต่อไป

อย่างไรก็ตาม ในช่วงของการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลได้มีการปรับเปลี่ยนอีกครั้งหนึ่งในระดับพื้นที่ โดยที่พื้นที่ตำบลนครชุมได้มอบภาระการเก็บข้อมูลให้นักวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่นที่เคยเก็บรวบรวมข้อมูลแหล่งผู้รู้ด้านภูมิปัญญามาก่อน เป็นผู้จัดเก็บข้อมูลในครั้งนี้ ส่วนพื้นที่ตำบลนาหว้า มีเจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครพนมเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการทั้งหมด มีเพียงพื้นที่ตำบลจันเสนเท่านั้นที่จัดส่งทีมงานจากสถานศึกษาของท้องถิ่นเข้ารับการอบรมร่วม ทั้งยังได้กลับไปจัดการฝึกอบรมต่อเนื่องให้นักเรียนจากหลายโรงเรียนในพื้นที่ ดังนั้นการเก็บข้อมูลจึงเป็นบทบาทของทีมงานจากสถานศึกษาเป็นหลักโดยมีนักเรียนเป็นผู้เก็บข้อมูลภาคสนามและมีครูเป็นผู้กำกับดูแลและให้คำปรึกษาแนะนำ

โดยสรุป กระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้แทนของชุมชนท้องถิ่นในการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมในโครงการวิจัยนี้จึงมีผลที่หลากหลาย ทีมงานของตำบลจันเสนใช้กระบวนการมีส่วนร่วมโดยเฉพาะจากโรงเรียนในพื้นที่ได้ดี และได้ผลเป็นที่น่าพอใจ โดยเฉพาะได้พบว่าวัยของนักเรียนเป็นวัยที่มีความสนใจระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เห็นได้จากการที่ผู้ร่วมทีมงานของตำบลจันเสนสามารถนำ Application บนโทรศัพท์มือถือมาประยุกต์ใช้ในการกำหนดตำแหน่งทางภูมิศาสตร์แทนการใช้เครื่องกำหนดตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ซึ่งมีราคาแพงกว่าได้ บทเรียนของตำบลนาหว้าที่มีเจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครพนมเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ ด้วยประสบการณ์ของการเก็บรวบรวมข้อมูลตามบทบาทหน้าที่ที่มีอยู่แล้ว ทำให้ได้ข้อมูลที่ดี แต่ขาดในด้านการมีส่วนร่วม ทั้งยังเป็นการเพิ่มภาระให้แก่เจ้าหน้าที่ซึ่งมีการกิจอื่น ๆ อยู่มากแล้ว ในกรณีของตำบลนครชุม ได้มีการปรับเปลี่ยนตัวบุคคลผู้รับผิดชอบเก็บรวบรวมข้อมูลกลางคัน แต่เนื่องจากมีข้อมูลเดิมอยู่และสามารถนำมาใช้ได้ เพียงแต่มีได้ตรวจสอบความเป็นปัจจุบันของข้อมูล จึงได้พบการนำเสนอแหล่งผู้รู้ที่ล่องลับไปแล้วอยู่บ้าง รวมทั้งการละเลยแหล่งโบราณสถานซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในพื้นที่ตำบลนครชุม โดยเฉพาะวัดโบราณที่มี “สิมน้ำ” หลายแห่ง บทเรียนของตำบลนครชุมช่วยตอกย้ำว่า การใช้ผู้รู้ของท้องถิ่นเองน่าจะได้ข้อมูลที่ครอบคลุมกว้างขวางและมีคุณภาพมากกว่า ดังกรณีของคุณวีราวุธ กรงทอง ผู้มีทั้งความรู้ในแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและมีประสบการณ์ด้านงานวิจัยระดับท้องถิ่นมาแล้ว

จากประสบการณ์ทั้ง ๓ แห่ง อาจสรุปได้ว่าสถานศึกษาในท้องถิ่นน่าจะเป็นกลไกจัดทำระบบฐานข้อมูลทางวัฒนธรรมและการปรับปรุงแผนที่วัฒนธรรมให้ทันสมัยอย่างต่อเนื่องได้ดีกว่ากลไกอื่น ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันของท้องถิ่น โดยที่จะต้องบูรณาการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม และโดยผ่านการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพให้นักเรียนและครูผู้รับผิดชอบในวิชาที่เกี่ยวข้อง ในอนาคตท้องถิ่นอาจมีกลไกอื่นที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นให้มีบทบาทในการจัดการระบบฐานข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สามารถออกแบบให้มีการเชื่อมโยงระบบฐานข้อมูลแบบ Online ร่วมกับสถานศึกษาเพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันได้

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายและข้อเสนอแนะ

๑. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย โครงการการศึกษาการพัฒนาศักยภาพท้องถิ่นในการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม (The Study on Capacity Building for Local Participation in Cultural Mapping) การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้แทนของชุมชนท้องถิ่น โดยความร่วมมือของโรงเรียนในท้องถิ่น ให้สามารถจัดทำแผนที่วัฒนธรรมของท้องถิ่นของตนได้ ๒) เพื่อค้นหาวิธีการพัฒนาภาคีในการจัดทำแผนที่และปรับปรุงแผนที่วัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีลักษณะยั่งยืน และ ๓) เพื่อสรุปข้อค้นพบจากการวิจัยและจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางสนับสนุนให้ท้องถิ่นจัดทำแผนที่วัฒนธรรมของตนเอง เพื่อให้การวิจัยบรรลุวัตถุประสงค์ จึงได้มีการออกแบบสำรวจข้อมูลแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ มรดกวัฒนธรรมประเภทผู้ทรงปัญญาและมรดกวัฒนธรรมประเภทสถานที่หรือสิ่งก่อสร้าง

พื้นที่ศึกษาในการดำเนินงานเก็บรวบรวมข้อมูล มีทั้งหมด ๓ พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม พื้นที่โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลจันเสน อำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ และพื้นที่โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนครชุม อำเภอเมืองจังหวัดกำแพงเพชร จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปผลได้ดังนี้

กระบวนการดำเนินงานของโครงการ ได้ศึกษากระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้แทนของชุมชนท้องถิ่น โดยความร่วมมือของโรงเรียนในท้องถิ่น การดำเนินงานทั้ง ๓ พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลจันเสน ดำเนินงานและประสานงานความร่วมมือกับโรงเรียน โดยให้นักเรียนได้ไปเรียนรู้กระบวนการจัดทำแผนที่และร่วมจัดเก็บข้อมูลในระดับพื้นที่ ทำให้นักเรียนสามารถจัดเก็บและรวบรวมข้อมูลได้ทั้งข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์และข้อมูลที่เป็นเอกสาร ซึ่งได้รับความร่วมมือจากโรงเรียนวัดจันเสนและโรงเรียนจันเสนเอ็งสุวรรณอนุสรณ์ พื้นที่โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนครชุม ได้ประสานความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนการดำเนินงานของโครงการ และพื้นที่โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนาหว้า เจ้าหน้าที่วิจัยได้ดำเนินการเอง โดยประสานความร่วมมือกับ อบต. เพื่อขอความอนุเคราะห์เครื่องมือ GPS ในการจัดเก็บข้อมูลแผนที่ จากการดำเนินงานทั้ง ๓ พื้นที่ ได้ข้อมูลทั้งมรดกวัฒนธรรมผู้ทรงปัญญาและมรดกวัฒนธรรม สถานที่หรือสิ่งก่อสร้างที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมของแต่ละแห่ง พร้อมทั้งได้จัดทำเป็นข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ที่เข้าใจง่ายและสะดวกในการศึกษาเรียนรู้ต่อไปของผู้สนใจและบุคคลทั่วไป

๒. อภิปรายผล

๒.๑ กรณีของโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนาหว้า

ในการฝึกอบรมการจัดทำแผนที่ในระบบดิจิทัลโดยใช้เครื่องกำหนดพิกัดระบบการกำหนดตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ (GPS) ผู้แทนจากนาหว้าเป็นเจ้าหน้าที่สังกัดสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครพนมและผู้นำระดับท้องถิ่นอีก ๒ คน (รองประธานโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) มีเพียงเจ้าหน้าที่วัฒนธรรมคนเดียวที่มีความคุ้นเคยกับระบบคอมพิวเตอร์ ดังนั้นจึงเป็นเพียงคนเดียวในคณะ ที่สามารถติดตามทันการอบรมถ่ายทอดของวิทยากร ส่วนผู้นำท้องถิ่นสตรีอีก ๒ คนไม่เคยใช้คอมพิวเตอร์มาก่อนเลย จึงไม่

สามารถติดตามการสอนของวิทยากรได้เท่าที่ควร และเนื่องจากทีมงานหาว่ามีได้ประสานงานกับโรงเรียนในพื้นที่ในเรื่องนี้มาก่อน ทำให้ภาระงานในการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมทั้งหมดตกอยู่กับเจ้าหน้าที่วัฒนธรรมผู้ซึ่งมีภาระงานด้านต่าง ๆ ในหน้าที่มากอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม ผลการจัดทำฐานข้อมูลออกมาดีกว่าอีก ๒ พื้นที่ที่ร่วมโครงการ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมตามแบบฟอร์มที่ได้ออกแบบไว้ ทำให้ง่ายและสะดวกต่อการจัดระบบฐานข้อมูล คณะวิจัยกลางของโครงการฯ ไม่จำเป็นต้องเข้าช่วยเก็บข้อมูลซ่อมเสริมอีกเลย แต่กระนั้นการมีส่วนร่วมและการรับรู้ของชุมชนจัดอยู่ในระดับต่ำ

๒.๒ กรณีของโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนครชุม

คณะผู้แทนจากนครชุมที่เข้ารับการฝึกอบรมนำโดยเจ้าหน้าที่วัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชรและครูจากโรงเรียน ๒ แห่ง (โรงเรียนวัดพระบรมธาตุ และโรงเรียนวชิรปราการวิทยาคม) ซึ่งผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้พื้นฐานและทักษะเกี่ยวกับระบบคอมพิวเตอร์มาบ้างแล้ว ดังนั้น ผู้เข้ารับการอบรมจึงไม่ลำบากในการทำความเข้าใจกับเนื้อหาของการฝึกอบรม จากการติดตามงานภาคสนาม ได้ทราบว่าอาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชรเข้ามาช่วยดำเนินการด้านข้อมูล ทั้งยังได้นำเรื่องการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวิชาท้องถิ่นศึกษา โดยให้นักศึกษาได้ลงภาคสนามและการสอนโปรแกรมสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ร่วมด้วย อย่างไรก็ตาม ในช่วงของการเก็บรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรม ซึ่งดำเนินการโดยบุคลากรของมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร มีการเปลี่ยนตัวผู้รับผิดชอบในการเก็บรวบรวมข้อมูลกลางคัน เนื่องจากผู้รับหน้าที่คนเดิมต้องเดินทางไปต่างประเทศ ผลการเก็บข้อมูลจึงกลายเป็นว่ามีได้จัดเก็บตามแบบฟอร์มที่ได้กำหนดไว้ และข้อมูลหลายส่วนได้ใช้ข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้วแต่ไม่ได้ตรวจสอบให้ทันสมัย จึงมีแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่เป็นผู้รู้บางส่วนที่ได้เสียชีวิตไปแล้ว และยังขาดข้อมูลที่เป็นแหล่งโบราณสถานจำนวนมาก คณะวิจัยกลางของโครงการจำเป็นต้องเข้าพื้นที่เพื่อซ่อมเสริมข้อมูลหลายส่วน หลังจากที่ได้ปรึกษากับผู้แทนคณะกรรมการโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนครชุมบางท่าน ทำให้ได้ผู้รู้ท้องถิ่น (นายวีระวุธ กรงทอง) ที่มีความรู้กว้างขวางเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในพื้นที่ของตนที่ช่วยให้คณะวิจัยกลางสามารถซ่อมเสริมข้อมูลได้จำนวนมาก จึงมีข้อสังเกตว่า หากโครงการฯ ได้ผู้รู้ท้องถิ่นเช่นนี้เป็นผู้จัดเก็บข้อมูลตั้งแต่ช่วงแรก คงจะได้ข้อมูลที่ครอบคลุมได้อย่างกว้างขวางโดยไม่จำเป็นต้องมีการซ่อมเสริมข้อมูลเลย

๒.๓ กรณีของโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลจันเสน

คณะผู้แทนจากตำบลจันเสนเป็นตัวแทนจากโรงเรียนมาทั้งคณะ ทั้งครูและนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา นับเป็นกลุ่มที่เรียนรู้จากการฝึกอบรมได้เร็วที่สุด เนื่องจากนักเรียนที่เข้าร่วมรับการฝึกอบรมเป็นวัยที่ให้ความสนใจเทคโนโลยีใหม่ ๆ อยู่แล้วโดยพื้นฐาน หลังจากได้รับการฝึกอบรมจากจังหวัดเชียงใหม่แล้ว ทีมงานตำบลจันเสนได้กลับไปยังพื้นที่และจัดฝึกอบรมให้แก่นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการ การเก็บข้อมูลวัฒนธรรมจึงเป็นความร่วมมือที่ตรงระหว่างนักเรียนกับผู้รู้ในชุมชน แต่น่าเสียดายที่ทีมงานตำบลจันเสนมิได้จัดเก็บข้อมูลตามแบบฟอร์มที่ได้ออกแบบไว้เช่นกัน จึงทำให้คณะวิจัยกลางต้องใช้เวลาปรับข้อมูลให้เป็นระบบเดียวกัน นอกจากนี้ นักเรียนผู้เข้ารับการอบรมคนหนึ่งยังสามารถปรับปรุงวิธีกำหนดจุดพิกัดที่ทำได้ง่ายขึ้นด้วยการใช้โปรแกรมคำนวณที่มีอยู่ในโทรศัพท์มือถือได้ด้วย อย่างไรก็ตาม หากโรงเรียนมิได้บูรณาการการเรียนรู้ข้อมูลทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น การทำแผนที่วัฒนธรรม และการจัดทำระบบฐานข้อมูลแบบดิจิทัลเข้าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรสถานศึกษา เชื่อได้ว่าผลงานที่นักเรียนรุ่นนี้จัดทำภายใต้การสนับสนุนอย่างใกล้ชิดของครูผู้เห็นความสำคัญและประโยชน์มาโดยตลอดอาจไม่ได้รับการสืบทอดให้เกิดความต่อเนื่องสืบไป

การจัดทำแผนที่วัฒนธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับชุมชน เนื่องจากแต่ละชุมชนมีมรดกภูมิปัญญา

ทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะของตนเองและประกอบกันขึ้นเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ อันเป็นที่มาของลักษณะสังคมที่เรียกว่า “สังคมพหุวัฒนธรรม” (Multicultural Society) กระบวนการอย่างหนึ่งที่สำคัญของการทำแผนที่วัฒนธรรมชุมชนคือ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวทางของ UNESCO ที่ระบุว่า การดำเนินการจะต้องเริ่มจากการใช้ฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนไปจนถึงการใช้เครื่องมือที่ซับซ้อน ดังเช่น ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS)¹ ที่จะนำไปสู่การจัดระบบข้อมูลที่ซับซ้อนแต่เข้าใจได้ง่าย เข้าถึงได้ง่ายและปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยได้สะดวก อย่างไรก็ตาม ถึงแม้การทำแผนที่วัฒนธรรมที่ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนก็จะได้ผลผลิตที่เป็นแผนที่วัฒนธรรมของพื้นที่หนึ่ง แต่ชุมชนอาจไม่รู้สึกร่วมเป็นเจ้าของและอาจไม่นำไปสู่การนำไปใช้ประโยชน์ต่อเนื่องไป กระบวนการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมจึงนำไปสู่การใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาแล้วในช่วงต้น โดยเฉพาะการนำไปใช้ในการวางแผนวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ดังนั้น โครงการวิจัยนี้จึงพยายามเน้นและเชิญให้เกิดการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นอย่างกว้างขวางเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยเริ่มตั้งแต่การประชุมร่วมกับคณะกรรมการโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนเพื่อวางกรอบงานร่วมกัน การสรรหาผู้เข้าร่วมดำเนินงานโครงการฯ นับตั้งแต่การฝึกอบรมให้กับแกนนำทั้ง ๓ ชุมชน เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการและเนื้อหาในการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมและสามารถกลับไปดำเนินการต่อในชุมชนของตนเองได้ แต่ด้วยบริบทความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ ทำให้กระบวนการทำงานทั้ง ๓ พื้นที่มีความแตกต่างกัน ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

๓. ข้อเสนอแนะ

๓.๑ อันเนื่องมาจากโครงการวิจัยนี้ มิได้เกิดจากความคิดริเริ่มของพื้นที่วิจัยโดยตรง แต่เมื่อคณะกรรมการโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนได้รับทราบแนวคิด วิธีการและประโยชน์ของการทำแผนที่วัฒนธรรมจากการประชุมร่วมกันแล้ว จึงให้การสนับสนุนงานวิจัยเป็นอย่างดี ปัญหาที่พบอย่างน้อย ๒ ประการคือ (๑) การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำแผนที่วัฒนธรรม และ (๒) การประชุมคณะกรรมการโครงการฯ ที่อาจขาดความต่อเนื่อง สม่่าเสมอ จึงขอเสนอแนะว่า ในรูปแบบของโครงการของท้องถิ่นหรือชุมชนเองที่มีคณะกรรมการเป็นผู้ขับเคลื่อนหรืออำนวยการหรือกำกับดูแล ควรมีเงื่อนไขในการกำหนดช่วงเวลาการประชุมคณะกรรมการให้เป็นระบบและมีความต่อเนื่อง ในกรณีนี้จะทำให้การดำเนินงานดังเช่นโครงการวิจัยนี้สามารถดำเนินการได้อย่างสะดวกและเป็นไปตามแผน นอกจากนี้ คณะกรรมการที่ทำงานด้านวัฒนธรรมจำเป็นต้องได้รับความรู้ในเรื่องของการทำแผนที่วัฒนธรรมในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการวางแผนวัฒนธรรมของท้องถิ่นของตน รวมทั้งประโยชน์อื่น ๆ เช่น ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับนักท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อเข้าหาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมได้ด้วยตนเอง หรือใช้ประกอบการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนวัฒนธรรมท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ในสถานศึกษา เป็นต้น กล่าวโดยรวมการทำแผนที่วัฒนธรรมมิใช่เป็นประโยชน์ต่อเฉพาะคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องเท่านั้น แต่ยังเป็นประโยชน์ต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาในท้องถิ่นอีกด้วย

๓.๒ สืบเนื่องจากข้อเสนอแนะข้อ ๓.๑ ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งเพื่อทำงานด้านวัฒนธรรม ควรได้รับการฝึกอบรมกระบวนการวางแผนวัฒนธรรมของชุมชน/ท้องถิ่นอย่างเป็นระบบทั้งแผนระยะสั้นและระยะยาว ร่วมไปกับความรู้และทักษะของการเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย ด้วยเหตุผลที่วัฒนธรรมเป็นเรื่องของส่วนรวม มิใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียทุกชั้นตอนจึงเป็นความจำเป็นเบื้องต้นของกระบวนการทางวัฒนธรรม โดยเริ่มจากการ

¹ อ้างอิงจาก www.unescobkk.org/fr/culture/cultural-diversity/cultural-mapping/

วางแผนวัฒนธรรม (Cultural Planning) และการทำแผนที่วัฒนธรรม

๓.๓ เนื่องจากการวางแผนวัฒนธรรมเป็นกระบวนการต่อเนื่อง เพราะต้องเชื่อมโยงกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การทำแผนที่วัฒนธรรมจึงไม่อาจพิจารณาว่าเป็นการจัดทำครั้งเดียวให้เสร็จสมบูรณ์ได้ เพราะจำเป็นต้องมีการปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยอยู่เสมอ เช่น การเสียชีวิตของผู้รู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหรือการเพิ่มผู้รู้ในด้านต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ ในระดับท้องถิ่น จึงจำเป็นต้องมีกลไกในการดูแลและปรับปรุงแผนที่วัฒนธรรมซึ่งต้องเชื่อมโยงกับระบบฐานข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ต้องมีการปรับปรุงให้ทันสมัยด้วยเช่นกัน กลไกดังกล่าวอาจจัดตั้งขึ้นในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาที่บูรณาการท้องถิ่นศึกษา หรือสภาวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น เพื่อเป็นหลักประกันความต่อเนื่องและยั่งยืนของการดำเนินงาน กลไกดังกล่าวจำเป็นต้องมีบุคลากรรับผิดชอบในการดูแลและปรับปรุงข้อมูลเป็นระยะ ๆ

๓.๔ บทเรียนจากการดำเนินงานโครงการวิจัยนี้ ได้พบว่าการใช้ทีมวิจัยกลางเดินทางไปให้คำปรึกษา แนะนำและติดตามงานในระดับพื้นที่ในระยะ ๑ ปี ควรมีการออกเยี่ยมภาคสนามอย่างน้อย ๓ - ๔ ครั้ง เพื่อสามารถเข้าช่วยเหลือแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่ทีมวิจัยภาคสนามประสบได้อย่างรวดเร็วและทำให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนและกรอบเวลาที่กำหนดไว้ อันหมายถึงการวางแผนงบประมาณเพื่อการนี้อย่างพอเพียง ดังนั้น การสนับสนุนให้ท้องถิ่นจัดทำโครงการวิจัยทำนองเดียวกันนี้จึงน่าจะมีประสิทธิภาพมากกว่า โดยที่ท้องถิ่นเองจะรู้สึกในความเป็นเจ้าของโครงการ มิใช่เป็นเพียงผู้ร่วมโครงการ อย่างไรก็ตาม ท้องถิ่นจำเป็นต้องมีผู้รู้ในกระบวนการจัดทำแผนที่วัฒนธรรม ทั้งที่เป็นนักวิชาการและนักเทคนิคร่วมอยู่ในโครงการด้วย